

NOU HOUDOE DAN

Nou houdoe dan

Cor Swanenberg

1e druk

2009

UITGEVERIJ VAN DE BERG ALMERE ENSCHEDE

Illustraties:

Authentieke foto's uit archief auteur.

Nelleke de Laat: pag. 12. (aquarel), pag. 13 (pentekening), pag. 14 (olieverf op hout), pag. 21 (aquarel), pag. 26 (tekening), pag. 54 (olieverf op doek), pag. 98 (aquarel).

Frater Vincenzo: pag. 58 en 59 (tekeningen).

Thé v.d. Biezen: pag. 15 (olieverf op doek).

Jan Steenbergen: pag. 107 (tekening).

HKV Nuwelant: foto's op pag. 68 en 69.

CIP-GEGEVENS KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK, DEN HAAG

Swanenberg, C.

Nou houdoe dan; C. Swanenberg - Almere Enschede : Van de Berg

ISBN 978-90-5512-303-2

NUR 525

Trefw. : korte verhalen ; oorspronkelijk ; Brabants dialect

ISBN 9789055123032

© C. Swanenberg, 2009 Berlicum

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of welke andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

www.uitgeverijvandeberg.nl & www.streekboeken.nl

*Och, 't is 'n klèin verhaal,
mar 't hurt zeejker bé de geskiedenis van ons femilie.
't Is misskien nie belangrijk,
mar bé 't leeze kregde hopelek toch fonkeleugskes.*

Och, het is een klein verhaal,
maar het hoort zeker bij de geschiedenis van onze familie.
Het is misschien niet belangrijk,
maar bij het lezen krijg je hopelijk toch fonkeloogjes.

Nou houdoe dan

Ge kóst overal in de buurt buite òn de klumpkes zien dè d'r veul ware. Mar d'r ware d'r bé-j-ons minder ès in de gezinne worrin ons aauwers èiges opgroeide. Van kéénder hadde meer zùrg ès plezier, wier gezeejd, èn toch ware de haushaauwes ammòl groot.

't Waar unne kaaien ted èn de minse han 't hard te haole. Bé-j-ons moeder thaus ware d'r veul. Toon, d'n oudste, waar al 'n boerreknèchje toen zé, ès uurste durske èn ès twidde van aacht kéénder ùitbesteejd wier um op te groeie bé heur grutvòdder van moeders kant. Dè ware van die dingger die van èrremoei gebeurde in die daag. Ze gonk mi 'n busselke kleeer onder d'ren èrm op pad. Ze ha nog zó veul wille vraoge èn zegge, mar ze ha 'nen brok in d'r keel èn krieg 'r gin woord mer ùit. Pas onderweejges kós ze diejen brok deurslikke. 'ne Stortvloed òn traone braak los. Ze waar beus op d'r èige geworre, want ze wó nie janke, mar stèrk zen zoowès dè heur geleerd waar. Mar heure groote grijze zoudoek wier steejds natter èn donkerder.

Wè ha ze veul afgejankt, toen ze wijd weg bé die aauw minse kwaamp te wone. Ze waar d'ren thaus kwet. Ze miste d'r bruurs èn zusters, de boerderéj, de maste, de geluide van d'n aauwen vertraowden hoek. Ze waar nog noit van haus geweejst op 'nen enkelden dag nor de polder nao, dè ze de bisjes meeje moes gòn verskore. Toch wende de nééj plòts, want 't waar goei vriendelek volk dè d'r wónde. Ze moes d'r wèl z'n best werke. In 't haushaauwe, in de moeshof èn op 't vèld. Alles moes in die daag nog mi de haand gedaon worre èn d'r waar alted wèrk dè waachtte.

D'ren hille skoolted wónde ze bé grutvòdders. Daornao moes ze innins nor haus komme, umdè d'r moeder in 't kraombed gesturve waar. D'r wier gezeejd dè God 't zoo gewild ha èn daormi waar ok alles gezeejd.

Nou houdoe dan

Je kon overal in de buurt buiten aan de klompjes zien dat er veel waren. Maar er waren er bij ons minder dan in de gezinnen waarin onze ouders zelf opgroeiden. Van kinderen had je meer zorg dan plezier, werd gezegd, en toch waren de gezinnen allemaal groot.

Het was een slechte tijd en de mensen hadden het hard te halen. Bij ons moeder thuis waren er veel. Toon, de oudste, was al een boerenknechtje toen zij, als eerste meisje en als tweede van acht kinderen uitbesteed werd om op te groeien bij haar grootvader van moeders kant. Dat waren van die dingen die van armoede gebeurden in die dagen. Ze ging met een bundeltje kleren onder haar arm op pad. Ze had nog zo veel willen vragen en zeggen, maar ze had een brok in haar keel en kreeg er geen woord meer uit. Pas onderweg kon ze die brok doorslikken. Een stortvloed aan tranen brak los. Ze was boos op zichzelf geworden, want ze wilde niet huilen, maar sterk zijn zoals haar dat geleerd was. Maar haar grote grijze zakdoek werd steeds natter en donkerder.

Wat had ze veel afgehuild, toen ze ver weg bij die oude mensen kwam wonen. Ze was haar thuis kwijt. Ze miste haar broers en zusters, de boerderij, de sparren, de geluiden van de oude vertrouwde hoek. Ze was nog nooit van huis geweest op een enkele dag naar de polder na, dat ze het jonge vee mee moest gaan verweiden. Toch wende de nieuwe plaats, want het was goed vriendelijk volk dat er woonde. Ze moest er wel hard werken. In het huishouden, in de moestuin en op het veld. Alles moest in die dagen nog met de hand gedaan worden en er was altijd werk dat wachtte.

Haar hele schooltijd woonde ze bij grootvader. Daarna moest ze opeens naar huis komen, omdat haar moeder in het kraambed gestorven was. Er werd gezegd dat God het zo gewild had en daarmee was ook alles gezegd.

Ès jong ding moes ze van d'n innen op d'n anderen dag alles beriddere vur 't haushaauwe worrin ze oit geborre waar. Mar ze waar nippeg èn nuvreg èn niks waar heur te veul. Ok al din ze nog zó d'r best, toch krieg ze thaus dik nog grommes. Heur vòdder waar neutelek geworre dur 't verlies van z'n jong vrouw èn ie wier ok nog 's hard geplaogd dur suikerziekt. Nee, ze ha-g-'t nie hèndig gehad, mar ze ha wèl geleerd hoe ge 'n haushaauwe 't beste bestiert. Ze kós werke ès 'n pèrd èn waar heel spaorzaam in de hoop dè heur kéénder 't beeter zón kréége ès zé 't èiges oit gehad ha.

Smèires um vééf uurre, ès de paoters òn de Missiedreejf de klok lùide, waar zé 't uurste op um de kachel òn te make. De as èn de sintels ùit de kachellaoi wierren ùitgestrooid op d'n hofpad vur 't haus. De dreug dun tèskes wieren onder in de kachel geleejd èn òngestokt. Daorbove kwame de kole pas ès 't vuur goewd òn de gang waar. Ze hòlde de uurste emmers wòtter binne um d'r èige te waasse. Zoo ha ze dè geleerd op de Duinse Hoef èn zoo din ze dè nò d'ren traow op Dùivendonk, 'n kaoi keuteréjke in 't gehucht Tenblakke.

Ze molk de koew, èn dan, terwijl vòdder de koew, 't kalf èn 't verke voeierde, gonk zé gaauw koffie zette èn brood make. Dan hurde ge 'nou, houdoe dan!' èn onze vòdder waar al op de fiets vertrokke. Mistal in d'n donkere. Hij kós op z'n boerderéjke de kost nie verdiane èn gonk ès grondwerker nor d'n ònnimmer van de sleuve. Hij waar de mins van de skup; gin man kós d'r spaoje zoowès hij! Dè geridskap van hum blonk alt ès baggekuntjes. Noit zó-t-ie z'n skup wegzette vurdè 't blad blonk ès 'ne spiegel. Mi 'ne stroiwis veegde-n-ie nèt zó lang tot 'r gin vlèkske mer te vééne waar. De steel waar gepolijst glad èn liek wèl van ivoor. Zen skup hèndelde ès de beste.

Onze vòdder waar alt al weg ès wij smèires opkwame èn gewaasse èn òngekleejd ware. Han wij ons brood op èn ware we nor de skool vertrokke, dan ha ons moeder al veul verzùrgend wèrk achter de rug. Dan

Als jong meisje moest ze van de een op de andere dag alles beredderen voor het huishouden waarin ze ooit geboren was. Maar ze was kordaat en ijverig en niks was haar te veel. Ook al deed ze nog zo haar best, toch kreeg ze thuis dikwijls nog commentaar. Haar vader was gemelijk geworden door het verlies van zijn jonge vrouw en hij werd ook nog eens hard geplaagd door suikerziekte. Nee, ze had het niet gemakkelijk gehad, maar ze had wel geleerd hoe je een huishouden het beste bestiert. Ze kon werken als een paard en was heel spaarzaam in de hoop dat haar kinderen het beter zouden krijgen dan zij het zelf ooit had gehad.

's Morgens om vijf uur, als de paters aan de Missiedreef de klok luidden, was zij het eerste op om de kachel aan te maken. De as en de sintels uit de kachellade werden uitgestrooid op het tuinpad voor het huis. De droge dunne takjes werden onderin de kachel gelegd en aangestoken. Daarboven kwamen de kolen pas als het vuur goed aan de gang was. Ze haalde de eerste emmers water binnen om zich te wassen. Zo had ze dat geleerd op de Duinse Hoef en zo deed ze dat na haar huwelijk op Dui-vendonk, een slechte keuterij in het gehucht Tenblakke.

Zij molk de koe, en dan, terwijl vader de koe, het kalf en het varken voerde, ging zij gauw koffie zetten en brood maken. Dan hoorde je 'nou, houdoe dan!' en vader was al op de fiets vertrokken. Meestal in het donker. Hij kon op zijn boerderijtje de kost niet verdienen en ging als grondwerker naar de aannemer van de sleuven. Hij was de man van de schop; niemand kon er spitten zoals hij! Dat gereedschap van hem blonk altijd als biggenkontjes. Nooit zou hij zijn schop wegzetten voordat het blad blonk als een spiegel. Met een strobosje veegde hij net zo lang tot er geen vlekje meer te vinden was. De steel was gepolijst glad en leek wel van ivoor. Zijn schop lag in de hand als de beste.

Onze vader was altijd al weg als wij 's morgens opkwamen en gewassen en aangekleed waren. Hadden wij ons brood op en waren we naar de school vertrokken, dan had ons moeder al veel verzorgend werk achter

begós ze òn de bedde èn d'n afwaas. D'r waar alted wèrk vur heur in haus, op stal, in de hennekoi, in de moeshof of op 't vèld. Noit stonne heur haand stil, behalve op zondag in de mis ès ze in slaop viel onder d're rózzekrans.

Ons moeder tusse twee van heur bruurs.

Ès wij saoves nor ons bed gongen op de opkamer, waar ze beezig alles op te rùime èn de bótterams vur de volgenden dag klaor te make. Ok dan bidde ze dik tegelijkerted de rózzekrans, al krieg ze dè gebed bekant noit hille mò af. 't Waar 'nen eentoonigen dreun die wij in ons bed nog oit efkes hurde, vurdè we zèlf nor droomelaand vertrokke ware.

Dè ze gèk mi ons waar, zin ze noit. Vur die flaowighèid ha ze ginnen ted; ze ha wèl beeters te doen. Rustted overdag gunde ze d'r èige noit, ok nie toen ze vur de zóvvelste keer in verwachting waar. Ûitruste dè moeste mar doen ès ge dood waart. Dan hadde vort ted zat.

de rug. Dan begon ze aan de bedden en de afwas. Er was altijd werk voor haar in huis, op stal, in de hennenkooi, in de moestuin of op het veld. Nooit stonden haar handen stil, behalve op zondag in de mis als ze in slaap viel onder haar rozenkrans.

Als wij 's avonds naar ons bed gingen op de opkamer, was ze bezig alles op te ruimen en de boterhammen voor de volgende dag klaar te maken. Ook dan bad ze dikwijls tegelijkertijd de rozenkrans, al kreeg ze dat gebed bijna nooit helemaal af. Het was een eentonige dreun die wij in ons bed nog ooit even hoorden, voordat we zelf naar dromenland vertrokken waren.

Dat ze gek met ons was, zei ze bijna nooit. Voor die flauwigheid had ze geen tijd; ze had wel beters te doen. Rusttijd overdag gunde ze zich nooit, ook niet toen ze voor de zoveelste keer in verwachting was. Uitrusten moest je maar doen als je dood was. Dan had je voortaan tijd genoeg.

Bé Klaas Heijmans.

Haokmènneke.

Wè waar d'r veul wèrk dè waachte! We han op ons hèijboerderéjke gin stroomend wötter of illektries. Alle wötter moes uit unne put gehòld worre die wèl vier meeter diep waar. 't Waar prachtig hèlder wötter, mar 't waar hil wè um de emmerkes op te haole. Um de klèin jong bé de gevorleke put weg te haauwe wier d'r verteld dè d'r 'n haokmènneke in de put huisde.

We han bromóllielampe èn gonge dik mi de henne nor bed èn stonne mi de kiepen op. Al de dinger mi wötter èn licht brochte dageleks veul ekstra haandwèrk meej.

't Vee, 't laand, d'n hof èn dan alle kirres zeuve man òn toffel. Wij moesse van klèinsaf òn allemòl meejhèlpe, mar ons moeder waar alted 't miste in de weer vur ons. Zé waar de ziel van ons haushaauwe op Dùivendonk.

Onze vòdder ha noit rust. Hij din 't zwaor wèrk. Op de boerderéj waar zennen taak vurral gericht op de verzùrging èn de verkoop van vee èn de afsprake over d'n ogst worbé 'n pèrd èn pèrsoneel gelind moesse worre.

Wat was er veel werk dat wachtte! We hadden op ons heiboerderijtje geen stromend water of elektriciteit. Al het water moest uit een put gehaald worden die wel vier meter diep was. Het was prachtig helder water, maar het was heel wat om de emmertjes op te halen. Om de kleine kinderen bij de gevaarlijke put weg te houden werd er verteld dat er een haakmanneke in de put huisde.

We hadden petroleumlampen en gingen dikwijls met de kippen naar bed en stonden ook gelijk met de hennen op. Alle dingen met water en licht brachten dagelijks veel extra handwerk met zich mee.

Het vee, het land, de tuin en dan telkens zeven man aan tafel. Wij moesten van kleins af aan allemaal meehelpen, maar moeder was altijd het meeste in de weer voor ons. Zij was de ziel van ons huishouden op Dui-vendonk.

Onze vader had nooit rust. Hij deed het zware werk. Op de boerderij was zijn taak vooral gericht op de verzorging en de verkoop van vee en de afspraken over de oogst waarbij een paard en personeel geleend moesten worden.

Duvels mènneke.

Vòdder ha 'n zaacht karakter. Goeieg èn vriendelek vur jan èn alleman. Beus waar ie noit èn hij ha alt goei zin. Hij waar stevig gebaauwd èn stèrk ès 'n pèrd. Oit ha-t-ie blonde haor gehad, mar sens z'n dèrtigste waar ie kaol. 'n Stevige rèchte neus, 'ne licht laachende mond èn 'n krachtige kin vùrmdè zen vriendelek gezicht. Z'n zaachte blaow ooge zage fonkelend èn pienter de wirreld òn.

Onze vòdder in 't jong.

Onze vòdder waar van alle mèrte thaus; unnen hèn-dige mins, die alles èiges kós make èn repareere. Hij make ons klompe, ons vliegers èn fietse. Hij leerde ons dè wille kunne is èn dè we ons èige noit moesse laote kieste. 'Ze maken ons niks,' waar zen motto.

Onze pap waar de middelste zoon van Grèt Gurtjes. Hij waar thaus de voerman; alles mi pèird èn vervoer kwaamp op zen burd terèchte. Thaus ha-t-ie hard moete werke op de pachtboerderééj, want zen vòd-

Vader had een zacht karakter. Goedig en vriendelijk voor Jan en alleman. Boos werd hij zelden of nooit en hij had altijd goede zin. Hij was stevig gebouwd en sterk als een paard. Ooit had hij blond haar gehad, maar sinds zijn dertigste was hij kaal. Een stevige rechte neus, een licht lachende mond en een krachtige kin vormden zijn vriendelijke gezicht. Zijn zachte blauwe ogen zagen fonkelend en pienter de wereld aan.

Bé Piet Gurtjes.

Onze vader was van alle markten thuis. Hij was een handige man, die alles zelf kon maken en repareren. Hij maakte onze klompen, vliegers en fietsen. Hij leerde ons dat willen kunnen is en dat we ons nooit moesten laten kisten. ‘Ze maken ons niks,’ was zijn motto.

Onze pap was de middelste zoon van Gret Gurtjes. Hij was thuis de voerman; alles met paarden en vervoer kwam op zijn bord terecht. Thuis had hij hard moeten werken op de pachtboerderij, want zijn vader was

der waar alt ziek of onderweges èn dè gold dik ok vur z'n bruur Driek. Onze vòdder waar d'n oudste van 'de twidde leg', wè beteekende dè hij d'n uurstgeborrene waar in de twidde traow. Hij ha twee ouwer halfbruurs ùit d'n uurste traow van zenne verwekker. Grutvòdder van vòdders kant waar al vruug weedeman geworre èn waar lötter opnijt getraowd mi Nèl van Lokven, die wij nog ès ons goei grutje gekend hebbe.

Onze vòdder ha twee ùitgesproke liefhebberéje: dùivemèlke èn wielrenne. De dùivekoi ha-t-ie èiges gebaauwd èn die waar veul moier ès de hennekoi die d'r neeve ston. Vol bewondering kós ie vertellen over z'nen blauwbaand die in 'n por uurre van Frankrijk nor haus gevloge waar. Minse mi 'nen auto dinne daor wèl anderhalven dag over. 'Hillemòl ùit Frankrijk kwaamp dieje slimme vogel, zonder kaart of iets!' Vur ons klonk Frankrijk wèl zó wijd weg, èzzof 't òn d'n andere kant van de wirreld laag. Volges onze vòdder waar God èiges ok dùivemèlker; dè kóste zien òn de afbilinge van d'n Hèilige Gist in de gedaante van 'n dùif.

Wanneer de Tour de France verreeje wier, volgde onze vòdder alle étappes. Hij von 't renne 'n irleke sport worbé 't dik man teejge man waar. Vurral d'n tijdrít spraak 'm òn èn dè waar gin wonder, want onze vòdder fietste èiges bekant dageleks 'n por tijdrítte ès ie op de fiets nor z'n wèrk din in de Peel.

Wij kenden onze vòdder vurral ok ès 'ne goeie fietser. Vruger ha-t-ie nog gewielrend èn prijze bé mekare gefietst, mar daarover wó-t-ie èiges noit nie veul kwet.

Ès jungske moeg ik bé onze pap veur op de stang zitte ès we sondes in de Maospolder nor ons bisjes gonge kééke. Dè ware zèldzaam blééj momente. 'Wij zen 'weg, nou houdoe dan,' riep ie mi 'ne laach nor ons moeder. Ik vuulde z'nen tabaksòjem in m'ne nèk èn vroeg 'm alles wè ik vraoge kós èn onze pap wies 't gelijk.

altijd ziek of kwakkelende en dat gold dikwijls ook voor zijn broer Driek. Onze vader was de oudste van ‘de tweede leg’, wat betekende dat hij de eerstgeborene was uit de tweede echt. Hij had twee oudere halfbroers uit het eerste huwelijk van zijn verwekker. Grootvader van vaders kant was al vroeg weduwnaar geworden en was later opnieuw getrouwd met Nel van Lokven, die wij als ons goede grootmoedertje gekend hebben.

Vader had twee uitgesproken liefhebberijen: duivenmelken en wielrennen. De duivenkooi had hij zelf gebouwd en die was veel mooier dan de hennenkooi die ernaast stond. Vol bewondering kon hij vertellen over zijn blauwband die in een paar uur van Frankrijk naar huis gevlogen was. Mensen met een auto deden daar wel anderhalve dag over. ‘Helemaal uit Frankrijk kwam die slimme vogel, zonder kaart of iets!’ Voor ons klonk Frankrijk wel zo ver weg, alsof het aan de andere kant van de wereld lag. Volgens vader was God zelf ook duivenmelker; dat kon je zien aan de afbeeldingen van de Heilige Geest in de gedaante van een duif.

Wanneer de Tour de France verreden werd, volgde vader alle étapes. Hij vond het rennen een eerlijke sport waarbij het vaak man tegen man was. Vooral de tijdrif sprak hem aan en dat was geen wonder, want vader fietste zelf bijna dagelijks een paar tijdriften als hij op de fiets naar zijn werk ging in de Peel.

Wij kenden onze vader vooral ook als een goede fietser. Vroeger had hij nog gewielrend en prijzen bij elkaar gefietst, maar daarover wou hij zelf nooit veel kwijt.

Als jongetje mocht ik bij onze pap voor op de stang zitten als we ’s zondags in de Maaspolder naar ons jonge vee gingen kijken. Dat waren zeldzaam blije momenten. ‘Wij zijn weg, nou houdoe dan,’ riep hij met een lach naar ons moeder. Ik voelde zijn tabaksadem in mijn nek en vroeg hem alles wat ik vragen kon en onze pap wist alles.

Onze vòdder kós skón vertelle, mar dè din ie nor onze zin mar veulste wèinig èn dè kwaamp natuurlek ok umdè-t-ie z'n èige kepot moes werke èn òlling afgebrand thauskwaamp.

Toen ik klèin waar, moeg ik ès jongste van de jonges dik op z'ne knie zitte. Vurral in de winter ès ie in de vorstverlet zaat, kwaamp dè veur. Dan zate we mi onzen alle rond de kachel. 't Liefste vertelde-n-ie over z'n dùive die zó wijd èn zó hard kósse vliege èn die alted wir trug nor huis kwame, mar soms gonk 't over d'n orlog die zó veul vernield ha in ons umgeving. 'nen Enkelde keer gonk ie trug in d'n ted en verhòlde van z'n skòtsavonture in de bevroorre Maospolder tussen Orte èn Ravestein. Terwijl onze vòdder op z'ne praotstoel zaat, din ons moeder mi 'ne laach op d'r lippe laustere èn sokke stoppe. Onze vòdder ha 'n rustige, wèrm stem èn kós ok goewd veurleeze.

'Pap, doe nog 's wè ùit de krant,' zin ons mam ès ie ùitverteld waar. Dan hurde we 't plòtselek nijts of 't dageleks stripverhaaltje van Smidje Verhole, Platvink Jantje èn Linke Sjarlie of 'n verslag van 'ne wielervedstrijd èn we kriege d'r noit genug van.

Wij drómde weg nor de plòtse wor de verhale van onze vòdder spulde...

Innins klonk 't dan ùit ons moeders mond: 'en nou bidde èn nor bed, gullie!' Mi teejgezin drèntelde we nor de opkamer wor 't kaauw zèil zeer din òn ons bloote voewte. Efkes kniele vur 't aovendgebed èn dan gaauw tusse de ijseleke lakes.

Vanweejges gebrèk òn rùimte sliep ik mi m'n oudste zuster in een bed. Ik moeg heur nie ònrake, want dan waar de kiet te klèin. Ik krulde m'n èige zó klèin meugelek op um 'n wèrm hùlleke òn menne kant van 't bed te hebbe.

De geluide van de donker aovende op Dùivendonk zal ik nie hèndig vergeete. De grooten buukenboom vur ons haus vertelde 't jaor rond wè vur weer 't waar. In de hèrfst- èn winterstürme ston ie te kreune van èrre-

Vader kon mooi vertellen, maar dat deed hij naar onze zin veel te weinig en dat kwam natuurlijk ook omdat hij zich kapot moest werken en helemaal uitgeput thuiskwam.

Toen ik klein was, mocht ik als jongste van de jongens vaak op zijn knie zitten. Vooral in de winter als hij in het vorstverlet zat, kwam dat voor. Dan zaten we met zijn allen rond de kachel. Het liefste vertelde hij over zijn duiven die zo ver en zo hard konden vliegen en die altijd weer terug naar huis kwamen, maar soms ging het over de oorlog die zoveel vernield had in onze omgeving. Een enkele keer ging hij terug in de tijd en verhaalde van zijn schaatsavonturen in de bevroren Maaspolder tussen Orthen en Ravenstein. Terwijl vader op zijn praatstoel zat, zat ons moeder met een lach op haar lippen te luisteren en sokken te stoppen. Vader had een rustige, warme stem en kon ook goed voorlezen.

‘Pap, doe nog eens wat uit de krant,’ zei ons mam als hij uitverteld was. Dan hoorden we het plaatselijke nieuws of het dagelijkse stripverhaaltje van Smidje Verholen, Platvink Jantje en Linke Sjarlie of een verslag van een wielervedstrijd en we kregen er nooit genoeg van.

Wij droomden weg naar de plaatsen waar de verhalen van vader speelden...

Opeens klonk het dan uit moeders mond: ‘en nou bidden en naar bed, jullie!’ Met tegenzin drentelden we naar de opkamer waar het koude zeil zeer deed aan onze blote voeten. Even knielen voor het avondgebed en dan gauw tussen de ijselijke lakens.

Vanwege gebrek aan ruimte sliep ik met mijn oudste zus in één bed. Ik mocht haar niet aanraken, want dan was Leiden in last. Ik krulde me zo klein mogelijk op om een warm holletje aan mijn kant van het bed te hebben.

De geluiden van de donkere avonden op Duivendonk zijn onvergetelijk. De grote beukenboom voor ons huis vertelde het jaar rond wat voor weer het was. In de herfst- en winterstormen stond hij te kreunen van

moei, in de lente krioelde-n-ie van de mùlders èn in de zomer fluis-terde z'n blaojer de euwige verhale van 't gehucht Tenblakke.

De noordewend spulde dik in d'n hoek van de ùitgebauwde geut. Nò d'n uilevlucht wier 't aardedonker èn doodstil.

Bé-j-ons behoefde de deur noit op slot, want onzen hond wakte èn d'r waar niks weg te haole.

Bé 't uurste daglicht begósse de haone alleman wakker te krèije. Dan liet 't hongerige vee op stal z'n èige ok al gaauw heure mi klaaglek gezeur.

Ge hurde de emmers rammele bé 't mèlke èn bé 't wòtter haolen òn de put.

In de vrage griebelegraow ware ons aauwlùì al wir òn 'ne nééjen dag begonne.

Wòtter ùit de put.

Wanneer wij ès kéénd te wijd over de putrand keke, klonk 't drèigend: 't lillek haokmènneke zal oe 'r nog wèl 's intrekke!' Soms wier 't lillek mènneke ok 'putmènneke' genoemd. Van dieje kééenderskrik he'k veul laast gehad in menne jongen ted. Toen ik in de polder m'n èige zwemme gonk leere mi de aander jong ùit de buurt vermoedde-n-ik nog overal van die lilleke haokmènnekes in 't wòtter van de sleuj èn de wittering. Ik waar d'r niks gerust op èn ik dùrfde noit alleen 't wòtter in te gaon.

armoede, in de lente krioelde hij van de meikevers en in de zomer fluis-
terden zijn bladeren de eeuwige verhalen van het gehucht Tenblakke.

De noordenwind speelde vaak in de hoek van de uitgebouwde bijkeu-
ken. Na de uilenvlucht werd het aardedonker en doodstil.

Bij ons hoefde de deur nooit op slot, want onze hond waakte en er was
niets weg te halen.

Bij het eerste daglicht begonnen de hanen iedereen wakker te kraaien.

Dan liet het hongerige vee op stal zich ook al gauw horen met klaaglijk
gezeur. Je hoorde de emmers rammelen bij het melken en bij het water
halen aan de put.

In de vroege schemering waren onze ouders al weer aan een nieuwe dag
begonnen.

Wanneer wij als kind te ver over de putrand keken, klonk het dreigend:

‘t lelijk haakmanneke zal je er nog wel eens intrekken!’ Soms werd het
lelijke manneke ook ‘putmanneke’ genoemd. Van die kinderschrik heb
ik veel last gehad in mijn jonge tijd. Toen ik in de polder mezelf zwem-
men ging leren met de andere jongens uit de buurt vermoedde ik nog
overal van die haakmannekes in het water van de sloten en de wetering.
Ik was er niks gerust op en ik durfde nooit alleen het water in te gaan.

Ons aauw haus.

D'r waar toch veul bangmakerééj in Tenblakke. We moessen alt vur d'n donkere binne zen, want vlakbé hausde d'n donkerman èn aander skoelievolk in 't Krùipgat, d'n half verharde weg tusse de bosse dur, die nor ons gehucht liep. Op de hèj brandde in donker naachte de ver-lèijeleke stèltkarse die de minse de venne in lokte wor ze jammerlek verzope...

In de hèrfst ès de wend over de hèj hoesde, hurde alle meugeleke spook-geluide in d'n aovend èn de naacht. Dan kroepe wij kéènder bé mekare èn ware blééj dè we nie buite hoefde te zen.

In de zómmer waar d'r 't kórremènneke dè de klein manne vong ès ze in 't graonvèld kwame.

Ès klèine jonge ben ik oit zó stom geweejst um dwèrs dur de roggenèk-ker van d'n pèirdenboer te loope. Dè zó veul korter zen van de Krausst-raot nor haus, maak ik m'n èige wijs. Mar ès ik 'n èndje onderweejges ben èn de roggespierre overal bove men ùtkomme, raak ik hil m'n gevuul vur richting kwet.

Ik ben bang èn wanhopig. Ik kréég 't steeds benaauwder. Ik vurzie m'n èind in 't hóg kórre, worrin de kórremènnekes d'r èige ophaauwe mi skèrpe zèssies, loerend op stom kéènder krèk ès ikke. Ik dool héé-gend van paniek rond tusse de hóg halme van de rog in de hoop erres oit de rand van d'n èkker te vééne. Steejds harder loop ik èn ik wor doodmuug. Ik raak hòst verlamd van de skrik. Ès ik 'n wéél rondge-dóld heb, moet ik gòn zitte, umdè'k nie mer wijer kan. Doodmuug zak ik snikkend èn snotterend in mekare, klaor um m'n èige over te geeve òn de kórreman.

Dan innins heur ik d'n trein die òn de zùiekant langs kùmt! Dè is de rich-ting die ik hebbe moet. Ik ren nor de kant van de spoordijk èn daor slu in inne keer de skrik men um 't hart. Ik zie d'n bovekant van 'n zèssie èn heur dè d'r gemèijd wordt. Ik loop zoo op 't lest dus toch nog in de èrm

Er was toch veel bangmakerij in Tenblakke. We moesten altijd voor het donker binnen zijn, want vlakbij huisde de donkerman en ander bedenkelijk volk in het Kruipgat, de half verharde weg tussen de bossen door, die naar ons gehucht liep. Op de hei brandden in donkere nachten de verleidelijke steltkaarsen die de mensen de vennen in lokten waar ze jammerlijk verdronken...

In de herfst als de wind over de hei raasde, hoorde je alle mogelijke spookgeluiden in de avond en de nacht. Dan kropen wij kinderen bij elkaar en waren blij dat we niet buiten hoefden te zijn.

In de zomer was er het korenmanneke dat de kleine kinderen ving als ze in het graanveld kwamen.

Als kleine jongen ben ik ooit zo dom geweest om dwars door de roggeakker van de paardenboer te lopen. Dat zou veel korter zijn van de Kruisstraat naar huis, maak ik mezelf wijs. Maar wanneer ik een eindje onderweg ben en de roggespieren overal boven mij uitkomen, raak ik heel mijn gevoel voor richting kwijt.

Ik word bang en wanhopig. Ik krijg het steeds benauwder. Ik voorzie mijn einde in het hoge koren, waarin de korenmannekens zich ophouden met scherpe zeisen, loerend op domme kinderen als ik. Ik dool hijgend van paniek rond tussen de hoge halmen van de rogge in de hoop ergens ooit de rand van de akker te vinden. Steeds harder loop ik en ik word doodmoe. Ik raak haast verlamd van schrik.

Als ik een tijdje rondgedoold heb, moet ik gaan zitten, omdat ik niet meer verder kan. Doodmoe zak ik snikkend en snotterend in elkaar, klaar om me over te geven aan de korenman.

Dan opeens hoor ik de trein die aan de zuidkant langs komt! Dat is de richting die ik hebben moet. Ik ren naar de kant van de spoordijk en daar slaat plotseling de schrik me om het hart. Ik zie de bovenkant van een zeis en hoor dat er gemaaid wordt. Ik loop zo op het laatst dus toch nog

van de verskrikkeleke kórreman! Ik kan enkelt d'n bovekant van de zèssie zien èn stò stil. M'n hart klopt in m'n keel. De zèssie velst stil èn ik heur hoeste. Dè is onmiskenaar 't raow keelgeluid van Bukskes, onzen buurman van de hèij, die daor knééndevoeier òn 't mèijen is. D'r velst 'n pak van m'n hart èn ik spring de rog ùit èn stò tusse 't karrespoor bé de spoorlijn.

Bukskes verskiet van men. 'Oo, mi de boks afgemotte, jungske,' zi-t-ie. Ik knik èn ren nor haus op. Bé onze langen èkker zink ik zuchtend in mekare èn moet efkes jankend ùitruste. Noit zal ik m'n èige nog alleen in 'n kórrevèld waoge.

*

't Waar in die daag dè ons moeder mèldde dè d'r misskien wèl 'n nééj kiendje bé kós komme bé-j-ons. Dè hadde zeejker òn ons moeder kunne zien ok, mar wij, kéénder han daor hillemlò gin oog èn gin belul vur. Ik zó dalek dus nie mer de jongste zen.

De zwèrfster Toonia Uilespiegel ha men ongevraogd oit wijsgemakt dè't veul beeter vur men zó zen, ès d'r bé-j-ons gin kéénder mir békwame. 't Zó d'r vur men slèchter op worre èn of 't nou 'ne jonge of 'n mèske zó zen, dè makte niks ùit. 't Zal oe lillek in oew eugskes drùppe,' wies Toonia zeejker. Ja, zin ze, ès d'r unne klèine bé kwaamp, dan zó ik 'r hard op achterùit gaon, dè ston zó vaast ès 'n haus.

Och, 't waar gèkke Toonia mar èn die verkocht zóveul klets. Èn toch blief 't in m'ne kop rondspeule, al dèrfde-n-ik d'r mi gin man over te praote.

't Waar op unne kaauwe wintersen dag dè wij ùitbesteejd wiere bé grutvòdders. Daor moesse wij ès kéénder wèl dikker heejne èn dè waar dus eigelek mar gewoon vur ons. Umdè ik op diejen dag jarig waar, ha grutvòdder 'n klèin rond roggebreyjke vur men gebakke èn dè ha 'k wèl heel bezunder gevonde. 't Rook zó lèkker èn toen ik 't mi bótter èn suiker

in de armen van de verschrikkelijke korenman! Ik kan enkel de bovenkant van de zeis zien en sta stil. Mijn hart klopt in mijn keel. De zeis valt stil en ik hoor hoesten. Dat is onmiskenbaar het rouwe keelgeluid van Bukskes, onze buurman van de hei, die daar konijnenvoer aan het maaien is. Er valt een pak van mijn hart. Ik spring de rog uit en sta tussen het karrenspoor bij de spoorlijn.

Bukskes schrikt van mij. ‘O, met de broek afgemoeten, jongen,’ zegt hij. Ik knik en ren naar huis op. Bij onze lange akker zink ik zuchtend in elkaar en moet even huilend uitrusten. Nooit zal ik me nog alleen in een korenveld wagen.

*

Het was in die dagen dat ons moeder meldde dat er misschien wel een nieuw kindje bij kon komen. Dat had je zeker aan ons moeder kunnen zien ook, maar wij, kinderen hadden daar helemaal geen oog en geen benul voor. Ik zou dadelijk dus niet meer de jongste zijn.

De zwerfster Tonia Uilenspiegel had mij ongevraagd ooit wijsgemaakt dat het veel beter voor mij zou zijn, als er bij ons geen kinderen meer bij kwamen. Het zou er voor mij slechter op worden en of het nou een jongen of een meisje zou zijn, dat maakte niets uit. ‘’t Zal je lelijk in je oogjes druppen,’ wist Tonia zeker. Ja, zei ze, als er een kleine bij kwam, dan zou ik er hard op achteruit gaan, dat stond zo vast als een huis.

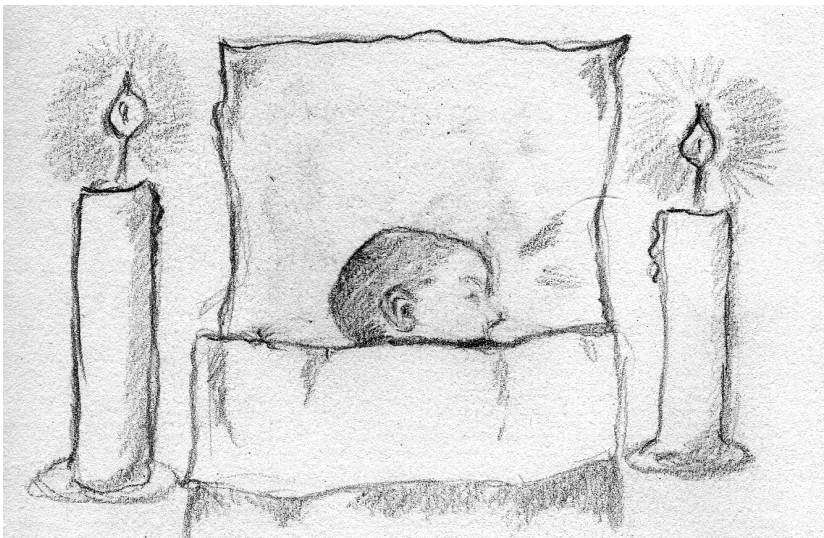
Och, het was gekke Tonia maar en die verkocht zoveel klets. En toch bleef het in mijn hoofd rondspelen, al durfde ik er met niemand over te praten.

Het was op een koude winterse dag dat wij uitbesteed werden bij grootvader. Daar moesten wij wel vaker heen en dat was eigenlijk maar gewoon voor ons. Omdat ik op die dag jarig was, had grootvader een klein rond roggebroodje voor mij gebakken en dat had ik wel heel bijzonder gevonden. Het rook zo lekker en toen ik het met boter en suiker

moeg pruuve, von ik 't een van de lèkkerste dinger die ik oit gekreejen ha! Grutvòdder waar vereerd mi 't kompliment, zin ie. Zeejker umdè't van z'ne naamgenoot kwaamp, ok nog!

Saoves kwaamp onze vòdder ons ophaole èn mèldde, dè we d'r 'n Pietje bé han gekreejge èn dè waar dus op dezèlfden dag jarig ès ikke! Efkes vond ik dè prachtig èn toen moes ik innins òn Toonia's denke... Mar ik waogde 't nie d'r iets af te zegge.

Toen ons Pietje saanderdaags saoves dood in z'n wiegske laag, wier d'r bé-j-ons gejankt dur minse bé wie ik nog noit traone ha gezien. Onze pap hurde nie; ge zaagt enkelt de traonen over z'n strak gezicht loope. Ons moeder laag daag lang ziek op bed èn din niks ès janke. Menne verjeurdag wier dè jaor d'n donkersten dag van m'n jeugd. Toonia ha gelijk, blief dur m'ne kop speule. Ik twijfelde d'ròn of ik nie 'n bietje skuldig waar òn d'n dood van ons Pietje. Misskien waar ik toch wèl sjeloers geweejst op dè klèin mènneke dè op menne verjeurdag geborre wier.

Ons Pietje.

mocht proeven, vond ik het een van de lekkerste dingen die ik ooit gekregen had! Grootvader was vereerd met het compliment, zei hij. Zeker omdat het van zijn naamgenoot kwam, ook nog!

's Avonds kwam vader ons ophalen en meldde, dat we er een Pietje bij hadden gekregen en dat was dus op dezelfde dag jarig als ik! Even vond ik dat prachtig en toen moest ik opeens aan Tonia denken... Maar ik waagde het niet er iets van te zeggen.

Toen ons Pietje de volgende dag 's avonds dood in zijn wiegje lag, werd er bij ons gehuild door mensen bij wie ik nog nooit tranen gezien had. Onze pap hoorde je niet; je zag enkel de tranen over zijn strak gezicht lopen. Ons moeder lag dagen lang ziek op bed en deed niets dan huilen. Mijn verjaardag werd dat jaar de donkerste dag van mijn jeugd. Tonia had gelijk, bleef er door mijn hoofd spelen. Ik twijfelde eraan of ik niet een beetje schuldig was aan de dood van ons Pietje. Misschien was ik toch wel jaloers geweest op dat kleine manneke dat op mijn verjaardag geboren werd.

Tonia.

Gerrieke tusse de kiepe.

Gelukkig wier d'r b'ons thaus in diejen ted òn verjeurdaag nie veul gedaon. Daordur krieg de droefenis de volgende jorre ok wèinig òndacht.

Bé-j-ons wón ze gin kéender mer. De pestoor die kwaamp hürke of d'r nie onderhand wir unne klèinen opgezet kós worre, kós nor de kloote loope.

Dè d'r erres oit iets fout is geloope mi die planne, is zeejker, want jorre lötter kwaamp 'r bé-j-ons toch onverwaachs nog 'n koffiezetterke bé: ons Gerrieke.

Onze vòdder ha 'nen boerrendroom. Hij ha in z'ne kop gezet dè-t-ie 'n èige boerderééjke zó opbauwe, wormi hij de kost kós verdiene. D'r laag 'n por buunder laand rond 't haus, worvan 'n groot gedilte al betuld wier. Vlakbé waar d'n Bèrkenbuunder, 'ne kaoien hoek die nog in cultuur gebrocht moes worre. Mi veul inspanning ha-t-ie in 't begin van z'nen traow diejen hoek klapzand vol zeg èn skom vur de helft umgewerkt, mar d'n eevent wò d'r nie groeie. Hij ha d'r ok gin mès vur. Van èrremoei liet ie 'm de jorre daarop mar ligge ès voetbalvèldje vur de jong.

Gelukkig werd er bij ons thuis in die tijd aan verjaardagen niet veel gedaan. Daardoor kreeg het verdriet de volgende jaren ook weinig aandacht.

Bij ons wilden ze geen kinderen meer. De pastoor die kwam horen of er niet onderhand weer 'een kleine opgezet kon worden', kon naar de kloten lopen.

Dat er ergens ooit iets fout is gelopen met die planning, is zeker, want jaren later kwam er bij ons toch onverwachts nog 'een koffiezettertje' bij: ons Gerrieke.

Communiekantje.

Vader had een 'boerendroom'. Hij had in zijn hoofd gezet dat hij een eigen boerderijtje zou opbouwen, waarmee hij de kost kon verdienen. Er lag een paar hectaren land rond het huis, waarvan een groot gedeelte al verbouwd werd. Vlakbij was de Berkenbunder, een slechte hoek die nog in cultuur gebracht moest worden. Met veel inspanning had hij in het begin van zijn huwelijk ook die hoek klapzand vol zegge en windhalm omgewerkt, maar de evie wilde er niet groeien. Hij had er ook geen mest voor. Van armoede liet hij hem de volgende jaren maar liggen als voetbalveldje voor de kinderen.

Inrit Tenblakke.

Toen d'r bekant alle jorre unne klèine kwaamp, bliek dè-t-ie nie thaus kós bléeven op z'n gedoentje umdè't te wèinig opbrocht vur 'n groot haushaauwe. Onze pap moes van èrremoei gòn werke. Daorvur kenden-ie z'n èige niks te groot èn hij begós ès grondwerker. D'r moesse in die jorre veul kabels èn buize geleejd worre, want dur de vurrùitgang kwaamp 'r overal licht, wòtter èn rioleering. Bekant alles dinne ze in die daag nog mi de haand. D'r waar wèrk zat, mar wèl kaoui wèrk èn 't wier slècht betòld. Hoe dan ok, 't waar wèrk èn onze vòdder kós mi de skup ùit de weejg ès gin aander. Hij hiel de overtùiging dè ge èiges kost zùrge dè oew droome ùitkwame.

D'n droom van onze vòdder duurde nog vort, al begos de overtùiging te tane. Ès dalek de oudste meej kósse verdiene, zó-t-ie 'n pèrd ònskaffe èn dan hoefde dè nie mer gelind te worren op 'n aander. Dan kósse de groote jong ok veul meer wèrk doen. Èn ès de jong genog verdiende, kós vòdder misskien ok wir thaus bléève op z'n boerderéjke. Zoo kwaamp 'r bé-j-ons 'ne luuks op de misse, toen ik twèilf waar èn men ouwer bruurs èn zusters allemòl al gonge verdiene. Dè nééj pèrd ha onze vòd-

Zand zat.

Toen er bijna alle jaren een kind kwam, bleek dat hij niet thuis kon blijven op zijn gedoetje omdat het te weinig opbracht voor een groot gezin. Onze pap moest noodgedwongen gaan werken. Daarvoor kende hij zich niks te groot en hij begon als grondwerker. Er moesten in die jaren veel kabels en buizen gelegd worden, want door de vooruitgang kwam er overal licht, water en riolering. Bijna alles deed men in die dagen nog met de hand. Er was werk genoeg, maar wel zwaar werk en het werd slecht betaald. Hoe dan ook, het was werk en vader kon met de schop overweg als geen ander. Hij hield de overtuiging dat je zelf kon zorgen dat je dromen uitkwamen.

De droom van vader duurde nog voort, al begon de overtuiging te tanen. Als straks de oudste mee konden verdienen, zou hij een paard aanschaffen en dan hoefde dat niet meer geleend te worden bij anderen. Dan konden de grote kinderen ook veel meer werk verrichten. En als de kinderen genoeg verdienden, kon vader misschien ook weer thuis blijven op zijn eigen boerderijtje. Zo kwam er bij ons een luxe paard op het erf, toen ik twaalf was en mijn oudere broers en zuster allemaal al gingen verdie-

der van goei kennisse gekocht, want zón bist moes vur alle wèrk vert-raowd zen.

Tot oew tiende hoofde bé-j-ons nog nie ècht vur vaast meej te hèlpe op de boerderéj. Ge moest al wèl wè klèin klusjes ònvatte, mar ge moegt de misten ted nog speule. In diejen ted zaat ik dik op de hèij bé de venne èn kaole. Daor zaag ik de wolken in 't wòtter èn alterande krioelende beesjes. Daor vong ik sallemanders èn viskes èn vergapte m'n èige òn de rimpels die de wend op 't wòtter makte. 't Liek wèl 't wasbord van ons moeder in 't groot.

Mi alle boerrewèrk wiesse ze ons ès jong zoo op te kulle dè ge al gaauw gruts gongt op de dinger die ge al kóst. 'Gé zijt al 'ne groote knècht,' zinne ze, toen ze men vur d'n uurste keer wón laote ploege èn grif, ik gonk 'r groot op.

Ik moes de langen èkker umlegge nò de rogógst. Dè waar zón bietje menne ploegproef. Hier zó onze vòdder nog gruun zèije èn die knolle 't veevoeier zen in 't nòjaor èn de vruge winter.

't Ploege waar goewd ùitgeleejd èn ik zaag m'nen taak mi vertraowe tegemoet. Toch viel 't teejge. De vliege ware lastig èn 't pèrd lausterde slècht. 't Dier ha goewd in de gater dè d'r mar 'ne lochte voerman achter 'm liep èn stapte gereejgeld ùit 't gelid. 't Traai alle kirres op 't èind over de haachte heejn èn ik moes die dan losmake um 't pèrd wir tusse de kettinge te zette. Nee, men wèrk zaag 'r in 't begin lang nie zó nètjes ùit ès ik gehoopt ha. Nò 'n voor of tien moes ik wèl 'n bietje moppere op ons nées trekdier dè wir te kort drèijde. Ik makte de haachte los èn waar neres op verdocht, toen ik innins zón harde klap krieg dè'k de stèrre vur m'n ooge zaag. 't Pèrd ha men lillek geslage. M'n rèchse been waar péénlek verdoofd èn ik laag op apegape. M'n ooge liepe vol traone, mar ik liet m'n èige nie kenne; 't moeg nie tot janke komme; ik hòlde diep òjem èn slikte al m'n wòtterlanders weg. 'Lót oew èige nie kieste' hurde ik onze vòdder zegge.

nen. Dat nieuwe paard had vader van goede kennissen gekocht, want zo'n dier moest voor alle werk vertrouwd zijn.

Tot je tiende hoefde je bij ons nog niet echt voor vast mee te helpen op de boerderij. Je moest al wel wat kleine klusjes aanpakken, maar je mocht de meeste tijd nog spelen. In die tijd zat ik dikwijls op de hei bij de vennen en kuilen. Daar zag ik de wolken in het water en allerhande krioelende beestjes. Daar ving ik salamanders en visjes en vergaapte me aan de rimpels die de wind op het water maakte. Het leek wel het wasbord van ons moeder in het groot.

Met alle boerenwerk wisten ze ons als kinderen zo op te juttten dat je al gauw trots was op de dingen die je al kon. 'Jij bent al een grote knecht,' zeiden ze, toen ze mij voor de eerste keer wilden laten ploegen en grif, ik ging er prat op.

Ik moest de lange akker omleggen na de rogoogst. Dat was zo'n beetje mijn ploegproef. Hier zou vader nog groen zaaien en die knollen zouden het veevoer zijn in het najaar en de vroege winter.

Het ploegen was goed uitgelegd en ik zag mijn taak met vertrouwen tegemoet. Toch viel het tegen. De vliegen waren lastig en het paard lusterde slecht. Het dier had goed in de gaten dat er maar een onervaren voerman achter hem liep en stapte telkens uit het gelid. Het trad iedere keer op het eind over de hachten heen en ik moest die dan losmaken om het paard weer tussen de kettingen te zetten. Nee, mijn werk zag er in het begin lang niet zo netjes uit als ik gehoopt had. Na een voor of tien moest ik wel een beetje mopperen op ons nieuwe trekdier dat weer te kort draaide. Ik maakte de hachten los en was nergens op bedacht, toen ik opeens zo'n harde klap kreeg dat ik sterren voor mijn ogen zag. Het paard had me lelijk geslagen. Mijn rechter been was pijnlijk verdoofd en ik lag op apengapen. Mijn ogen liepen vol tranen, maar ik liet me niet kennen; het mocht niet tot huilen komen; ik haalde diep adem en slikte al mijn waterlanders weg. 'Laat je niet kisten' hoorde ik vader zeggen.

Toen ik nò efkes overèind kroop, vuulde-n-ik hoe zeer m'n bovebeen din, mar 't waar gelukkig nie gebroke, want ik kós 'r nog op gaon èn staon. Zeejker 'n ketier hé'k mi traonen in m'n ooge de péén stòn verbéete. Toen gaaf ik 't pèrd 'n por kirres ongenadig mi de léént op z'n donder èn probeerde wijer te hompere achter de ploeg. Voor nò voor vorderde 't karwèij. Gelèijelek òn gonk 't warempel beeter èn 't pèrd vergaat z'n kuurre èn mienekes.

Saoves ha'k d'n hillen èkker rillek nètjes um ligge. Ik ha beweejze dè'k ècht 'ne groote knècht waar, docht ik mi voldoening. Èn dè waar toch hil wè vur 'n snotneus van twèilf, die al lang wit dè-t-ie noit gin boer wil worre...

Toen ik saoves binne ston, mèrkte ik dè'k bekant nie mer staon kós èn dè'k skrèénende blaojers opgeloope ha in m'n lèirze. Ik wier drèijerig èn moes gaauw gòn zitte.

Op z'n swèrres.

Toen ik na even overeind kroop, voelde ik hoe zeer mijn bovenbeen deed, maar het was gelukkig niet gebroken, want ik kon er nog op gaan en staan. Zeker een kwartier heb ik met tranen in mijn ogen de pijn staan verbijten. Toen gaf ik het paard een paar keer ongenadig met het leidsel op zijn donder en probeerde verder te strompelen achter de ploeg. Voor na voor vorderde het karwei. Geleidelijk aan ging het warempel beter en het paard vergat zijn kuren en streken.

's Avonds had ik de hele akker redelijk netjes om liggen. Ik had bewezen dat ik echt een grote knecht was, dacht ik met voldoening. En dat was toch heel wat voor een snotneus van twaalf, die al lang weet dat hij nooit boer wil worden...

Toen ik 's avonds binnen stond, merkte ik dat ik bijna niet meer staan kon en dat ik schrijnende blaren opgelopen had in mijn laarzen. Ik werd draaierig en moest gauw gaan zitten.

Op z'n sondes.

Saanderdaags smèires zaag ik dè m'ne rèchs dééjbeen alle klurre van de reegenboog begós te kréége, mar ik hiel m'n èige groot èn vertelde gin man wè d'r bé 't ploege gebeurd waar.

Rond diejen ted moet 't bé-j-ons vòdder zen durgedronge dè z'nen boerrendroom noit waor zó kunne worre. Onze Gèrrit, men oudste bruur, waar timmerman, onzen Harrie, men twidde bruur, waar illektrizjéén èn ons durskes han de huishoudskool gedaon. De jong kósse gelijk zó goewd leere dè de misters èn de nonne ons aauwluì ònraojde um ze dur te laote leere. Daorvur waar gèld nóddig èn dè waar d'r nie. Zèllie han nie ins 'n vak meuge leere èn d'r waar ok gin huishoudskool geweejst of niks. In die daag moesse de miste jong meeje gòn diene bé d'n boer ès meid of knècht.

Onder de kéénder waar d'r bé-j-ons ginnen inne die 'n boerrehart ha. Niemes wó d'r b'ons boer worre, want 'nen boer ha noit gedaon, zeejker nie in deze godvergeete skraole zandhoek. Ok krieg vòdder in de gater dè-t-ie besodemierd waar mi 't luuks pèrd dè steejds meer kuurre begós te vertoone. Toen 't op 'ne keer mi 'ne volle wage de spoorsloot in din, umdè de stoomtrein langskwaamp, waar de maot vol. Hij moes d'r ùit! Mi de verkoop van 't pèrd spètte d'r 'n dapperen droom hillemòl ùit mekare. Hij gaaf 't op, ok al waar 't nie volges z'ne stelreejgel dè ge alles kost worre ès ge d'r mar in geleufde. Onze vòdder ha begreeje dè d'r gin bestaonsmeugelekhèid waar op de boerderééj die hij mi zóveul overtùiging begonne waar. Hij waar nie d'n innegste. D'r wiere in onzen hoek veul klèin boerkes weggesaneerd. Sommigte han gin leesdoel mer èn kwamen achter de geraniums te zitte. Dè kósse ze dik nie verkroppe. D'r zen verskéije stèrfgevalle van diejen ted die daormi te maken hebbe. Èrm boerkes makte d'r 'n èind òn dur verdrinking of ophanging of ze goide d'r èige vur d'n trein.

Mar d'r ware d'r ok mi 'n stèrk boerrehart, die van gin opgeeve wón weeje èn vertrokke nor vrimde laande, wijd 'weg. Dè waar me wè! Die

De volgende dag zag ik 's morgens dat mijn rechter dijbeen alle kleuren van de regenboog begon te krijgen, maar ik hield me groot en vertelde niemand wat er bij het ploegen gebeurd was.

Rond die tijd moet het bij vader zijn doorgedrongen dat zijn boerendroom nooit waar zou kunnen worden. Onze Gerrit, mijn oudste broer, was timmerman, onze Harrie, mijn tweede broer, was elektricien en onze meisjes hadden de huishoudschool gedaan. De kinderen konden allemaal zo goed leren dat de meesters en de nonnen onze ouders aanraadden om ze door te laten leren. Daarvoor was geld nodig en dat was er niet. Zelf hadden onze ouders na de school thuis mee aan de slag moeten. Zij hadden niet eens een vak mogen leren en er was ook geen huishoudschool geweest of niks. In die dagen moesten de meeste kinderen meteen gaan 'dienen' bij de boer als meid of knecht.

Onder de kinderen was er bij ons niemand die een boerenhart had. Niemand wilde er bij ons boer worden, want een boer had nooit gedaan, zeker niet in deze godvergeten schrale zandhoek. Ook kreeg vader in de gaten dat hij bedrogen was met het luxe paard dat steeds meer kuren begon te vertonen. Toen het op een keer met een volle wagen de spoor-sloot in ging, omdat de stoomtrein langskwam, was de maat vol. Hij moest eruit! Met de verkoop van het paard spatte de dappere droom helemaal uit elkaar. Vader gaf het op, ook al was het niet volgens zijn stelregel dat je alles kon worden als je er maar in geloofde. Onze vader had begrepen dat er geen bestaansmogelijkheid was op de boerderij die hij met zoveel overtuiging begonnen was. Hij was niet de enige. Er werden in onze hoek veel kleine boertjes weggesaneerd. Sommigen hadden geen levensdoel meer en kwamen achter de geraniums te zitten. Dat konden ze vaak niet verkroppen. Er zijn verscheidene sterfgevallen van die tijd die daarmee te maken hebben. Arme boertjes maakten er een eind aan door verdrinking of ophanging of ze gooiden zich voor de trein. Maar er waren er ook met een sterk boerenhart, die van geen opgeven wilden weten en vertrokken naar vreemde landen, ver weg. Dat was me

gongen eejmigreere nor Kannida, Ammirrika of Australieje. Dè ware heel trieste afscheidstafereele. 't Waar zó wijd weg..., mònde op 'nen boot... D'r wier gruwelek gejankt! De minse han ècht 't gevuul dè ze mekare van z'n leeve nie mer trug zón zien.

De miste minsen ùit onzen hoek ware nog noit in 't buiteland geweejst. De innegste ùitzonderinge ware Jan Hoewd die vur z'n nummer nor Indije ha gemoete èn Paoter van Roelve die missionaris waar geworre.

En nou vertrokke d'r ùit ons umgeving jonges van d'n Heijman, van Helverte èn Tèijs hilleml nor d'n andere kant van de wirreld.

*

Ons haus waar groot, ès ge't mi de aander wunningskes van Tenblakke vergeliekt. 't Waar 'n krukhaus dè in d'n orlog afgebrand èn lötter ès noodwunning in 'tzèlfde modèl wir opgebauwd waar. Dè wil zegge dè 't 'r van bovenaf ùitzaag ès de kruk op 'ne skupsteejl. De kruk waar ons vurhaus dè haoks ston op de steejl die de stal waar. 't Zó 'n prachtig onderwèrp vur 'n skilderéj geweejst zen, mar 't zó nie meegefallen hebbe um dè haus op 't doek te kréége umdè overal beum in de weeg stonne.

D'r waar 'ne kèlder mi daorbove de opkamer, de slaopplòts van de kéén-der. Bove die opkamer waar 'n luik nor de spookzulder, wor onze vòd-der z'n èigentiltsen tabaksblaojer ritselend honge te dreuge òn wasdreuj èn op fietswiele. Op dieje zulder moeste weejte wor ge kóst loope, anders tùmelde zoo dur d'n hardboord nor beneeje. Ge kóst enkelt vanùit de geut nor de opkamer over d'n trap die op de kèlderdeur gemakt waar. Alles kwaamp b'ons over de geut binne. Alleman gonk aachte- rum, umdè de vurdeur alted op slot waar. Eigelek vielde mi die vurdeur in d'n hèrd; ge kwaampt daordur de woonkamer binne èn dan verloor dè vertrek ok meej zó veul wèrmte, dè onze vòdder beslote ha die deur vur- goewd af te sluite mi todde tusse de neuj èn de kierre.

wat! Die gingen emigreren naar Canada, Amerika of Australië. Dat waren heel trieste afscheidstaferelen. Het was zo ver weg..., maanden op een boot... Er werd vreselijk gehuild! De mensen hadden echt het gevoel dat ze elkaar van zijn leven niet meer terug zouden zien.

De meeste mensen uit onze hoek waren nog nooit in het buitenland geweest. De enige uitzonderingen waren Jan Hoed die voor zijn nummer naar Indië had ontmoeten en Pater van Roelven die missionaris was geworden.

En nou vertrokken er uit onze omgeving jongens van Heijmans, van Helvert en Taaies helemaal naar de andere kant van de wereld.

*

Ons huis was groot, als je het met de andere woninkjes van Tenblakke vergeleek. Het was een krukhuis dat in de oorlog afgebrand en later als noodwoning in hetzelfde model weer opgebouwd was. Dat wil zeggen dat het er van bovenaf uitzag als de kruk op een schopsteel. De kruk was ons voorhuis dat haaks stond op de steel die de stal was.

Er was een kelder met daarboven de opkamer, de slaappleaats van de kinderen. Boven die opkamer was een luik naar de spookzolder, waar vaders eigenteelt tabaksbladeren ritselend hingen te drogen aan wasdraden en op fietswielen. Op die zolder moest je weten waar je lopen kon, anders tuimelde je zo door het hardboard naar beneden. Je kon enkel vanuit de keuken naar de opkamer over de trap die op de kelderdeur gemaakt was. Alles kwam bij ons over de keuken binnen. Iedereen ging achterom, omdat de voordeur altijd op slot was. Eigenlijk viel je met die voordeur in de huiskamer; je kwam daardoor de woonkamer binnen en dan verloor dat vertrek ook meteen zo veel warmte, dat onze vader besloten had die deur voorgoed af te sluiten met voden tussen de naden en kieren.

De geut ha 'n raom op 't noorde bove de gutsteen èn de granieten ònricht. Neeve de kèldertrap waar de proviziekaast èn òn d'n andere kant hadde 'n toffel mi de spiegel d'r bove, 't handdoekrek èn de deur nor de stal. De zùjekant gaaf neeve de kachel toegang nor d'n hèrd, worrin we alted huisde. Daor ston de groote toffel mi zes stuu, d'n dreswaar, de plattebuiskachel, de houtmaand èn de kolenbak, de ligstoewl, de leere leunstuul èn de radio. Òn de muurre honge 'n por naomaakskilderééje van de seizoene van Koekoek. Bove de deur nor de geut zaagde de krauslievenheer, op d'n dreswaar ston de penduul tusse de koppere vase. In de laoj van de kaast lage onze kattediesmus èn ons kerkbuukske. Òn de kant van de vurdeur ston 't Mariabild op 'n plènkske òn de muur. Daor dinne we ès klèin jong alle jorre bluumkes vur plukke: wilgekètjes, mèijzuuntjes, botterblomme, korreblomme... Neeve de vurdeur honk de groote klok. Vurbé die deur waar d'n durgang nor de goei kamer, wor in d'n hoek bé 't raom 't Hèilig Hart z'n plòtske ha. Daor hong ok 't Alziend oog ès skilderééjke langs de linnekaast. Midden op toffel ston 'n kiesje segare vur dèftig volk dè d'r noit kwaam.

Dur de geut gongde nor 't achterhaus wor de stal èn d'n dorzeere ware. Vlakbé de geutdeur waar 't hoiluik, wordur 't afgegoid voeier rècht in d'n bak van de vurste koew viel. D'n hoizulder d'rbove noemde wij 'de balke'. Daor moeste alt ùitkééke, umdè ge zoomar innins tusse de sparre deur kóst skiete èn umbligtùimele. Daor waar onzen Harrie ès jungske oit achterover umbliggevalle èn 't waar eigelek 'n wonder geweejst dè-t-ie 't 'r mi enkelt 'ne grooten bult op z'ne kop afgebracht ha. Vur de voeierbak die dwèrs dur de stal liep, waar 'ne gangpad, wor ons boerrekleer honge èn klompe stonne. Òn de stalreepe achter de voeierbak ston ons vee; mistal 'n stuk of drie koei èn eeve veul kalver. Tènenòn kóste nor d'n achterstal wor d'n dorzeere waar mi 'n por koikes vur nuchtere kuuskes. Onzen hond Pollie ha daor z'n vaaste slaopplòts. Onze vòdder z'n geridskap ston in d'n hoek èn laag op de plank òn de

De keuken had een raam op het noorden boven de gootsteen en het granieten aanrecht. Naast de keldertrap was de provisiekast en aan de andere kant had je een tafel met de spiegel erboven, het handdoekrek en de deur naar de stal. De zuidenkant gaf naast de kachel toegang tot de huiskamer, waarin we altijd huisden. Daar stond de grote tafel met zes stoelen, het dressoir, de plattebuis kachel, de houtmand en de kolenbak, de ligstoel, de leren leunstoelen en de radio. Aan de muren hingen een paar namaak-schilderijen van de seizoenen van Koekoek. Boven de deur naar de keuken zag je het kruisbeeld, op het dressoir stond de pendule tussen de koperen vazen. In de lade van de kast lagen onze catechismus en ons kerboekje. Aan de kant van de voordeur stond het Mariabeeld op een plankje aan de muur. Daar plukten we als kleine kinderen alle jaren bloempjes voor: wilgenkatjes, madeliefjes, boterbloemen, korenbloemen... Naast de voordeur hing de grote klok. Voorbij die deur was de doorgang naar 'de goei kamer', waar in de hoek bij het raam het Heilig Hart zijn plaatsje had. Daar hing ook het Alziend oog als schilderijtje naast de linnenkast. Midden op tafel stond een kistje sigaren voor deftig volk dat er nooit kwam.

Door de keuken ging je naar het achterhuis waar de stal en de dorsvloer waren. Vlak bij de keukendeur was het hooiluik, waardoor het afgewooide voer recht in de bak van de voorste koe viel. De hooizolder erboven noemden wij 'de balken'. Daar moest je altijd uitkijken, omdat je zomaar ineens tussen de sparren door kon schieten en omlaag tuimelen. Daar was onze Harrie als kleine jongen ooit achterover omlaag gevallen en het was eigenlijk een wonder geweest dat hij het er met alleen een grote bult op zijn hoofd vanaf gebracht had.

Voor de voederbak die dwars door de stal liep, was een gangpad, waar onze boerenkieren hingen en onze klompen stonden. Aan de 'stalrepen' achter de voederbak stond ons vee; meestal een stuk of drie koeien en even veel kalveren. Achteraan kon je naar de achterstal waar de dorsvloer was met een paar kooitjes voor nuchtere kalfjes. Onze hond Pollie had daar zijn vaste slaappleaats. Vaders gereedschap stond in de hoek en lag op

aachtermuur: z'n zèssie, zicht, skoeffel, riek, béél èn aks blonke van zùiverhèid.

Bé 't straauwstroi in de mitte ston de snééjbak èn daor stonne ok ons fietse.

Van ons haus kende ik alle raome. Vanùit 't raom van de goei kamer kiekte de pad af, richting hèij. 't Raom van d'n hèrd zaag ùit op de vurhof. 't Opkamerrumke gaaf zicht op d'n buuk, de kriekenboom èn de houtmijt. Vanùit de geut zaagde de sèlderie, de rabarber, de vlierbos, de henekoi èn de dùivekoi. De stalrumkes han dik gerdéntjes van spinne webbe vol hoizaod, mar ès ge d'r dur kóst kééke, zaagde de mèshoop èn de donker maste achter ons haus, 't washok, de vèrkeskoi èn ons buitepleej. 't Pleejke mi z'n stroie durke, de poepdoos mi 't taauwke òn de wand worròn de krant 't Huisgezin èn de Sint Jansklùkskes in vierre gesneeje honge vur 't veegwèrk. De strontkittel worrin alles vaastvroer ès 't winter waar èn wor de maoie in krioelde in de zommerted. De kittel die onze vòdder nor de moeshof moes krùie um d'n beer over 't laand ùit te strooie worbé ge vergongt van de stank.

Stoomtrein.

Wè waar 't dik dreug op de zommerse hèij rond ons haus ès 't gelijk laag te braoien in de gloeiege zon. Alles ston te verdreugen op 't laand. D'r wiere alle daag gieters wòtter nor d'n hof geslèpt, want ok daor waar groot gebrèk òn vocht. 't Waar zó dreug dè ge de slaøj òn kóst stoke, klaagde ons moeder oit.

de plank aan de achtermuur: zijn zeis, sikkel, schoffel, riek, bijl en aks blonken van zuiverheid.

Bij het ligstro in het midden stond de snijbak en daar stonden onze fietsen.

Van ons huis kende ik alle ramen. Vanuit het raam van 'de goei kamer' keek je de pad af, richting hei. Het raam van de huiskamer zag uit op de voortuin. Het opkamerraampje gaf zicht op de beukenboom, de krieckenboom en de houtmijt. Vanuit de keuken zag je de selderie, de rabarber, de vlierbos, het kippenhok en de duivenkooi. De stalraampjes hadden vaak gordijntjes van spinnenwebben vol hooizaad, maar als je erdoor kon kijken, zag je de mesthoop en de donkere sparren achter ons huis, het washok, de varkenskooi en ons buitenplee. De wc met zijn strooien deurtje, de poepdoos met het touwtje aan de wand waaraan de krant het Huisgezin en de Sint Jansklokjes in vieren gesneden hingen voor het veegwerk. De strontketel waarin alles vastvroor als het winter was en waar de maden in krioelden in de zomertijd. De ketel die onze vader naar de groentetuin moest kruien om de beer over het land uit te strooien waarbij je verging van de stank.

Wat was het dikwijls droog op de zomerse hei rond ons huis als het allemaal lag te braden in de gloeiende zon. Alles stond te verdrogen op het land. Er werden alle dagen gieters water naar de tuin gesleept, want ook daar was groot gebrek aan vocht. Het was zo droog dat je de sla aan kon steken, klaagde ons moeder ooit.

De pèrrepluij.

Wij leefde in de Middeleeuwe. D'r ware gin verharde weejg èn gin auto's in Tenblakke. 't Inneegste dè nie klopte mi honderde jorre geleeje ware de accu-radio, ons fietse èn de stoomtreine tussen Oss èn D'n Bos, die op 'n vééfhonderd meeter afstand in die daag gereejgeld langskwame. Die treine mi d'r stoomfluite èn d'r rookpluime dursnieje mi gestamp èn gesis de stilte van Tenblakke.

*

Wij telden op de winters. Dè waar de huiseleken ted op de boerderéej. We moessen enkelt wèl 's in de maste proppe gòn rape die ès ònmaak vur de kachel te paas kwame. We hoopten op veul hèlder vriesdaag, zòdè onze vòdder thaus kós bléève, umdè-t-ie z'n skup nie de grond in kós krééje èn mi vorstverlet nor haus toe kwaamp. Ès 't wòtter verskoot van de kaauw èn innins verstijfde van de skrik, kriege wij ijsvrééj èn kósse we volop skòtse. Dan han we ons weer! Dan dinne we nor 't Kievietsven of nor de Karreput um ons èigen ùit te leeven op 't ijs. Glashèlder ès 'ne spiegel waren 't ijs èn 't wòtter d'r onder; ge zaagt de ribbels in 't wit zand op d'n bòjem. Alleman kwaamp op de ijsvlakte af. Zèlfs de kappelaon drèijde z'n rundjes. In z'ne wèijenden toog liek ie wèl 'ne vrimde zwarte vogel.

Gevorlek ijs waar 't nie, want de venne waren amper 'ne meeter diep. Thaus waar de winter 'ne rustigen ted. Allennig ès d'r gedorst moes worre, kwaamp 'r vanalles kéeke rond ons haus. De aauw menierre van vlegelslaag op d'n dorzeere èn die van de dorsmaneezje worrin 't pèrd d'n hillen dag rondliep um 't dorsmesiejn binne òn te drèève ware vurgoewd verbééj. D'r kwaamp unne loondorser mi 'nen traktor èn 'n dorskaast op onze misse staon èn 't wèrk van weeke wier gedaon in innen dag. D'r waar wèl veul volk bé nóddig. 't Mesiejn makte 'n hoewzende hèrrie die heure èn zien liet vergaon èn 't waar gevorlek, want 't zó nie d'n uurste keer zen dè d'r iemes z'n vingers of haand verloor in de messe van de groote stroisnééjer. Mar ge moest mi de vurrùitgang meej.

Wij leefden in de Middeleeuwen. Er waren geen verharde wegen en geen auto's in Tenblakke. Het enige dat niet klopte met honderden jaren geleden waren de accu-radio, onze fietsen en de stoomtreinen tussen Oss en Den Bosch, die op een vijfhonderd meter afstand in die dagen geregeld langskwamen. Die treinen met hun stoomfluiten en hun rookpluimen doorneden met gestamp en gesis de stilte van Tenblakke.

*

Wij telden op de winters. Dat was de huiselijkste tijd op de boerderij. We moesten enkel wel eens in het sparrenbos dennenappels gaan rapen die als aanmaak voor de kachel te pas kwamen. We hoopten op veel heldere vriesdagen, zodat onze vader thuis kon blijven, omdat hij zijn schop niet de grond in kon krijgen en met vorstverlet naar huis kwam. Als het water rilde van de kou en verstijfde van schrik, kregen wij ijsvrij en konden we volop schaatsen. Dan hadden we ons weer! Dan gingen we naar het Kievitsven of naar de Karrenput om ons uit te leven op het ijs. Glashelder als een spiegel waren het ijs en het water eronder; je zag de ribbels in het witte zand op de bodem. Iedereen kwam op de ijsvlakte af. Zelfs de kapelaan draaide zijn rondjes. In zijn waaiende toog leek hij wel een vreemde zwarte vogel.

Gevaarlijk ijs was het niet, want de vennen waren amper een meter diep. Thuis was de winter een rustige tijd. Alleen als er gedorst moest worden, kwam er van alles kijken rond ons huis. De oude manieren van vlegel-slagen op de dorsvloer en die van de dorsmanege waarin het paard de hele dag rondliep om de dorsmachine binnen aan te drijven waren voor-goed voorbij. Er kwam een loondorser met een tractor en een dorskast op ons erf staan en het werk van weken werd gedaan in een dag. Er was wel veel volk bij nodig. De machine maakte een razende herrie die horen en zien liet vergaan en het was gevaarlijk, want het zou niet de eerste keer zijn dat er iemand zijn vingers of hand verloor in de messen van de grote strosnijder. Maar je moest met de vooruitgang mee. De zakken

De zakke rog wieren opgestapeld. 't Stroi kwaamp in gebonde gèrve òn de mijt. Deze keer waar d'r ginne stroiwis mer gebrùikt, mar sisaltaauw. 't Innegste wè blief bé 't dorse waar 't stof. Ès ge meejegedorst hat, waarde saoves zó zwart ès 'nen tùrk èn oew neus èn orre zate vol féén kórregruis èn stiejf.

In de rog.

D'n ted waar òn 't veraandere. D'r kwame meer verharde weejg èn hier èn daor liep al unnen auto. De pestoor van Naolend ha d'r zèlfs inne mi sjefeur! Willie de Kùster. Klaas de kolenboer brocht z'ne zwarte stook vort rond mi 'n vrachtwagentje. Dieseltreine begósse de stoomlokomotieve te vervange.

Òn de noordekant, achter ons hennekoi laag 't drieske, zoowès wij de hoog wèij òn haus in die daag noemde. Daor liep in 't vurjaor, ès 't aander vee al nor de polder waar, de vorse koew die pas ha gekalfd. Daoraachter glooide d'n hoo-gen èkker wor alle jorre rog getuld wier. Links

rog werden opgestapeld. Het stro kwam in gebonden garven aan de mijt. Deze keer was er geen strowis meer gebruikt, maar sisal tauw. Het enige dat bleef bij het dorsen was het stof. Als je gedorst had, was je 's avonds zo zwart als een turk en je neus en oren zaten vol fijn korengruis en stof.

De tijd was aan het veranderen. Er kwamen meer verharde wegen en hier en daar liep al een auto. De pastoor van Nuland had er zelfs een met chauffeur! Willie de Koster. Klaas de kolenboer bracht zijn zwarte stookgoed voortaan rond met een vrachtwagentje. Dieseltreinen begonnen de stoomlocomotieven te vervangen.

Aan de noordkant, achter onze kippenkooi lag 'het drieske', zoals wij de hoge weide aan huis in die dagen noemden. Daar liep in het voorjaar, als het ander vee al naar de polder was, de verse koe die pas had gekalfd. Daarachter glooide de hoge akker waar ieder jaar rogge geteeld werd.

Vur d'n hoibèrg.

waar 't Kievietsven wor we ès klèine jonge daag òn de kant zate te poelieje um alterande beesjes te vange èn in onze sjampot te doen. Ik zaat 'r dik te droome in de zon. Ès ge al die dierkes èn plèntjes zót kenne, dan waarde toch wèl heel geleerd!

Ik zaag de witte wolke èn d'n blaowen himmel in 't hèlder wòtter.

Rèchs, richting hèij, laag de langen èkker, wor onze vòdder èipel, maïs of rog op verbaauwde.

't Gras op d'n dries waar dreug èn dun, hil anders ès op de wèije van de Maospolder, die onze vòdder paachtte. Daor op de klèij groeide 't veul malser, harder èn hógger.

Inne kamp wier daor alle jorre twee kirres gemèijd um te hoie. D'n uurste keer in de zommer èn dan nog 'ne keer in 't nòjaor vur d'n éémend. Die twidde sneej leejverde minder op, mar waar ok alt nog de moeite wèrd. Al dè hoigras wier mi de haand gemèijd èn gewènd, dan op daone geharkt èn op klèinoppers gezet. De groote oppers op 't hoilaand waar de èindbewerking vur we mi pèrd èn kaar begósse òn 't karwèij um al 't hoi nor haus te brenge. D'r wier zóveul meugelek op d'n hoizulder verstaauwd. Wè d'r nie mer op kós, kwaamp onder de pèrrepluij of òn de mijt staon. D'r ware weeke mi 't hoie gemoeid èn alleman moes daorvur meej in de weer. Èn mar hope dè't dur zó dreuge èn gin onweer zó worre, want dè kós hil 't wèrk in de soep sture èn d'n ogst bedèrve.

't Gaaf 'n bezunder èn wèrm gevuul zoo mi z'n alle òn 't wèrk in diejen ùitgestrekte polder in de zon. We ate d'r de bóttramme die ons oudste zuster brocht èn we dronke d'r kaauwen theej. Iedereen waar vrolek, want 't zó 'ne goeien ogst worre. Ik trok de rééf dur 't gedreugd gras èn verskoot af èn toe van de mùiskes die wegskote. Hoi mèije èn wèine kostte daag, mar 't waar mooi wèrk. Ge hurde de gruuto's, kieviete èn leuwerikke boven oe, ge vuulde de wèrme zaachte wend die meej èn dan ruiselde in de lisse in de sloot. Ès ge 't wèrk van alleman zoo zaagt op 't hoilaand, kriegde goei zin, ok al vuulde de zweet op oewe kop.

Links was het Kievitsven waar we als kleine jongen dagen aan de kant zaten te 'poeliën' om allerhande beestjes te vangen en in onze jampot te doen. Ik zat er vaak te dromen in de zon. Als je al die diertjes en plantjes zou kennen, dan was je toch wel heel geleerd!

Ik zag de witte wolken en de blauwe hemel in het heldere water.

Rechts, richting heide, lag de lange akker, waar vader aardappelen, maïs of rogge verbouwde.

Het gras op de dries was droog en dun, heel anders dan op de weiden van de Maaspolder, die onze vader pachtte. Daar op de klei groeide het veel malser, harder en hoger.

Een kamp werd er alle jaren twee keer gemaaid om te hooien. De eerste keer in de zomer en dan nog een keer in het najaar voor de eimaat. Die tweede snede leverde minder op, maar was ook altijd nog de moeite waard. Al dat hooigras werd met de hand gemaaid en gekeerd, dan op duinen geharkt en op kleine oppers gezet. De grote oppers op het hooiland was de eindbewerking voor we met paard en kar begonnen aan het karwei om al het hooi naar huis te brengen. Er werd zo veel mogelijk op de hooizolder verstouwd. Wat er niet meer op kon, kwam onder de paraplu of aan de mijt staan. Er waren weken met het hooien gemoeid en iedereen moest daarvoor mee in de weer. En maar hopen dat het door zou drogen en geen onweer zou worden, want dat kon heel het werk in de soep sturen en de oogst bederven.

Het gaf een bijzonder en warm gevoel zo met zijn allen aan het werk in die uitgestrekte polder in de zon. We aten er de boterhammen die ons oudste zus bracht en we dronken er koude thee. Iedereen was vrolijk, want het zou een goede oogst worden. Ik trok de rijf door het gedroogde gras en schrok af en toe van de muisjes die wegschoten. Hooi maaien en wenden kostte dagen, maar het was mooi werk. Je hoorde de grutto's, kieviten en leeuweriken boven je, je voelde de warme zachte wind die nu en dan ruiselde in de lissen in de sloot. Als je het werk van iedereen zo zag op het hooiland, kreeg je goede zin, ook al voelde je het zweet op

Vééf karre vol skón zómmerhoi zón ons vee meej dur de winter hèlepe...

In d'n ùitgestrekte polder kóste de kerktorres mooi zien. In 't noorde, wor ok de stuwe in de Maos oplichtte, zaagde de torres van Lith èn Lit-hoije. In 't óste kóste de groote kerk van Oss zien èn de Geffesen torre. Op de zùiekant zaagde de nééj kerk van Naolend èn de aauw van Rósmòlle èn wijd nor 't weste de torre van d'n Bosse Sint Jan èn d'n boog van de Heelse brug.

Op de weg nor haus krakte de karrewiele op 't grind èn 't zand dè't 'n oordeel waar. Ik zaat gèire boven op 't zaacht hoi dè lèkker rook mi z'n krùiege graslocht. Soms skudde èn krakte de kaar zó èrg dè'k docht dè't gelijk in mekare zó storte, mar dè gebeurde toch noit.

Liggend op de hoikaar drómde ik over de dinger die ik lötter allemòl zó gòn doen. Ik zó mister èn skrééver wille worre, mar daorvur moes nog wèl heel veul gebeure. Ik zó nog lang dur moete leere èn dè zó allennig mar kunne ès ik 'n studiebeurs kós kréége èn die moeste verdiene mi heel goei punte. Umdè ik de jongste van de jonges waar, zó ik de kans kréége die men ouwer bruurs èn zuster noit gehad han...

D'r wier dur sommigte mar min teejgenòn gekeejke, teejge dè durleere. Ge moest oew plòts weejte, wier dan mi afkeuring gezeejd. Ès ge vur 'n dùbbeltje geborre waart, wierde toch noit 'n kwartje...

Mar daor wó ik m'n èige nie bé nirlegge. Èn al zinne ze dè ge oew umgeving èn afkomst verlooehende èn al wier ik dur sommigte nie mer vur vol òngezien, ik blief 'rbé dè'k mister wó worre. èn gelukkig ha'n ze bé-j-ons thaus ginne laast van die aauwverwetste stom opvattinge. Inteejgendeel, ik ha-g-'t gevuul dè vurral ons aauwlùì men bewonderde um wè-j-ik wó. Ze gonge d'r grif 'n bietje gruts op ès ik wir d'n uurste van de klas waar. Van d'n andere kant ware ze toch ok wèl bang dè'k m'n èige te groot zó gòn kenne.

je hoofd. Vijf karren vol gezond zomerhooi zouden ons vee mee door de winter helpen...

In de uitgestrekte polder kon je de kerktorens mooi zien. In het noorden, waar ook de stuwen in de Maas oplichtten, zag je de torens van Lith en Lithoijen. In het oosten kon je de grote kerk van Oss zien en de Geffense toren. Op de zuidenkant zag je de nieuwe kerk van Nuland en de oude van Rosmalen en ver naar het westen de toren van de Bossche Sint Jan en de boog van de Heelse brug.

Op de weg naar huis kraakten de karrenwielen op het grind en het zand dat het een oordeel was. Ik zat graag boven op het zachte hooi dat lekker rook met zijn kruidige graslucht. Soms schudde en kraakte de kar zo erg dat ik dacht dat het allemaal in elkaar zou storten, maar dat gebeurde toch nooit. Liggend op de hooikar droomde ik over de dingen die ik later allemaal zou gaan doen. Ik zou meester en schrijver willen worden, maar daarvoor moest nog wel heel veel gebeuren. Ik zou nog lang moeten doorleren en dat zou alleen maar kunnen als ik een studiebeurs kon krijgen en die moest je verdienen met heel goede cijfers. Omdat ik de jongste van de jongens was, zou ik de kans krijgen die mijn oudere broers en zuster nooit gehad hadden...

Er werd door sommigen maar min tegenaan gekeken, tegen dat doorleren. Je moest je plaats weten, werd dan met afkeuring gezegd. Als je voor een dubbeltje geboren was, werd je toch nooit een kwartje...

Maar daar wilde ik me niet bij neerleggen. En al zeiden ze dat je je omgeving en herkomst verloochende en al werd ik door sommigen niet meer voor vol aangezien, ik bleef erbij dat ik meester wilde worden. En gelukkig hadden ze bij ons thuis geen last van die ouderwetse stomme opvattingen. Integendeel, ik had het gevoel dat vooral onze ouders mij bewonderden om wat ik wilde. Ze gingen er grif een beetje trots op als ik weer de eerste van de klas was. Van de andere kant waren ze toch ook wel bang dat ik mezelf te groot zou gaan kennen.

Nor skool gonk ik gèire, ok al wier d'r in die daag dur de misters nog volop geslage.

Nou waar ik wèl min of meer veurbestemd um dur te leere, mar toch wier ik ok steejds meer ingeskakeld op ons boerderéj; ik waar nerres te goewd vur, zin ons moeder èn de aander han 't ok gelijk gemoete. In de zómmer waar 't hoie, èipel rape, rog bééne. In de hèrfst ploege, egge, gruun plukke, peeje snééje. In de winter wier 't rustiger èn minder bewerkelek; koei mèlke, koei voeiere, de groep ùitkrùie, dorse. In de lènte mès breeke, ploege, èipel zette, skoeffele èn ùitdunne. Ik ha wèinig hart vur al dè boerrewèrk, mar ik skikte m'n èige in m'n lot. Wè kos ik anders.

Ik ha wèl dur de grond kunne gaon, toen d'n bovemister onverwaachs onzen hoek ingefietst kwaamp um ons aauwlùì te overtùige dè't goewd vur men zó zen um dur te leere. Ik ston in m'ne smerrigen overal mès te breeke op onze langen èkker èn skamde m'n eige kepot. Toch ha'k eigelek blééj moete zen, want de mister ha ons moeder diejen dag gewonne vur men zaak.

Toen ik twèìlf waar, moes ik mi ons Nèllie smèires vort um vééf uurre gòn mèlke in de polder. Ik moes zùrge dè de rommen um zeuven uurre òn de weg stonne, zódè de romrééjer ze meej kós nimme nor de romfebriek in D'n Bos. Umdè'k nuchter vertrokke waar, kwaamp ik mi grooten honger thaus èn waar blééj mi de gebakke èijer mi spèk die vur men klaor stonne. Ès ik dè op ha, moes ik gaauw op de fiets um op ted op de middelbaar skool te zen in Oss.

Gin man hoefde daor te weejte dè-j-ik al z'n best d'n boer gespuld ha èn gin man wies 't ok. Op woensdaag èn zòtterdaag moes ik de hennekoi ùitmèsse èn vur nééj wit zand op de vloer èn de skilft zùrge. Dè hòlde wij ùit de kaol in d'n bèrg aachter ons huis. Veul minse gongen in die daag nor 't Skupven midden op de hèij vur wit strooi- èn skuurzand of nor 't Boerregat bé Hèintje Tonenbèrg. In diejen ted dinne sommigte aauwverwetste minse nog zand in d'n hèrd strooie. De kloppe, toffels èn tuite wiere mi wit zand geskuurd èn geskrobd.

Naar school ging ik graag, ook al werd er in die dagen door de meesters nog volop geslagen.

Nou was ik wel min of meer voorbestemd om door te leren, maar toch werd ik ook steeds meer ingeschakeld op onze boerderij; ik was nergens te goed voor, zei ons moeder en de anderen hadden het ook allemaal gemoe-ten. In de zomer was het hooien, aardappelen rapen, rogge binden. In de herfst ploegen, eggen, knolgroen plukken, bieten snijden. In de winter werd het rustiger en minder bewerkelijk; koeien melken, koeien voeren, de mestgoot uitkruien, dorsen. In de lente mest breken, ploegen, aardap-pels poten, schoffelen en uitdunnen. Ik had weinig hart voor al dat boeren-werk, maar ik schikte me in mijn lot. Wat kon ik anders.

Ik had wel door de grond kunnen gaan, toen het hoofd van de school onverwachts onze hoek ingefietst kwam om mijn ouders te overtuigen dat het goed voor mij zou zijn om door te leren. Ik stond in mijn smerige overall mest te breken op onze lange akker en schaamde me kapot. Toch had ik eigenlijk blij moeten zijn, want de meester had ons moeder die dag gewonnen voor mijn zaak.

Toen ik twaalf was, moest ik met ons Nellie 's morgens voortaan om vijf uur gaan melken in de polder. Ik moest zorgen dat de melk om zeven uur aan de weg stond, zodat de melkrijder die mee kon nemen naar de melk-fabriek in Den Bosch. Omdat ik nuchter vertrokken was, kwam ik met grote honger thuis en was blij met de gebakken eieren met spek die voor mij klaar stonden. Als ik die op had, moest ik gauw op de fiets om op tijd op de middelbare school te zijn in Oss.

Niemand hoefde daar te weten dat ik al flink de boer had gespeeld en nie-mand wist het ook. Op woensdagen en zaterdagen moest ik de hennenkooi uitmesten en voor nieuw wit zand op de vloer en de roestplaats zorgen. Dat haalden wij uit de kuil in de berg achter ons huis. Veel mensen gingen in die dagen naar het Schopven midden op de hei voor wit strooi- en schuurzand of naar het Boerengat bij Heintje Tonenberg. In die tijd strooiden sommige ouderwetse mensen nog zand in de huiskamer. De klompen, tafels en melk-bussen werden met wit zand geschuurd en geschrobd.

Rogógst.

Hoe meer ik moes werken op de boerderééj hoe meer heejkel ik krieg òn alle boerrewèrk.

*

't Waar b'ons zeejker ginne vètpot, mar d'r wier alt goewd geëete. Ons aauwlùi lustte-n-'t gelijk: zult, balkenbrééj, ham èn spèk. Hoe vètter, hoe liever. D'r waar in de keuke gin plòts vur fijnighèd, mar zóveul te meer vur zwaore kost, want d'r

moes op gewerkt kunne worre.

We han mar een burd vur alles. De soep, de èipel èn de pap kwame nò mekare èn 't waar zaak dè ge oew burd goewd skón aat.

Ons moeder telde-n-'t wèinig ès wij 't vèt rèndje van 't vlis afsnieje èn op de raand van ons burd linne vur d'n hond. 'Pitsers die mienekes vèil han' vond ze ons dan èn zin mi minachting èn drèiging: 'ge zul 't nog wèl 's gèire hebbe.' Zé ha d'n orlog èn de krisisted meejgemakt èn aat bé 't afrùime dik 't vètrèndje èiges op, umdè ze 't te goewd von vur d'n hond. Ons moeder kós toch geweldig goewd eete èn onze vòdder zin wèl 's mi bewondering dè ze dwèrs dur 't achterhaus heejn aat.

Ze waar gewend alles zó goeiekoop meugelek vur mekare te kréége. Ze kocht gekneusd èn gedutst fruit vur 'nen habbekrats èn zùrgde dè't in d'n inmaak kwaamp vur de winter. Fruit waar gezond, zin ons moeder, mar wij ate thaus eigelek noit gezond fruit. De wùrmsteejkige èn gedut-

Hoe meer ik moest werken op de boerderij hoe meer hekel ik kreeg aan alle boerenwerk.

*

Het was bij ons zeker geen vetpot, maar er werd altijd goed gegeten. Onze ouders lustten het allemaal: zult, balkenbrij, ham en spek. Hoe vetter, hoe liever. Er was in de keuken geen plaats voor liflafjes, maar zoveel te meer voor zware kost, want er moest op gewerkt kunnen worden.

We hadden maar één bord voor alles. De soep, de aardappelen en de pap kwamen na elkaar en het was zaak dat je je bord goed leeg at.

Ons moeder telde het weinig als wij het vette randje van het vlees afsneden en op de rand van ons bord legden voor de hond. ‘Pitsers die smoesjes veil hadden’ vond ze ons dan en zei met minachting en dreiging: ‘je zult het nog wel eens graag hebben.’ Zij had de oorlog en de crisistijd meegemaakt en at bij het afruimen vaak het vetrandje zelf op, omdat ze het te goed vond voor de hond. Moeder kon toch geweldig goed eten en vader zei wel eens met bewondering dat ze dwars door het achterhuis heen at.

Ze was gewend alles zo goedkoop mogelijk voor elkaar te krijgen. Ze kocht gekneusd en gebutst fruit voor een habbekrats en zorgde dat het in de inmaak kwam voor de winter. Fruit was gezond, zei ons moeder, maar wij aten thuis eigenlijk nooit gezond fruit. De wormstekige en

Rog òn de gaast.

ste appel èn pirre moessen alted uurst op èn teejge d'n ted dè de ongekneusde òn de burt kwame, ware die dik vort lillek ingedreugd èn verrimpeld. Hil onze kèlder ston vol inmaakflesse mi appelmoes, prùime èn kèrse die ons moeder ammòl geweckt ha.

Wij han gin bódschap òn módde of sjiek. De miste kleeer ware èigege-makt. Veul dinge ware twidde- of dordehands. Iemes anders ha ze al gedrage èn afgedankt. Vur ons wier die aauw stof gekeerd, verknipt èn verstukt tot nééj dinge. Vur uiterleke skéén moeg gin gèld ùitgegeewe worre.

Verveelend vonne wij 't ès kéénder dè de èijerkoopers ùit D'n Bos op zondag op de klep viele èn meej blieven eete. Dik han die minse ok nog kéénder bé èn ons moeder liet d'r èige nie kenne; 't moeg gelijk meej eete. Die stadse jong vonne ons kùikes èn kalver 'leuk' èn wij wiesse wè ze bedoelde, ok al gebrùikte wij dè woordje noit.

Ons moeder sjouwde wè af. Ze kwaamp haand te kort um 't vee èn de keuke te doen, mar toch ha ze alted ted um wè èijer in krante te verpakke vur de verkoop. Gelukkig krieg ze hulp van ons Nèllie, 't oudste durske, dè meej de toffel ophòlde èn alleman van sondagse soep èn brood vur-zaag. De stadse vizite die èijer kwaamp koope, kostte ons moeder zeejker gèld, mar daarover zin ze noit niks. 't Ware kennisse die ze overgehaauwen ha ùit d'n orlog èn die minse blief ze hèlpe.

Onze vòdder, die op diejen innen dag in de week hil wè liever z'n rust gehad ha, zin daor al lang niks mer af, umdè-t-ie bekant alted alles goewd vond.

*

't Waar 'n bezunder buurt... Midden op de hèij in 'n krakkemikkig hutje wónde Beer Bukskes. 't Stùlpke waar al 'n por kirres afgebrand èn dè waar ginne wonder. 't Hùiske waar opgebouwd mi muurkes van leem èn fìtselstèk. Alles waar strooigedekt. Umdè Beer unnen bok èn 'ne vèrkesbeer hiel èn bromóllie verkocht, zinne de minse dè-t-ie in drie dinger

gebutste appels en peren moesten altijd eerst op en tegen de tijd dat de ongekneusde aan de beurt kwamen, waren die dikwijls voort lelijk ingedroogd en gerimpeld. Heel onze kelder stond vol inmaakflessen met appelmoes, pruimen en kersen die ons moeder allemaal geweekt had.

Wij hadden geen boodschap aan mode of sjiek. De meeste kleren waren van eigen makelij. Veel kleding was tweede- of derdehands. Iemand anders had die al gedragen en afgedankt. Voor ons werd die oude stof gekeerd, verknipt en vermaakt tot nieuwe kleren. Voor uiterlijke schijn mocht geen geld uitgegeven worden.

Vervelend vonden wij het als kinderen dat de eierkopers uit Den Bosch op zondag op op bezoek kwamen en mee bleven eten. Dikwijls hadden die mensen ook nog kinderen bij zich en ons moeder liet zich niet kennen; ze mochten allemaal mee eten. Die stadse kinderen vonden onze kuikens en kalveren ‘leuk’ en wij wisten wat ze bedoelden, ook al gebruikten wij dat woordje nooit.

Moeder sjouwde wat af. Ze kwam handen te kort om het vee en de keuken te doen, maar toch had ze altijd tijd om wat eieren in kranten te verpakken voor de verkoop. Gelukkig kreeg ze hulp van ons Nellie, het oudste meisje, dat mee de tafel dekte en iedereen van zondagse soep en brood voorzag. De stadse visite die eieren kwam kopen, kostte ons moeder zeker geld, maar daarover zei ze nooit iets. Het waren kennissen die ze overgehouden had uit de oorlog en die mensen bleef ze helpen.

Vader, die op die ene dag in de week heel wat liever zijn rust gehad had, zei daar al lang niks meer van, omdat hij bijna altijd alles goed vond.

*

Het was een bijzondere buurt... Midden op de hei in een krakkemikkig hutje woonde Beer Bukskes. Het stulpje was al een paar keer afgebrand en dat was geen wonder. Het huisje was opgebouwd met muurtjes van leem en vitselstek. Alles was strogedekt. Omdat Beer een bok en een varkensbeer hield en petroleum verkocht, zeiden de mensen dat hij in

Bé Bukskes.

handelde, die alle drie stonke. D'n bokkenboer kos oe ok overleeze èn van de péén afhèlpe. Bukskes wónde aachter 't Skupven dè in de zomer dreug viel, zoowès meer plassen op de hèij die enkelt in de natte tijd vennekes wiere. Vlakbé groeide veul vloiekruid dè in 't vurjaor zó lèkker kos rùike. Daor in de buurt bloeide sommers ok nog de blaow klùkskesgentiane.

In de zommerdag vloog de hèij nogal 's in brand. Dè kós komme dur vonke van de lokomotieve die over de lijn stómde, mar ok dur brandende sigarèttepeukies. Ès de hèij brandde, liep Bukskes alted groot gevaor. Veul verhale over dezen hèijkneuter dinne de ronde.

Midden op de hèij.

drie dingen handelde, die alle drie stonken. De bokkenboer kon je ook ‘overlezen’ en van de pijn afhelfen. Bukskes woonde achter het Schopven dat in de zomer droog viel, zoals meer plassen op de hei die enkel in de natte tijd vennetjes werden. Vlakbij groeide veel vlooienkruid dat in het voorjaar zo lekker kon ruiken. Daar in de buurt bloeiden ’s zomers ook nog de blauwe klokjesgentianen.

In de zomerdag vloog de hei nogal eens in brand. Dat kon komen door vonken van de locomotieven die over de lijn stoomden, maar ook door brandende sigarettenpeukjes. Als de hei brandde, liep Bukskes altijd groot gevaar. Veel verhalen over deze heikneuter deden de ronde.

Over verhalen gesproken! Wat te denken van Tonia Uilenspiegel die regelmatig te voet passeerde. Dit oude vrouwtje was door haar familie verstoten en had voor de oorlog in het Boerengat, een hol in Heintje Tonenberg gewoond! Daar kwamen de boeren wit zand halen en zij speelde er de hoer, zeiden kwatongen. Ze leefde van wat ze kreeg en had

Toonia Uilespiegel.

Over verhale gesproke!
Wè te denke van Toonia
Uilespiegel die gereej-
geld te voet passeerde.
Deejs aauw vrouwke
waar dur d'r familie ver-
stoote èn ha vur d'n
orlog in 't Boerregat, 'n
hol in Hèintje Tonenbèrg
gewónd! Daor kwame
de boerre wit zand haole
èn zé spulde daor de
hoer, zinne kaoitonge.
Ze leefde gegeeves èn ha
d'r vaaste adrèsse wor ze
alle weeke iets moeg
komme haole. Dè kós
eetesgrèij of klirrózzie
zen. Toonia wó alles. Ze
sloefte kielemeeters

wijd mi tasse vol gekreejge rommel. Ze ha iets oleks teejge wil èn dank. Ze ha piekhaor èn van die priemende ooge, 'n veulste groote neus èn 'nen dunne breeje mond. Toonia ha 'n skruufke los èn waar d'rvan overtùigd dè ze van Haydn afstamde. Daor hoefde volges heur hillemdòl nie muzikaal vur te zen èn dè de komponist al heel lang dood waar, makte gin verskil. D'r ware klóttjong die heur naoriepe èn begósse te danse èn te zinge. Somteds noemde plaoggeejste heur 'Mata Hari' of 'Zarah Leander', mar mistal waar 't toch 'Uilespiegel'. Ok toen ze lóttter opgenomme wier in 't gèkkehaus, moeg ze d'r aauw adrèsse te voewt bléève bezuuke. Ze gaaf d'r weekelekse wandeling nie op, al liep ze op 't lest vort zó krom ès 'n hoepel èn al wier ze dur de klóttjong nog zó geplaogd.

haar vaste adressen waar ze iedere week iets mocht komen halen. Dat kon etenswaar of kleding zijn; Tonia wilde alles. Ze slofte kilometers ver met tassen vol gekregen rommel. Ze had iets olijks tegen wil en dank. Ze had piekhaar en van die priemende ogen, een veel te grote neus en een dunne brede mond. Tonia had een schroefje los en was ervan overtuigd dat ze van Haydn afstamde. Daar hoefde je volgens haar helemaal niet muzikaal voor te zijn en dat de componist al heel lang dood was, maakte geen verschil. Er waren pestkoppen van kinderen die haar nariepen en begonnen te dansen en te zingen. Soms noemden plaaggeesten haar ‘Mata Hari’ of ‘Zarah Leander’, maar meestal was het toch ‘Uilenspiegel’. Ook toen ze later opgenomen werd in het gekkenhuis, mocht ze haar oude adressen te voet blijven bezoeken. Ze gaf haar wekelijkse wandelingen niet op, al liep ze op het laatst voortaan zo krom als een hoepel en al werd ze door de ondeugende kinderen nog zo geplaagd.

Toonia 90.

Toonia gonk gèire buurte bé Bukskes. Daor vuulde ze d'r èige wèl thaus. De vrouw van Bukskes hiette Piejt èn waar 'n bietje 'n lotgenote. Ze waar 'n raow raokel, mar wèl vriendelek èn goewd van grond. Ze ha-g-'t nie hèndig èn hurde zeejker bé de èrmste skarrelaars van hil d'n hoek. D're mins verzoop dik wèt-t-ie verdiende èn de jong gonge zó gaauw ze kóssen op 'n aander. Vrimd waar 't dè d'r nog 'n jungske bé Bukskes in haus waar toen de jong daor allemòl al lang ùitgevloge ware. D'r wier veul over gerikraoid èn geroddeld in de buurt. Wor kwaamp dè mènneke vandòn? 't Zó van een van de dochters zen die ginnins wies wie de vòdder krèk waar. Die goei grutmoeier Piejt zó gezeed hebbe: 'durske, lót dè jungske mar hier,' èn wijer ha ze nerres praot over gemakt èn zoo kwaamp 't dè Bèrtje bé z'n grootaauwers opgroeide èn mi ons meej nor de skool gonk. Bèrt hakkelde 'n bietje. Hij noemde Piejte hullie 'm.m.moen' èn dè waar ok zoo: Piejt waar zen oermoeier.

Op skool waar Bèrtje 'n mènneke um millééje mi te kréége. Hij ston mistal in 'n huukske van de speulplòts nor de grond te kéeke. Hij waar 'n stil èn verleege figuurke. Niemes spulde mi hum èn hij dólde dur de skoolgange ès 'n verlorre ziel. Z'n ooge ware bekant alt nirgeslage èn hij makte unnen heelen bangeleken indruk. Bèrtje waar eigelek 'n goei mènneke, mar alleman liet 'm links ligge, umdè-t-ie 'r onverzùrgd ùitzaag èn stotterde. 't Leejk 'r op dè-t-ie harder hakkelde norgelang ie de minse minder kende.

Bé Bukskes op de hèij kwamen enkelt mar ritse gèite èn bruustige vèrkes, zinne de minse. Wijer kwaamp 'r hogùit 's oit de postboi mi 'nen brief van de geminte. Of ze konne leeze, wies gin man, mar zeejker waar dè d'r niks geleeze wier. Zónnen brief gonk meej de kachel in. Èn umdè d'r noit gin antwoord kwaamp op de vraoge van 't gemintehuis, waar d'n bùrgemister èiges 's 'ne keer op de fiets nor de neegerééj op de hèij gekomme. Hij ha geklopt èn geroepe òn de hut, mar d'r kwaamp gin man. Toen ie al wir weg wó rééje, zaag ie dè Piejt de gèitenbok òn 't voeiere waar. 'Is uwe man ook thuis,' vroeg d'n bùrger.

Tonia ging graag buurten bij Bukskes. Daar voelde ze zich wel thuis. De vrouw van Bukskes heette Piet en was een beetje een lotgenote. Ze was een ruige figuur, maar wel vriendelijk en goed van grond. Ze had het niet gemakkelijk en hoorde zeker bij de armste scharrelaars van heel de hoek. Haar echtgenoot verdronk dikwijls wat hij verdiende en de kinderen gingen zo gauw ze konden uit huis. Vreemd was het dat er nog een jongetje bij Bukskes in huis was toen de kinderen daar allemaal al lang uitgevlogen waren. Er werd veel over geredetwist en geroddeld in de buurt. Waar kwam dat manneke vandaan? Het zou van een van de dochters zijn die niet eens wist wie de vader was. Die goede grootmoeder Piet zou gezegd hebben: ‘meisje, laat dat jongetje maar hier,’ en verder had ze nergens praat over gemaakt en zo kwam het dat Bertje bij zijn grootouders opgroeide en met ons mee naar school ging. Bert hakkelde een beetje. Hij noemde Piet hun ‘m.m.moen’ en dat was ook zo: Piet was zijn oermoeder.

Op school was Bertje een manneke om meelijden mee te krijgen. Hij stond meestal in een hoekje van de speelplaats naar de grond te kijken. Hij was een stil en verlegen figuurtje. Niemand speelde met hem en hij dwaalde door de schoolgangen als een verloren ziel. Zijn ogen waren bijna altijd neergeslagen en hij maakte een heel bangelijke indruk. Bertje was eigenlijk een goed manneke, maar iedereen liet hem links liggen, omdat hij er onverzorgd uitzag en stotterde. Het leek erop dat hij harder hakkelde naargelang hij de mensen minder kende.

Bij Bukskes op de hei kwamen alleen maar ritse geiten en bronstige varkens, zeiden de mensen. Verder kwam er hooguit eens ooit de postbode met een brief van de gemeente. Of ze konden lezen, wist niemand, maar zeker was, dat er niets gelezen werd. Zo’n brief ging meteen de kachel in. En omdat er nooit antwoord kwam op de vragen van het gemeentehuis, was de burgemeester zelf eens een keer op de fiets naar de negorij op de hei gekomen. Hij had aan de hut geklopt en geroepen, maar er kwam niemand. Toen hij al weer weg wilde rijden, zag hij dat Piet de geitenbok aan het voeren was. ‘Is uwe man ook thuis,’ vroeg de burgemeester.

Hout sprokkelde.

‘Nee,’ zin Piejt, ‘die is mi d’n beer d’n boer op.’ ‘Wil je hem eens zeggen dat ie naar het gemeentehuis moet komen,’ gonk d’n bürgermister wijer. ‘Ja,’ knikte Piejt, dè zó ze wèl doen. Toen d’n bürger wir wegreej, riep Piejt nog nao: ‘bürgermister, moet ie d’n beer dan meejbrenge?’

Over èrm skarrelaars gesproke; Driek Stiek hurde daor zeejker ok bé. Ès zèllie vruger oit de kans han gehad, zin Driek, die ’t gèire stèrk vertelde, dan ware ze zeejker groote sportlùì èn kampioene geworre. Ze kósse zó hard loope dè gin man ze bé kós haauwe!

Driek kwaamp alle jorre in de winter langs de deur mi lappe èn ’n küfferke mi knups-gaoter, gòrre, spèlle, pleisters èn stiek.

Hij ha-g-’t noit breed èn krieg van ons moeder alt iets te eete èn te drinke.

*

Vur de dagelekse dinger gonge wij dik nor ’t winkelke van ons aauw tante Roos. Daor in die klèin rùimte waar alles in ’t klèin te koop wè de grutter in ’t groot makte. Bé tante Roos wiere de bódskappe nog opgeskreejve èn tèine de week afgereekend. Daor stonne de stopflesse vur de raom mi alterande lèkker snoepgrèij d’r in. Sèp, kauwgum, tum tum, babbels èn zuurtjes. Daor kósse wij op zondag ès jong terèchte um iets ùit te zuuke vur onze zondagsstent! Alle kirres kwaamp tante Roos muug van achtere afgesloeft um ons, klótjong van dienst te zen.

‘Nee,’ zei Piet, ‘die is met de beer de boer op.’ ‘Wil je hem eens zeggen dat ie naar het gemeentehuis moet komen,’ vervolgde de burgemeester. ‘Ja,’ knikte Piet, dat zou ze wel doen. Toen de burgervader weer wegreed, riep Piet nog na: ‘burgemeester, moet ie de beer dan meebrengen?’

En over arme scharrelaars gesproken; Driek Stiek hoorde daar zeker ook bij. Als zij vroeger ooit de kans hadden gehad, zei Driek, die het graag sterk vertelde, dan waren ze zeker grote sportlieden en kampioenen geworden. Ze konden zo hard lopen dat niemand hen bij kon houden!

Driek kwam ieder jaar in de winter langs de deur met lappen en een kof-fertje met knoopsgaten, garen, spelden, pleisters en elastiek. Hij had het nooit breed en kreeg van moeder altijd iets te eten en te drinken.

*

Voor de dagelijkse dingen gingen wij vaak naar het winkeltje van ons oude tante Roos. Daar in die kleine ruimte was alles in het klein te koop wat de grutter in het groot maakte. Bij tante Roos werden de boodschappen nog opgeschreven en aan het eind van de week afgerekend. Daar stonden de stopflessen voor het raam met allerhande lekker snoepgoed erin. Drop, kauwgum, tum tum, babbels en zuurtjes. Daar konden wij op zondag als kinderen terecht om iets uit te zoeken voor onze zondags-cent! Telkens kwam tante Roos moe van achter gesloft om ons, plaag-kinderen van dienst te zijn.

Driek.

Ok van d'n auwe Grèk zó veul te vertelle zen. Diejen inzame vrijgezelle mins die moeierziel alleen teejge de hèij zaat te wone mi z'n hond èn z'n jachtgeweer, strooide alt ongevraagd mi waanwijshedes.

'Mi licht moette 't donker verjage,' verkondigde-n-ie gruts, toen ze 'm tot nachtwaker van 't Instituut han gemakt.

'Mi zaachte haand moette de dinger hard make' waar een van z'n aander gezegdes. 't Krieg 'n onverwaachse beteekenis, toen ie in de bedsteej van z'n hùiske betrapt wier mi 'n verpleejgster, die spulde mi z'n klokkespèl èn daornao stiekem al z'n spaorsente meejnaam.

Duistere praktijke han 'm licht gemakt...

En dan waar d'r Jan Sjooman, die alles weghòlde wè los èn vaast zaat èn in z'n èige haus inbaauwde. Hij waar 'nen hèndige mar onberekenbare mins vol onrust. Toen ie te veul gesodemieter krieg mi de plisie, vertrok ie van d'n innen dag op d'n andere nor 't noorde.

En dan hemme't nog ginnins nie over de Liebus gehad. Daor han alle jong skrik af. Die goide mi de riek ès ge in de buurt van z'n hof kwaampt... D'r kwaamp dan ok bekant noit gin man.

*

In onzen hoek waar 't zó stil dè d'r veul gistelek grèij gevestigd waar. D'r ware verskèije flinke klósters tusse de bosse verreejze... 't Dichtste bé ware de Paoters van de Hèllige Harte wor vurral missionarisse thaus ware, wijer nor Naolend hadde de nonne van Sint Martinus èn nor de Malleskamp op de zusters van Mariaoord.

Hil onzen hoek waar kèijkatteliek èn dè hiel in dè bekant alleman sondes nor de kerk gonk.

Ook van de oude Grek zou veel te vertellen zijn. Die eenzame vrijgezel die moederziel alleen tegen de hei zat te wonen met zijn hond en zijn jachtgeweer, strooide altijd ongevraagd met waanwijsheden.

‘Met licht moet je het donker verjagen,’ verkondigde hij deftig, toen ze hem nachtwaker van het Instituut hadden gemaakt.

‘Met zachte hand moet je de dingen hard maken’ was een van zijn andere gezegdes. Het kreeg een onverwachte betekenis, toen hij in de bedstee van zijn huisje betrap werd met een verpleegster, die speelde met zijn klokkenspel en daarna stiekem al zijn spaarcenten meenam. Duistere praktijken hadden hem licht gemaakt...

En dan was daar Jan Sjooman, die alles weghaalde wat los en vast zat en in zijn eigen huis inbouwde. Hij was een handige maar onberekenbare man vol onrust. Toen hij te veel gesodemieter kreeg met de politie, vertrok hij van de ene dag op de andere naar het noorden.

En dan hebben we het nog niet eens over de Liebus gehad. Daar hadden alle kinderen schrik van. Die gooide met de riek als je in de buurt van zijn tuin kwam... Er kwam dan ook vrijwel nooit iemand.

*

In onze hoek was het zo stil dat er veel geestelijken gevestigd waren. Er waren verscheidene flinke kloosters tussen de bossen verzezen... Het dichtste bij waren de Paters van het Heilig Hart waar vooral missionarissen thuis waren, verder naar Nuland had je de nonnen van Sint Martinus en naar de Maliskamp op, de zusters van Mariaoord. Heel onze omgeving was door en door katholiek en dat hield in dat bijna iedereen 's zondags naar de kerk ging.

Onze pastoor in de noodkerk.

De pestoor van Naolend ha in die daag nog ònzien, ok al dinne d'r veul verhale over hum de ronde. De miste han mi z'nen drankzucht te make èn mi 't feit dè-t-ie onder d'n biecht in slaop viel. De pestoor gonk ok over Tenblakke, al kwaamp ie in diejen èrmen hoek hòst noit. Gèk waar 't dè Sjèf, de bruur van de pestoor, op de pastorie inwónde. D'r wier verteld dè dieje Sjèf mister in de rèchte waar èn dè-t-ie in d'n orlog verkeerd waar geweejst. NSB-bùrgemister of zówiets, zinne de minse èn dinne d'r wijer niks toe. Dè is te zegge, ze ginnegapte d'r wèl over: ze vroege laachend òn mekare wè 't verskil waar tusse Sjèf van de pestoor èn 'n èij. èn dan gave ze èiges mar meej 't antwoord: 'van 'n èij kunde advekaot make!'

'n Aander skón figuur van de Naolense kerk in diejen ted waar Willie de Kùster die ok de sjefeur van de pestoor waar. De pestoor, Sjèf èn Willie wiere same spottend de Drieënhèd van de prochie Sint Jan Ont-hoofding genoemd.

Onze pastoor en zijn hulptrouwen.

De pastoor van Nuland had in die dagen nog aanzien, ook al deden er veel verhalen over hem de ronde. De meeste hadden met zijn drankzucht te maken en met het feit dat hij onder de biecht in slaap viel. De pastoor ging ook over Tenblakke, al kwam hij in die arme hoek haast nooit. Gek was het dat Sjef, de broer van de pastoor, op de pastorie inwoonde. Er werd verteld dat die Sjef meester in de rechten was en dat hij in de oorlog verkeerd was geweest. NSB-burgemeester of zoiets, zeiden de mensen en deden er verder niks toe. Dat is te zeggen, ze ginnegapten er wel over: ze vroegen lachend aan elkaar wat het verschil was tussen Sjef van de pastoor en een ei. En dan gaven ze zelf maar meteen het antwoord: ‘van een ei kun je advocaat maken!’

Een ander mooi figuur van de Nulandse kerk in die tijd was Willie de Koster die ook de chauffeur van de pastoor was. De pastoor, Sjef en Willie werden samen spottend de Drieëenheid van de parochie Sint Jan Ont-hoofding genoemd.

In de maste bé d'n Duinendaal wónde de skrééver. Van hum han wij ver-
hale geleeze in de kattelieken illustrasie. Òn d'n andere kant van 't Nao-
les nonnebos zaat Lutkie die Mussolini nog wijd nò d'n orlog
bewonderde, mar die ès gisteleke in d'n orlog ok verskèije goei dinger
op z'ne naam ha gekreejge.

In hil 't dùrp van die daag waar d'r mar inne die próttestants waar:
Lentjes, d'n dirrekteur van 't Pompstesjon van de Wòtterlèijing. Dieje
mins ha wèinig kontakt mi de Naolense gemenskap.

*

Ès 't wir vurjaor waar geworre, stonne de wèije te skittere mi geel èn
witte blomme. Overal hurde 't gezoem van hommels, biejen èn
vliege. 't Vurjaor van 1949 zal vur men alted verbonde blééve mi
kruinagel. Bé 'n laote lènte bloeit die lila èn witte blomtrosse, die wij
vanweejges de lèkker locht èn de vùrm 'kruinagels' noeme, in de
vruge mèij nog rond ons aauw boerrehaus. 'n Lèkker locht van fris-
hèid èn ònjeklònje, lekt dè wèl.

't Is in d'n ted dè de zondagse kerkgang vur katholieke vanzèlfspreek-
end is èn dè d'r nog veul aflaote te verdiene zen. Ès kéénd zie ik die aflaote ès 'n sort vrééjkartjes vur d'n himmel. Ik ben zeuve, heb nèt m'n
uurste kemunie gedaon èn maag vur d'n uurste keer meej op de jaor-
lekse beevert nor de Sint Jan in D'n Bos. Ik heb slècht geslaope ès ik um
vééf uurre in m'n beste kleeur klaor stò um mi m'n bruurs òn de lange
voewttocht nor de groote kerk te begiene. Ons aauwlùì èn zusters kunne
nie meej; zèllie moete de koei mèlken in de polder èn 't aander vee ver-
zùrge. Mar ik zal deejzen dag m'n uurste groote aflaote gòn verdiene! Ik
zal bidde vur grutvòdders, vur grutjes èn ons Pietje, die pas gestùrve zen
èn ik zal ok denken òn de priesterzoon van ons buurt die ès missionaris
wijdweg tusse de zwartjes werkt.

Wij hebbe brood bé, want wij moete nuchter te kemunie èn eer we wer-
thaus zen, zulle we zeejker wèl zó'n zeuven uurre wijer zen.

In de sparrenbossen bij de Duinendaal woonde de schrijver. Van hem hadden wij verhalen gelezen in de Katholieke Illustratie.

Aan de andere kant van het Nulandse nonnenbos zat Lutkie die Mussolini nog ver na de oorlog bewonderde, maar die als geestelijke in de oorlog ook verscheidene goede dingen op zijn naam had gekregen.

In heel het dorp van die dagen was er maar een die protestants was: Lentjes, de directeur van het Pompstation van de Waterleiding. Die man had weinig contact met de Nulandse gemeenschap.

*

Als het weer voorjaar is geworden, staan de weiden te schitteren met geel en witte bloemen. Overal hoor je het gezoem van hommels, bijen en vliegen. Het voorjaar van 1949 zal voor mij altijd verbonden blijven met siringen. Bij een late lente bloeien die lila en witte bloemtrossen, die wij vanwege de lekkere geur en de vorm 'kruinagels' noemen, in de vroege mei nog rond ons oude boerenhuis. Een heerlijke lucht van frisheid en eau de cologne, zo lijkt het wel.

Het is in de tijd dat de zondagse kerkgang voor katholieken vanzelfsprekend is en dat er nog veel aflaten te verdienen zijn. Als kind zie ik die aflaten als een soort vrijkaartjes voor de hemel. Ik ben zeven, heb net mijn eerste communie gedaan en mag voor de eerste keer mee op de jaarlijkse bedevaart naar de Sint Jan in Den Bosch. Ik heb slecht geslapen, als ik om vijf uur in mijn beste kleren klaar sta om met mijn broers aan de lange voettocht naar de grote kerk te beginnen. Onze ouders en zusjes kunnen niet mee; zij moeten de koeien melken in de polder en het andere vee verzorgen. Maar ik zal deze dag mijn eerste grote aflaten gaan verdienen! Ik zal bidden voor grootvader, voor grootmoeder en ons Pietje, die pas gestorven zijn en ik zal ook denken aan de priesterzoon van onze buurt die als missionaris ver weg tussen de zwartjes werkt.

Wij hebben brood bij ons, want wij moeten nuchter te communie en eer we weer thuis zijn, zullen we zeker wel zo'n zeven uur verder zijn.

We zetten 'r steejvig de sokken in. Van veerze heure we de koekoek roepe. Al 't teer gruun van 't vurjaor li onder d'n daauw, mar de vogels boven ons doen èzzof d'n dag al uurren òn de gang is. D'r is veul leeven in de kruine van de aauw èikebeum.

Wij stappe straf deur in unne lichtgruunen tunnel vol vurjaor. Òn de kant van de weg is 't geel van d'n brem èn de pèirdeblomme op z'n skónst. Ok piepe d'r veul witte mèijzuuntjes ùit 't gras. Ik moet denken òn 't liedje van Bos beevert.

*Bloeien d'alderuurst bluumkes in de nééjste wèij,
dan loope wèllie nor D'n Bos, dan is 't mèij.
En mèij dè is vanèiges alted al de mònd,
dè we nor die plòtse loope wor 't Lief Vrouwke trónt...*

We zen nog mar amper 'n ketierke onderweejge ès ik unnen tik vuul op m'ne skaaouer. Ik kan zèlf nie zien wè d'r òn de hand is, umdè de gerakte plòts te dicht bé m'nen hals zit, mar m'n bruur zie-g-'t wel. Ik heb unne groote vogelpoep gevangen op de linkse skaaouer van m'n kemuniepak. M'n bruurs moete d'r gruwelek um laache, mar ikke hille-mòl nie. Ès ze men heure jeremieere èn zien dè ik wel kan janke, probeere ze um burte de smerrige smurrie van m'n pak te poetse. 't Zal zeejker unnen tjan, 'ne malder of unne morkolf geweejst zen, of misskien unne koekoek. Nee, dieje leste is veulste skaow... Innins wit m'n oudste bruur 't: 't moet 'n spelekster of 'n skijtlijster geweejst zen! D'r wordt hard gelaache, mar nie dur men.

Nò de Aauw Baon komme we op de Groote weg nor D'n Bos, die nog zó rustig èn ùitgestúrve is, dè wij d'r zonder zùrg over vort kunne tip-pele.

Hoe dichter we bé de stad komme, hoe meer lotgenote we zien. De miste zen te voewt nèt ès wij, mar d'r zen ok ouwer minsen op de fiets èn 'n enkelt rijtuigske worrin aauw vrouwkes zitte mi witte poffers. Alleman

We zetten er stevig de sokken in. Van verre horen we de koekoek roepen. Al het tere groen van het voorjaar ligt onder de dauw, maar de vogels boven ons doen alsof de dag al uren aan de gang is. Er is veel leven in de kruinen van de oude eikenbomen.

Wij stappen flink door in een lichtgroene tunnel vol voorjaar. Aan de kant van de weg is het geel van de brem en de paardebloemen op zijn mooist. Ook piepen er veel witte madeliefjes uit het gras. Ik moet denken aan het liedje van Bosch beevaart.

*Bloeien d'allereerste bloempjes in de nieuwste wei,
dan lopen wij naar Den Bosch, dan is het mei.
En mei dat is vanzelf altijd al de maand,
dat we naar die plaatsen lopen waar het Lieve Vrouwke troont...*

We zijn nog maar amper een kwartiertje onderweg, als ik een tik voel op mijn schouder. Ik kan zelf niet zien wat er aan de hand is, omdat de geraakte plaats te dicht bij mijn hals zit, maar mijn broer ziet het wel. Ik heb een grote vogelpoep gevangen op de linker schouder van mijn communiekak. Mijn broers moeten er erg om lachen, maar ik helemaal niet. Als ze mij horen jeremiëren en zien dat ik wel kan huilen, proberen ze om beurten de smerige smurrie van mijn pak te poetsen. Het zal zeker een kauw, een merel of een vlaamse gaai geweest zijn, of misschien een koekoek. Nee, die laatste is veel te schuw... Opeens weet mijn oudste broer het: het moet een spelekster of een schijtlijster geweest zijn! Er wordt hard gelachen, maar niet door mij.

Na de Oude Baan komen we op de Grote weg naar Den Bosch, die nog zo rustig en uitgestorven is, dat wij er zonder zorg over voort kunnen tip-pelen.

Hoe dicht we bij de stad komen, hoe meer lotgenoten we zien. De meesten zijn te voet net als wij, maar er zijn ook oudere mensen op de fiets en een enkel rijtuigje waarin oude vrouwtjes zitten met witte pof-

is opgerùimd èn groet mekare. D'r gòn groepkes die in gebed zen èn druk mi potternosters preevele.

Nò 'n goei uur zen we Rósmòlle vurbééj. Men nééj skoewn zitten al strak èn ik zé blééj ès we de skón groote kerk eindelek zien opdoeme. 't Duurt toch nog 'n hil wéél vur we d'r zen.

Wè is ze groot, die kerk! Wè'n skón versieringe!

Binne is gin zitplòtske mer vrééj. D'r zen veul minsen ùit ons dùrp èn zèlfs ùit ons buurt.

De mis is al efkes òn de gang. Ik ha gehoopt dè'k m'n zeer voewte zó kunne laote ruste, mar dè ziet 'r nie nor ùit.

Zón al die minse nog eer opgestaon zen ès wij of zón zèllie dichterbééj wone?

't Is moeilek bé de mis èn 't gebed te blééve, umdè d'r zoveul beevert-gèngers nor 'n plòtske zuuke. Ik ben onder d'n indruk van de groote rùmte èn kan m'n ooge nie afhaauwe van de grafsteen worrover we binnegekome zen.

Kruinagels èn veul aander blomme stòn 'r bé 't genadebild van Onze Lieve Vrouw. Wij zen te wijd weg um de geur van de blomme te rùike. Die skent òlling verlorre te gaon achter honderde brandende karskes.

Ik heb m'n èige veurgenomme vurral te bidde vur ons gestùrve bruurke Pietje èn vur ons grutje die men alted peeperemuntjes hi gegeeve, mar m'n òndacht wordt steeds wir afgelèijd dur de beweegende massa minse.

Ès de mis afgelooopen is, stroome wij mi al 't volk meej nor buite. Daor stòn krumkes mi snuupkes, spèldjes, medòllies, prèntjes, rózzekranse, buukskes, bildjes èn vlègskes. We vergapen ons èigen òn al dè grèij èn koope 'n klèin, blaow medòllieke van de Zuujte Moeder vur ons èige moeder.

Ik ben bang m'n bruurs in de druktes te verlieze, want ik zal de weg trug alleen noit mer weejte te vééne.

fers. Iedereen is opgeruimd en groet elkaar. Er gaan groepjes die in gebed zijn en druk met paternosters prevelen.

Na een goed uur zijn we Rosmalen voorbij. Mijn nieuwe schoenen zitten al strak en ik ben blij als we de grote kerk eindelijk zien opdoemen. Het duurt toch nog een hele poos voordat we er zijn.

Wat is ze groot, die kerk! Wat een mooie versieringen!

Binnen is geen zitplaatsje meer vrij. Er zijn veel mensen uit ons dorp en zelfs uit ons buurt.

De mis is al even aan de gang. Ik had gehoopt dat ik mijn zere voeten zou kunnen laten rusten, maar dat ziet er niet naar uit.

Zouden al die mensen nog eerder opgestaan zijn dan wij of zouden zij dichterbij wonen?

Het is moeilijk bij de mis en het gebed te blijven, omdat er zoveel bedevaartgangers naar een plaatsje zoeken. Ik ben onder de indruk van de grote ruimte en kan mijn ogen niet afhouden van de grafstenen waarover we binnengekomen zijn.

Seringen en veel andere bloemen staan er bij het genadebeeld van Onze Lieve Vrouw. Wij zijn te ver weg om de geur van de bloemen te ruiken. Die schijnt helemaal verloren te gaan achter honderden brandende kaarsjes.

Ik heb me voorgenomen vooral te bidden voor ons gestorven broertje Pietje en voor ons grootje die mij altijd pepermuntjes heeft gegeven, maar mijn aandacht wordt steeds weer afgeleid door de bewegende massa mensen.

Als de mis afgelopen is, stromen wij met al het volk mee naar buiten. Daar staan kraampjes met snoepjes, speldjes, medailles, prentjes, rozenkransen, boekjes, beeldjes en vlaggetjes. We vergapen ons aan al dat spul en kopen een kleine, blauwe medaille van de Zoete Moeder voor ons eigen moeder.

Ik ben bang mijn broers in de drukte te verliezen, want ik zal de weg terug alleen nooit meer weten te vinden.

Ès we de kattedraol wer binnegòn um 'n kompleeje mis meeje te make, blekt d'r al mar amper zitplòts mer te zen. Gelukkig vééne we nog 'n por onbezette klapstuulekes. Vurzichtig doe ik m'n skoewn ùit. Dè lucht op, ok al kekt m'n oudste bruur bestraffend in men richting. De vloer is kaauw, mar dè vuult wèl plezierig òn men gloeiende voewte.

D'r zen gildes èn jeugdgroepe in klurrije pakke. De guld vendelt èn roefelt onder de konsekrasie èn dè makt indruk.

Vur de kemunie moet ik m'n skoewn wir òn zien te kréége. Ik heb 't gevuul dè ze nou nog péénleker zitten ès uurst.

Nò de mis steeke we karskes op bé de Lieve Vrouw, zoowès we ons moeder thaus hen moete belove. Daorbé overvelt men wir de lèkker locht van de kruinagelblomme.

Thaus ontvengt ons moeder ons ès reizigers die weekelang weg zen geweejst. We moeten alles vertelle. Ze is in d're skik mi heur nééj medòllieke, zi ze.

De uurste daag nò m'n beevert vertel ik gruts over ons zondagse ondernimming. Toch zal men uurste beevert vur alted verbonde blééven òn vogelstront, aflaote èn kruinagellocht.

*

D'r wier in die jorre nie veul gefist. Ès kéénd waarde mi oew uurste èn plèchtige kemunie 't middelpunt van 'n beskèije fisje èn wijer kwaamp 'r wè familie op de verjeurdaag van ons aauwlù. Toen ze fijftig wiere, ston 'r 'n Abraham- èn 'n Sarapop in de veurhof. De buurt waar op d'n borrel gevraagd.

Ècht groot fist waar 't toen ze b'ons thaus vééfentwentig jaor getraowd ware. D'n hille stal wier ùitgerùimd, geskrobd èn gewit um al 't verzochte volk 'n plòtske te kunne geeve. D'r waar gekókt vur 'n hil batteljon èn d'r waar drank in overvloed. Opvallend waar dè onze grutvòdder

Als we de kathedraal weer binnengaan om een complete mis mee te maken, blijkt er al maar amper zitplaats meer te zijn. Gelukkig vinden we nog een paar onbezette klapstoeltjes. Voorzichtig doe ik mijn schoenen uit. Dat lucht op, ook al kijkt mijn oudste broer bestraffend in mijn richting. De vloer is koud, maar dat voelt wel aangenaam aan mijn gloeiende voeten.

Er zijn gilden en jeugdgroepen in kleurige uniformen. Het gilde vendelt en roffelt onder de consecratie en dat maakt indruk.

Voor de communie moet ik mijn schoenen weer aan zien te krijgen. Ik heb het gevoel dat ze nou nog pijnlijker zitten dan eerst.

Na de mis steken we kaarsjes op bij de Lieve Vrouw, zoals we moeder thuis hebben moeten beloven. Daarbij overvalt mij weer de lekkere lucht van de seringbloemen.

Thuis ontvangt ons moeder ons als reizigers die wekenlang weg zijn geweest. We moeten alles vertellen. Ze is in haar schik met haar nieuwe medaille, zegt ze.

De eerste dagen na mijn bedevaart vertel ik trots over onze zondagse onderneming. Toch zal mijn eerste bedevaart voor altijd verbonden blijven aan vogelstront, aflaten en seringengeur.

*

Er werd in die jaren niet veel gefeest. Als kind was je met je eerste en plechtige communie het middelpunt van een bescheiden feestje en verder kwam er wat familie op de verjaardagen van onze ouders. Toen ze vijftig werden, stond er een Abraham- en een Sarapop in de voortuin. De buurt was op de borrel gevraagd.

Echt groot feest was het toen ze bij ons thuis vijfentwintig jaar getrouwd waren. De hele stal werd uitgeruimd, geschrobd en gewit om al het genodigde volk een plaatsje te kunnen geven. Er was gekookt voor een heel bataljon en er was drank in overvloed. Opvallend was dat onze grootvader

van moeiers kant nog zó veul bruurs in leeve ha; de Heijmanne ware 'n stèrk ras. Dorrusoom, Hèrmusoom, Bèrtoom èn Janoom, ze ware d'r gelijk. Die aauw hirre han ammòl d'r èige liedje èn dè wón ze laote heuren ok. Gèk waar wèl dè die minse alted Rósmòlles pròtte, mar Neederlands zonge. Allennig 't Ujes volksliedje waar 'n ùtzondering: 'we wone de grond in, erres aachter op de plak, in 'n klèin leemen hauske mi 'n groot strooien dak...' De tekst waar toepasselek èn alleman vuulde z'n èige òngesproke.

Ik von 't heel apart um al die minse zoo mi overtùiging te heure zinge. Dè zón wij bé-j-ons thaus noit dùrve, want wij waren allemòl eeve verleege èn skuchter op dè gebied.

Eigelek waar elke zòtterdag bé-j-ons thaus wèl 'n bietje fistelek. Dan hoefde onze vòdder mar unnen halven dag te gòn werke èn brocht ie z'n weekgèld meej. Ons moeder waar dan veul vroleker ès wijer dur de week. Die zòtterdaag ware toch spissjaal op d'r èige, umdè diejen hillen dag al in 't teeke ston van de kommenden 'Dag des Heren'. De misse moes geharkt worre èn ès alles d'r skón bé laag, kwaamp d'n tèil op de geut staon. Ons moeder hólde zes groote emmers wòtter ùit de put èn daor kwaam unnen heete zwarte moor van de kachel bé èn dan waar 't mirakel van ons moeder wir geskied: 't wòtter waar op tèmperatuur! De klèinste klaagde wèl dik dè't wòtter zó kaauw waar, mar 't begós op de geut nor zeep te rùike, want 't waasse waar begonne. Uurst de meide, dan de jonges, van klèin nor groot èn 't wòtter wier vanèiges wèrmer... Onze Gèrrit, d'n oudste, die 't leste in d'n tèil kwaamp, klaagde wèl 's dè-t-ie vort op 't zand zaat.

De groote kéender kieke dik verbaasd nor de klèin die ongezjeneerd in d'r bloot kuntje rond liepe, want nor mate we ouwer wiere, kriege we meer skamt vur mekare.

Sòttersaoves moege we ès kéénd wè langer opbléve èn dè makte d'n dag al fistelek vur ons.

van moeders kant nog zo veel broers in leven had; de Heijmannen waren een sterk ras. Dorusoom, Hermusoom, Bertoom en Janoom, ze waren er allemaal. Die oude heren hadden allemaal hun eigen liedje en dat wilden ze laten horen ook. Gek was wel dat die mensen altijd Rosmalens praatten, maar Nederlands zongen. Alleen het Udense volkslied was een uitzondering: ‘we wonen de grond in, ergens achter op de plak, in een klein lemen huiske met een groot strooien dak...’ De tekst was toepasselijk en iedereen voelde zich aangesproken.

Ik vond het heel apart om al die mensen zo met overtuiging te horen zingen. Dat zouden wij bij ons thuis nooit durven, want wij waren allemaal even verlegen en schuchter op dat gebied.

Eigenlijk was elke zaterdag bij ons thuis wel een beetje feestelijk. Dan hoefde vader maar een halve dag te gaan werken en bracht hij zijn weekgeld mee. Moeder was veel vrolijker dan verder door de week. Die zaterdagen waren toch speciaal op zichzelf, omdat die hele dag al in het teken stond van de naderende ‘Dag des Heren’. Het erf moest geharkt worden en als alles er schoon bij lag, kwam de teil in de keuken staan. Moeder haalde zes grote emmers water uit de put en daar kwam een hete zwarte moor van de kachel bij en dan was het mirakel van ons moeder weer geschied: het water was op temperatuur! De kleinsten klaagden wel vaak dat het water zo koud was, maar het begon in de keuken naar zeep te ruiken, want het wassen was begonnen. Eerst de meiden, dan de jongens, van klein naar groot en het water werd vanzelf warmer... Onze Gerrit, de oudste, die het laatste in de teil kwam, klaagde wel eens dat hij op het zand zat.

De grote kinderen keken dikwijls verbaasd naar de kleinen die ongegeneerd in hun blote kontje rond liepen, want naarmate we ouder werden, kregen we meer schaamte voor elkaar.

’s Zaterdagavond mochten we als kind wat langer opblijven en dat maakte de dag al feestelijk voor ons.

Op zondag moes alleman nor de kerk. Ons moeder ha ekstra wèrk gemakt van 't middageete. Nò de middag gongen ons aauw lùì nor bed èn dan moege wij gin hèrrie make. Wè ware die zondage saai èn lang. 't Innegste vurdeel waar dè we nie moege werke.

'n Ùitzondering op de gebrùikeleke sleur waar de jòrlekse kermis! Ons aauw lùì ware gevulig vur onze kéénderwens um nor dè dùrpsfist te meuge. Denkelek kwaamp dè meej umdè zèllie mekare gevonde han op Dunge kermis. Daor han ze bèij 't vonkegevuul vur mekare 't uurst meejgemakt èn dè waar eigelek noit mer overgegaon.

Zoowès alle kéénder gonge wij gèire nor de kermis, mar ik ha daorbé alt 'n groot probleem: ik ha noit gin gèld. Men bruurs èn zusters verdiende al 'n por sènte èn die moege daorvan wè haauwe um ùit te gaon, mar ik leerde dur èn kostte allennig mar gèld. Ik moes 't doen mi 'n traktementje van niks. Gelukkig kòs ik bé m'n oudste bruur wèl dik wè leene.

De kermis waar 'n volksfist mi veul muziek, wor ge enkelt blééj minse zaagt èn wor ge kòst pruve van dinger die ge wijer 't hil jaor nie teejge kwaamt. 't Bruiste van ùitgelaotenhèid èn dè kwaamp vurral umdè de minse drie daag vrééj han um te fiste. Ge zaagt 'r dik ok zatlapperééj èn vèchterééj, mar wij, ònkommende jong, moege nog nie in de kefeejs komme.

De boerreknèichs moesse d'r krachte meete op de Kop van Jut. Ze sloofden d'r eigen ùit bé de skommels èn in de danstènte. Ze moesse vurral laote zien hoe stèrk ze ware. We stonne dik mi skik te kéeke nor de skommels. Ès de skùitjes hóg genóg gestuurd kwame, moes de zaak afgeremd worre. Op 't hógste punt, krèk vur de skommel trugviel, wèijde de rùkskes van de mèidjes op èn dan kòste zien wèlke durskes d'r allemòl 'nen haonekop van Piet Sluijs op d'r kuntje han. Van die linne meelzèkskes ware ons onderbokse ok gemakt. Ik ha d'r èiges een wor 'ole' in 't kraus ston, overgebleeje van 'Molenaars kindermeel'.

Op zondag moest iedereen naar de kerk. Moeder had extra werk gemaakt van het middageten. Na de middag gingen onze ouders naar bed en dan mochten wij geen herrie maken. Wat waren die zondagen saai en lang! Het enige voordeel was dat we niet mochten werken.

Een uitzondering op de gebruikelijke sleur was de jaarlijkse kermis! Onze ouders waren gevoelig voor onze kindervens om naar dat dorpsfeest te mogen. Denkelijk kwam dat zo omdat zij mekaar gevonden hadden op Dungense kermis. Daar hadden ze beiden het vonkengevoel voor elkaar het eerst meegemaakt en dat was eigenlijk nooit meer overgegaan.

Zoals alle kinderen gingen wij graag naar de kermis, maar ik had daarbij altijd een groot probleem: ik had nooit geld. Mijn broers en zusters verdienden al een paar centen en die mochten daarvan wat houden om uit te gaan, maar ik leerde door en kostte alleen maar geld. Ik moest het doen met een traktementje van niks. Gelukkig kon ik bij mijn oudste broer wel vaak wat lenen.

De kermis was een volksfeest met veel muziek, waar je enkel blijde mensen zag en waar je kon proeven van dingen die je verder het hele jaar niet tegenkwam. Het bruiste van uitgelatenheid en dat kwam vooral omdat de mensen drie dagen vrij hadden om te feesten. Je zag er dikwijls ook zatlapperij en er werd gevochten, maar wij, aankomende kinderen, mochten nog niet in de cafés komen.

De boerenknechten moesten hun krachten meten op de Kop van Jut. Ze sloofden zich uit bij de schommels en in de danstenten. Ze moesten vooral laten zien hoe sterk ze waren. We stonden vaak met plezier te kijken naar de schommels. Als de schuitjes hoog genoeg gestuurd kwamen, moest de zaak afgeremd worden. Op het hoogste punt, net voor de schommel terugviel, waaiden de rokjes van de meidjes op en dan kon je zien welke meisjes er allemaal een hanenkop van Piet Sluijs op hun kontje hadden. Van die linnen meelzakjes waren onze onderbroeken ook gemaakt. Ik had er zelf een waar 'ole' in het kruis stond, overgebleven van 'Molenaars kindermeel'.

Wij gonge gèire in de zweefmeule, de cakewalk of de rups.
In de rups wier al wèl 's gekust ès d'r de hùif over gonk èn bé de cake-
walk kwame d'r soms meide ondersteboven umblig geskud.

*

In de zomer waar Sjooman innins vertrokken ùit onzen hoek. Vur men beteekende dè 't verlies van 't innegste durske van menne leefte èn mi heur ha-j-ik toch hil efkes opgetrokke. Sjannie waar veul stranter ès ikke èn van heur waar 't veurstel gekomme um dokterke te speule. Eigelek waar 't onbegréépelek, mar de nijschierrighèid haget gewonne van de verleegenighèid.

De stiefduine bé de Naolense hèij han in de volksmond de naam 'Bloote kont' èn op afstand han de breej bollinge van wit zand zeker wè weg van 'n groot bloot aachterwèrk.

Toen ik rond m'n twèilefde veul rond hong op de hèij èn daor 'ne prachti-
gen bèrk ès vaaste klimboom gebrùikte, kreeg ik op 'nen dag in de gater dè
d'r nie enkelt sprake waar van 'n por bloote bille, mar dè d'r mi 'n bietje
fantezie 'n òlling bloote vrouw te zien waar! Èn Bukskes wónde krèk in
de skaamstreek! Dè dùrfde-n-ik gin man te vertelle. Sjannies ha'k 't den-
kelek wèl gezeed, mar die waar d'r nie mer.

De zomer gonk vurbé mi werke. D'n ogst ston alt wir te waachte in d'n
hitsten ted van 't jaor. D'r waar ginnen dag dè d'r gerust kós worre of 't
moes zen dè d'r 'n donderbùt tussendeur kwaamp.

Wè waar de zomer skón! De wèije blonke goudgeel èn de klaprooze
stonnen in vollen bloei. Overall hurde de bieje èn vliege zoeme èn
bromme. 't Rook nor gras èn hoi èn stemde tevreije.

Wè waar d'r veul bedrijvig volk in 't hoilaand van de Maospolder. D'r
wier gemèijd mi de haand. De zèssies moesse gehoord. Dè haore kos
onze vódder ès gin aander. Ès ie mi opgetrokke kniejes hil 't snééjvlak
ha bewerkt, waar z'n geridskap zó skèrp ès 'n skirmes.

Wij gingen graag in de zweefmolen, de cakewalk of de rups.
In de rups werd al wel eens gekust als er de huif over ging en bij de cakewalk kwamen er soms meiden ondersteboven omlaag geschud.

*

In de zomer was Sjooman opeens vertrokken uit onze hoek. Voor mij betekende dat het verlies van het enige meisje van mijn leeftijd en met haar had ik toch heel even opgetrokken. Sjannie was veel brutaler dan ik en van haar was het voorstel gekomen om doktertje te spelen. Eigenlijk was het onbegrijpelijk, maar de nieuwsgierigheid had het gewonnen van de verlegenheid.

De stuifduinen bij de Nulandse hei hadden in de volksmond de naam ‘Blote kont’ en op afstand hadden de brede bollingen van wit zand zeker wat weg van een groot bloot achterwerk.

Toen ik rond mijn twaalfde veel rond hing op de hei en daar een prachtige berk als vaste klimboom gebruikte, kreeg ik op een dag in de gaten dat er niet enkel sprake was van een paar blote billen, maar dat er met een beetje fantasie een helemaal blote vrouw te zien was! En Bukskes woonde precies in de schaamstreek! Dat durfde ik niemand te vertellen. Sjannie had ik het denkkelijk wel gezegd, maar die was er niet meer.

De zomer ging voorbij met werken. De oogst stond altijd weer te wachten in de heetste tijd van het jaar. Er was geen dag dat er gerust kon worden of het moest zijn dat er een donderbui tussendoor kwam.

Wat was de zomer mooi! De weiden blonken goudgeel en de klaprozen stonden in volle bloei. Overal hoorde je de bijen en vliegen zoemen en brommen. Het rook naar gras en hooi en stemde tevreden.

Wat was er veel bedrijvig volk in het hooiland van de Maaspolder. Er werd gemaaid met de hand. De zeisen moesten gescherpt. Dat ‘haren’ kon vader als geen ander. Als hij met opgetrokken knieën heel het snijvlak had bewerkt, was zijn gereedschap zo scherp als een scheermes.

Ge hurde de werklui fluite èn zinge. De polder waar vol van de overdaod die vur 'n hil jaor veevoeier moes zürge. We werkte dè de neuj krakte. Enkel de slok kaauwen theej gaaf 'n oogenblikke rust.

D'n hoiógst worrin ik vur 't uurst voerman moet zen, is men alt bégebleve. Men bruurs zitte bèij in dienst èn de hil familie hi al enkele daag gezwoegd in de polderkamp. Onze vòdder hi vur 't hoie snipperdaag gevat èn ie hi-g-'t leuwendeel van 't wèrk op z'n èige genomme. Uurst 't mèije van 't hóg gras mi de zèssie. Dan 't keere van 't jong hoi dè te dreuge li èn 't in daone rééve èn dan eindelek 't òn d'n opper zette van 't hoi. 't Is 'n groot karwèij, al hi-g-'t hoie zeejker ok z'n òntrekkeleke kante.

Zoo is 't skafte mi z'n alle teejge unnen hoiopper grif gezellig. De tuit theej, worvan d'n deksel rondgi ès gemeenskappeleken drinkbeker, sti in de mitte. Voldaon over 't verzet wèrk zitte we mi steejvige botterhamme te geniete van de netuur mi z'n vogelgeluide èn de geur van stèrvend gras. Die krüiege locht duu gèk genog eer òn leeven ès òn dood denke.

Ons polderwèij li langs de Grind èn elke langskommenden boer groet. De middagskafte is kort èn we zwoege al gaauw mi onzen alle wir vort onder de zommerzon, want d'r is aander weer op komst.

Hoi in de polder is verbonde mi grillig cirkelende gruutoos èn kieviète die d'r èige name roepe èn biddende leuwerikke die vur aflèijing zürge.

Innins zie'k dè onze vòdder al 'nen hillen daon op men hi ingeloope. Ik skaam m'n èige, mar onze pap zi niks èn laacht enkelt mar. Hij begrept men wèl.

Al gaauw sti d'n hoikamp òn d'n opper. Ik maag voerman speule èn dè sti me wèl òn. 'Dè kunde gé,' zi onze pap geruststellend. Op de volgelaoie kaar moet de wisboom kommen um alles goewd bé mekare te

Je hoorde de werklui zingen. De polder was vol van de overdaad die voor een heel jaar veevoeder moest zorgen. We werkten ons uit de naad. Enkel de slok koude thee gaf een ogenblikje rust.

De hooioogst waarbij ik voor het eerst voerman moet zijn, is me altijd bijgebleven. Mijn broers zitten beide in dienst en de hele familie heeft al enkele dagen gezwoegd in de polderkamp. Vader heeft voor het hooien snipperdagen genomen en hij heeft het leeuwendeel van het werk op zich genomen. Eerst het maaïen van het hoge gras; dat heeft hij met de zeis gedaan. Dan het keren van het jonge hooi dat te drogen ligt en het in duinen harken en dan eindelijk het aan de opper zetten van het hooi. Het is een groot karwei, maar het heeft ook zijn aantrekkelijke kanten.

Zo is het schaften met zijn allen tegen een hooiopper heel gezellig. De kan thee, waarvan de deksel rondgaat als gemeenschappelijke drinkbeker, staat in het midden. Voldaan over het verzette werk zitten we met stevige boterhammen te genieten van de natuur met zijn vogelgeluiden en de geur van stervend gras. Die kruidige lucht doet gek genoeg eerder aan leven dan aan dood denken.

Onze polderwei ligt langs de Grind en elke passerende boer groet. De middagschaft is kort en we zwoegen al gauw allemaal weer voort onder de zomerzon, want er is ander weer op komst.

Hooien in de polder is verbonden met grillig cirkelende grutto's en kievitenviten die hun eigen naam roepen en biddende leeuweriken die voor afleiding zorgen.

Opeens zie ik dat vader al een hele baan op mij heeft ingelopen. Ik schaam me, maar onze pap zegt niets en lacht enkel. Hij begrijpt mij wel.

Al gauw staat de hooikamp aan de opper. Ik mag voerman spelen en dat staat me wel aan. 'Dat kun jij,' zegt vader geruststellend. Op de volgelanden kar moet de weesboom komen om alles goed bij elkaar te houden

haauwe vur d'n thuisreis. Vòdder hi dè rap mi 'n por vakkundige greejpe gefikst.

't Pèrd moet ùit alle macht in d'n haam gòn hange um de vol kaar weg te trekke. De hachte stòn strak èn knarse. Op de grindweg van de polder is d'r gin kunst òn. 't Goei dier wit èiges de weg. 't Is zó gemèkkelik; ik hoof eigelek nog alleen op te lette bé d'n oversteek van de Krausstraot.

't Pèrd helt z'ne rustigen tred. Òn 't zweet op de rug èn rond d'n haam is te zien dè de vracht zwaor èn vermoeiend is. Ès vòdder op de fiets vur békùmt, wéést ie op de donderkoppe die in de locht beginne te komme. 't Weer gi veraandere. 't Is bruuierig wèrm èn stil. Iets drèigends hengt 'r in de locht. Nou èn dan vuul ik 'n frisse wendvlaog dur m'n haor wèije.

Bé 't krauspunt skeere de takken van de aauw lendebeum vlak over m'ne kop. Ik heur de biekes zoeme tusse de blaojer, snùif de zwaor locht op èn vergeet efkes dè ik voerman ben.

'ne Lichte laach neeve men lót me innins verskiete. Ik heb onverwaachs gezelskap gekreejge. D'r zit 'n knap durske mi 'ne krans van lendenbloesem in d'r zwarte haor op de kaar! Ik ben verbouwereerd èn weet nie wè'k daormi òn moet. Ze is fris èn mooi èn vriendelik in heur opvallende oranje klee. Ik vraog m'n èigen af, hoe zé zoo innins bé men hi kunne komme. Ik ben nerres gestopt of niks. Hi ze misskien in de lendenboom gezeete? Ze kan toch noit aachter op de kaar umhog geklomme zen. Dè's nie zó hèndig èn dan zó onze vòdder heur toch nèt gezien moete hebbe... Eigelek ben ik allang blééj dè ze nie al neeve men gezeeten hi toen vòdder verbé kwaam. Men uurste zùrg is nie gezien te worren in heur gezelskap. 't Mèiske zit 'n bietje ùitdagend nor men te kéeke. 't Makt men kèijverleege. Op men vraog hoe ze hiet, zi ze iets onduideleks. 't Klinkt ès Duits. Ik wéés op m'n èige èn zeg menne naam. Ik wéés op heur èn vraog in men beste Duits nor heure naam. Heur antwoord is enkelt 'nen ondeugende laach.

voor de thuisreis. Vader heeft dat rap met enkele vakkundige grepen gefikst.

Het paard moet uit alle macht in de haam gaan hangen om de volle kar weg te trekken. De hachten staan strak en knarsen. Op de grindweg van de polder is er geen kunst aan. Het intelligente dier weet zelf de weg. Het is zo gemakkelijk; ik hoef eigenlijk nog alleen op te letten bij de oversteek van de Kruisstraat.

Het paard houdt zijn rustige tred. Aan het zweet op de rug en rond de haam is te zien dat de vracht zwaar en vermoeiend is. Als vader op de fiets voorbijkomt, wijst hij op de donderkoppen die in de lucht beginnen te komen. Het weer gaat veranderen. Het is broeierig warm en stil. Iets onheilspellends hangt er in de lucht. Nu en dan voel ik een frisse windvlaag door mijn haar waaien.

Bij het kruispunt scherpen de takken van de oude lindebomen rakelings over mijn hoofd. Ik hoor de bijtjes zoemen tussen de bladeren, snuif de zware lucht op en vergeet even dat ik voerman ben.

Een lichte lach naast mij laat me opeens schrikken. Ik heb onverwachts gezelschap gekregen. Er zit een knap meisje met een krans van lindebloesem in haar zwarte haar op de kar! Ik ben verbouwereerd en weet niet wat ik daarmee aan moet. Ze is fris en mooi en vriendelijk in haar opvallend oranje kleren. Ik vraag me af, hoe zij zo opeens bij mij heeft kunnen komen. Ik ben nergens gestopt of zo. Heeft ze misschien in de lindeboom gezeten? Ze kan toch nooit achter op de kar omhoog geklommen zijn. Dat is niet zo gemakkelijk en dan zou vader haar toch net gezien moeten hebben... Eigenlijk ben ik allang blij dat ze niet al naast me gezeten heeft toen vader passeerde. Mijn eerste zorg is niet gezien te worden in haar gezelschap. Het meisje zit een beetje uitdagend naar mij te kijken. Het maakt mij enorm verlegen. Op mijn vraag, hoe ze heet, zegt ze iets onverstaanbaars. Het klinkt Duits. Ik wijs op mezelf en zeg mijn naam. Ik wijs op haar en vraag in mijn beste Duits nog eens naar haar naam. Haar antwoord is enkel een ondeugende lach.

De locht sti intussented bol van onweer èn baoten 't zwaor ritme van de pèirdehoeve wor 't akelig stil. Wijerop komme we onder 't blaajerdak van de buukebeum die òn wirskante van de weg geplant, mekare boven ons bekant de haand geeve.

Ze kùmt dicht neeve men zitte. Ze is ècht knap. Heur opvallend groote donker ooge stòn vriendelek in 'n geelig blank gezicht. D'ren oranje jepon hi 'nen hooge split, wordur ik 'n kleurig bruukske mi froezels bove d'r bloote bovebeen kan zien. Ze zit zó dicht bé men dè'k kan mèrke hoe ze nor de lendebloesem rùikt. Ik vuul hoe ze d'r kùpke teeje menne skaaower li. D'r gi 'ne skok dur me heejne. Ze moet dè gevuld hebbe, want ze kekt efkes opzéej. M'ne kop bonst ès ik zó dichtbé in heur donker ooge kéék. D'r li 'n teer raos klurke op d'r wange rond heure mooie mond. Ze is tenger èn ik kan me veurstelle dè ze ès 'n kat de kaar opgeklommen is. Onder d'r dun kleeur zie ik de welvinge van d'r borsjes. God, wè is ze mooi! Mar 't is wèl woonwagevolk..!

M'n hart klopt in m'n keel èn daor nie alleen. Ik weet nie krèk hoe ik 't 'r mi heb. 't Is arig, hil plezierrig van inne kant, mar ok zó gespanne. Ik moet heur kwet vur ik thaus ònkom. Niemes mag ons zoo zien, skiet 'r dur m'ne kop... Ik ben al bé de lendebeum van de Pruis op 'n por honderd meeter van ons haus.

Zó gespannen ik ben, zó gelaote èn ontspanne is zé. Ze hi 'n hoispier in d're mond èn lót die beweege, terwijl ze men mi fonkeleugskes ònstaart. De leste zonnestraole bove de opkommende wolke beskéeene heur ólliekleurige sluikhaor dè bekant d're skaaower rakt.

'Hoe wor ik heur kwet?' spook 't d'r dur m'ne kop. 'n Arig gevuld trekt men nor heur toe. 't Gift me in, m'n èigen aachterover te laote zakke èn onverskillig te geniete van de leste zon èn 't drèigend onweer mar over ons te laote komme. Mar dè kan èn mag toch nie... Ik kréég 'ne rooie kop èn kéék zinnoewèchtig rond of d'r niemes òn kùmt gefietst.

Mar hoe kan dè nou? Krèk zaat ze nog neeve men, teeje men èn nou lupt ze daor, men mooi zigeunerinneke. 'n Gevuul van opluchting kùmt

De lucht staat intussen bol van onweer en buiten het zware ritme van de paardenhoeven wordt het akelig stil. Verderop komen we onder het bladerdak van de beukenbomen die aan weerskanten van de weg elkaar boven ons bijna de hand geven.

Ze komt dicht naast me zitten. Ze is echt knap. Haar opvallend grote donkere ogen staan vriendelijk in een gelig blank gezicht. Haar oranje japon heeft een hoge split, waardoor ik een kleurig broekje met froezels boven haar blote bovenbenen kan zien. Ze zit zo dicht bij me dat ik kan merken hoe ze naar de lindebloesem ruikt. Ik voel hoe ze haar hoofd tegen mijn schouder legt. Er gaat een schok door me heen. Ze moet dat gevoeld hebben, want ze kijkt even opzij. Mijn hoofd bonst als ik zo dichtbij in haar donkere ogen kijk. Er ligt een teer roze kleurtje op haar wangen rond haar mooie mond. Ze is tenger en ik kan me voorstellen dat ze als een kat de kar opgeklommen is. Onder haar dunne kleren zie ik de welvingen van haar borstjes. God, wat is ze mooi! Maar het is wel woonwagenvolk...!

Mijn hart klopt in mijn keel en daar niet alleen. Ik weet niet net hoe ik het ermee heb. Het is zo vreemd; heel plezierig van een kant, maar ook zo gespannen. Ik moet haar kwijt voor ik thuis aankom. Niemand mag ons zo zien, schiet het door mijn hoofd... Ik ben al bij de hoge lindebomen van de Pruis op een paar honderd meter van ons huis.

Zo gespannen ik ben, zo gelaten en ontspannen is zij. Ze heeft een hooispriet in haar mond en laat die bewegen terwijl ze me met fonkeloogjes aanstaart. De laatste zonnestralen boven de opkomende wolken beschijnen haar oliekleurige sluikehaar dat bijna haar schouders raakt.

'Hoe word ik haar kwijt?' spookt het door mijn hoofd. Een eigenaardig gevoel trekt me naar haar toe. Het geeft me in, mezelf achterover te laten zakken en onverschillig te genieten van de laatste zon en het dreigende onweer maar over ons te laten komen. Maar dat kan en mag toch niet... Ik krijg een rood hoofd en kijk zenuwachtig rond of er niemand aan komt gefietst.

Maar hoe kan dat nou? Net zat ze nog naast me, tegen me en nou loopt ze daar, mijn mooie zigeunerinnetje. Een gevoel van opluchting komt in

in men op, mar dè makt ok mee plòts vur teleurstelling èn verwijt. Worrum ben ik toch zónne slapjanus; worrum heb ik niks gedaon..., ik heb heur nie ins zó wijd kunne kréége dè ze d're naam of iets begréépeleks hi gezeed.

De zon verdwent èn makt plòts vur steejds gróttter worrende drèigende wolke.

Ik laot 't pèrd z'ne gang gaon èn denk trug òn de mèrkwaardige ontmoeting. Worrum heb ik nie gewoon kunne geniete van heur ònweejzighèid, worrum heb ik 'r zó verleege èn verstijfd bégezeete! Ik vuul m'n èige 'nen ongelukkigen hannus die 'n prachtige kans vurbé hi laote gaon. Ik ha mi heur misskien wèl wijdweg op 'ne poesta terèchte kunne komme èn 't hil gereejgeld leeve hier los kunne laote..! Mar ik weejt heure naam nog ginnins. Ik ben 'n skijthuis èn ginnen avonturier. Ik kan de zaak toch nie in de steek laote, terwijl alleman thaus gespanne op de komst van d'n hoiwage waacht...

Zal ons hoi nog dreug binnegehòld kunne worre, vreugt iedereen z'n èige daor nou af. Ik moet 't pèrd durrum mar 's tot meer vaart ònzette, mar ik doe niks. Enkelt prakkizeere moet ik over wè me overkomme is. Ze waar zó dichtbé èn vur men toch zó onbereikbaar gebleejeke.

Ik ben dur 't gebeurde lillek van de kook. Ik kéék um. Ik zie-g-'t zigeunerinneke. Zé zwèijt. Ik steek onzeejker m'n haand op. Zó wijd weg dùrf ik dè wèl. Jonge, wè vuul ik m'n èige 'ne klótzak. Ès ik mi heur meej waar gegaon èn m'n èige overgegeeven ha òn 't zùrgeloos trekkerbestaon, dan.... 'n Lèkker locht gevul bekruipt me bé die gedachte.

Mar vurgoewd verdweejne is ze. Ik blééf achter mi m'n ewige probleeme.

Ik zal heur in m'n herinneringe Linda noeme, vanweejges de lendenbloesem in heur haor. Ze zal zeejker op 't woonwagekamp in 't Sprokelbos thaus heure, mar zówès de miste wages zal ze daor nie lang blééve. De gedachte heur nie te zulle trugzien duu meej zeer.

me op, maar dat maakt al gauw plaats voor teleurstelling en verwijt. Waarom ben ik toch zo'n slapjanus geweest; waarom heb ik niks gedaan..., ik heb haar niet eens zo ver kunnen krijgen dat ze haar naam of iets verstaanbaars heeft gezegd.

De zon verdwijnt en maakt plaats voor steeds groter wordende dreigende wolken.

Ik laat het paard zijn gang gaan en denk terug aan de merkwaardige ontmoeting. Waarom heb ik niet gewoon kunnen genieten van haar aanwezigheid, waarom heb ik er zo verlegen en verstijfd bijgezeten! Ik voel me een ongelukkige hannes die een prachtige kans voorbij heeft laten gaan. Ik had met haar misschien wel ver weg op een poesta terecht kunnen komen en het hele geregelde leven hier los kunnen laten..! Maar ik weet haar naam niet eens. Ik ben veel te veel een schijthuis en te weinig avonturier. Ik kan de zaak toch niet in de steek laten, terwijl iedereen thuis gespannen op de komst van de hooiwagen wacht.

Zal ons hooi nog droog binnengehaald kunnen worden, vraagt iedereen zich daar nu af. Ik moet het paard daarom maar eens tot meer vaart aanzetten, maar ik doe niks. Enkel prakkiseren moet ik over wat me net is overkomen. Ze was zo dichtbij en voor mij toch zo onbereikbaar gebleken.

Ik ben door het gebeurde lelijk van de kook. Ik kijk om. Ik zie het zigeunerinnetje. Zij zwaait. Ik steek onzeker mijn hand op. Zo ver weg durf ik dat wel. Jongen, wat voel ik me een klootzak. Als ik met haar was meegegaan en mezelf had overgegeven aan het zorgeloze trekkerbestaan, dan... Een lekker licht gevoel bekruipt me bij die gedachte.

Maar voorgoed verdwenen is ze. Ik blijf achter met mijn eeuwige problemen.

Ik zal haar in mijn herinneringen Linda noemen, vanwege de lindebloesem in haar haar. Ze zal zeker op het woonwagenkamp in het Sprokkelbos thuishoren, maar zoals de meeste wagens zal ze daar denkkelijk niet lang blijven. De gedachte haar niet meer te zullen terugzien doet meteen zeer.

M'n overdenkinge worre skielek verstoord dur 'nen daverenden donder. We drave 't leste stukske nor haus. 't Pèrd moet ummers zó hard 't kan. Ik maag ze thaus nie in de steejk laote, nou onze vòdder men de verantwoordelekhèid van voerman hi toevertraowd.

Dalek zal d'r kórtsèchtig gewerkt worren um 't hoi dreug èn wèl binne te kréége. Al he'k nie òn bevlieginge toegegeve, dan nog zit ik mi 'n skuldgevuul. Ik ha irder thaus geweejst kunne zen... Elke minuut is nou belangrijk.

De wage wordt hòstig onder 't ope hoiluik gezet. Iedereen is al op de balke. 't Hoi wordt mi groote happe dur vòdders opgestoken. Hij kan toch ontzettend vol gavels umhógsteeke. 't Nééj hoi gi mi geweld dur de luikopening. Zen die happe dan eindelek binne, dan moete ze dur ons zusters èn men wijer verstaauwd worre. We stampe veul onder de euze, want d'r zal nog meer komme èn dè moete we hier allemòl kwet.

Zweetend èn zwoegend wor 't dreug gras versjouwd. We ploetere vórt tot we eindelek de gavel op 't hout van de platte wage heure. 'n Verlossend geluid. Bekant gelijk mi 't langverwaachte gestommel van vòdders klompe op 't hout van de wagen klèttère groote drùppels op de planke. 't Is èzzof 't onweer op ons gewaacht hi.

Beneeje waasse we ons èige. Ik moet nieze èn zie hoe d'r zwarte slierten in m'ne rooie zoudoek klèddere. De staldurre gòn ope èn onze vòdder lèijt 't skùimend pèrd binne. Bèij zen ze drééfnat èn nie alleen van de reege die in stroomen ùit d'n donkeren himmel velt. 't Zweet gutst d'r vanaf. Pap pròt vriendelek teejgen 't trekdier. Hij geef 't drinken èn eete. Dè hi-g-'t verdiend.

't Wòtter stort van 't dak van onzen aachterstal èn lót ons dur 'n wòttergerdéén kééke.

Witte wirlichtstraole worre gevolgd dur rommelend doffe donderslage die gelèjjelek òn wijer weg klinke. De bùi drééft over.

't Is goei weer vur d'n hof mi z'nen dreugen aassegrond. D'r kùmt 'ne skónne reegenboog òn d'n himmel. Lèkker frisse locht vermengt z'n

Mijn overdenkingen worden schielijk verstoord door een daverende donder. We draven het laatste stukje naar huis. Het paard moet immers zo hard het kan. Ik mag ze thuis niet in de steek laten, nu vader mij de verantwoordelijkheid van voerman heeft toevertrouwd. Dadelijk zal er koortsachtig gewerkt worden om het hooi droog en wel binnen te krijgen. Al heb ik niet aan bevliegingen toegegeven, dan nog zit ik met een schuldgevoel. Ik had eerder thuis kunnen zijn. Elke minuut is nu belangrijk.

De wagen wordt haastig onder het open hooiluik gezet. Iedereen is al op de balken. Het hooi wordt met grote happen door vader opgestoken. Hij kan toch ontzettend volle gaffels omhoogsteken. Het nieuwe hooi gaat met geweld door de luikopening. Zijn die happen dan eindelijk binnen, dan moeten ze door onze zussen en mij verder verstouwd worden. We stampen veel onder de dakschuinten, want er zal nog meer komen en dat moeten we hier allemaal kwijt.

Zwetend en zwoegend wordt het gedroogde gras versjouwd. We ploeteren voort tot we eindelijk de hooivork op het hout van de platte wagen horen. Een verlossend geluid. Bijna gelijk met het langverwachte gestommel van vaders klompen op het hout van de wagen kletteren grote druppels op de planken. Het is alsof het onweer op ons gewacht heeft.

Beneden wassen we ons. Ik moet niezen en zie hoe er zwarte slierten in mijn rode zakdoek kledderen. De staldeuren gaan open en vader leidt het schuimende paard binnen. Beiden zijn ze drijfnat en niet alleen van de regen die in stromen uit de donkere hemel valt. Het zweet gutst er vanaf. Pap praat vriendelijk tegen het trekdier. Hij geeft het te drinken en te eten. Dat heeft het verdiend.

Het water stort van het dak van onze achterstal en laat ons door een watergordijn kijken.

Witte weerlichtstralen worden gevolgd door rommelend doffe donderslagen die geleidelijk aan verder weg klinken. De bui drijft over.

Het is goed weer voor de tuin met zijn droge asgrond. Er komt een mooie regenboog aan de hemel. Lekker frisse lucht vermengt zich met

èige mi de geur van 't hoi. We snùive voldaan ons longe vol, we hen 't gehòld. Wè in de polder nog òn d'n opper sti, moet 'n onweersbùì rillek kunne durstaon.

Ik heb zoo m'n èige gedachte. 'n Por donker kèirels speule wèrme muziek van viool èn mandolien èn dur 'n gloeiend kampvuur zie ik ondeugende gezichte onder blaowèchtig glanzend haor oplichte. Prachtige mèiskes in oranje èn zwart wiege d'r heupe rond 't vuur op 'n hartstochtelek ritme. Die leevesvreugde makt men sjeloers.

De jong van Tenblakke.

D'r stòn twee groote Amirrikaanse èike bé 't woonwagekamp op Sprokelbos. D'n inne ziet 'r prachtig ùit èn is volgekèrfd mi beloftes èn hartjes. D'n andere lekt lillek krom getrokke èn sti vol dódskoppe èn litteekes die eigelek beledigingze zen. 't Is 'n onnùrm verskil tusse die twee beum. D'n inne karsrècht mi 'ne volle kruin èn 'ne stam mi name èn prachtige hartekreejte versierd. D'n anderen boom is krotserig èn krom vol 'kut' èn aander skuttingwoorde....

de geur van het hooi. We snuiven voldaan onze longen vol, we hebben het gehaald. Wat in de polder nog aan de opper staat, moet een onweersbui redelijk kunnen doorstaan.

Ik heb zo mijn eigen gedachten. Een paar donkere kerels spelen warme muziek van viool en mandoline en door een gloeiend kampvuur zie ik ondeugende gezichten onder blauwachtig glanzend haar oplichten. Prachtige meisjes in oranje en zwart wiegen haar heupen rond het vuur op een hartstochtelijk ritme. Die levensvreugde maakt me jaloers.

De durskes van Tenblakke.

Er staan twee grote Amerikaanse eiken bij het kamp op Sprokkelbosch. De een ziet er prachtig uit en is vol gekerfd met beloftes en hartjes. De andere lijkt lelijk krom getrokken en staat vol doodskoppen en littekens die eigenlijk beledigingen zijn. Het is een enorm verschil tussen die twee bomen. De een kaarsrecht met een volle kruin en een stam met namen en prachtige hartenkreten versierd, de andere boom is krotserig en krom vol 'kut' en andere schuttingwoorden...

Tot men stomme verbazing sti menne naam daortusse. Van Linda's zal ik noit mer iets heure of zien, mar menne naam sti vur ewig in 'n hartje in de verkeerden boom gekrast.

*

Tenblakke is Tenblakke nie mer. 't Hi z'n zone èn dochters zien vertrekke; ze wón d'r nie mer wone. Sommigte gonge nor vremde laande, hil wijd weg....

Ok 't landskap is lillek veraanderd. Van de aauw bol èkkerkes tusse de èikehegge is bekant niks mer over. Veul grond is hier ùitgeleegd; 't wit zand is afgevoerd nor de wegenbouw. Van de verhoogingen in 't laand is niks mer te zien; 't is ammòl vervlakt. 't Skupven èn 't Boerregat wor de minse vruger 't wit zand hólde, zen nog nie mer trug te vééne.

Hier is wè afgezwoegd, mar strakke zal dè gin man mer weejte, want de huize zen weg èn de èkkers zen opgegaon in bosse èn parke.

Onze vòdder hi d'r in d'n bloei van z'n leeve mi èige haand de grond vrééjgemakt van hèij èn opskot. Hij kwaamp mi z'nen boerren-droom nor Dùivendonk èn wè-t-ie daor zaag, moet 'm toch gruwelik teejgegevalle zen. Zónne kaoie grond. Hij begriep innins worrum zenne veurvòdder Gurt, die hier oit eer òn 't frute waar geweest èn 'n boerderééjke ha probeeren op te baauwe, 't nò 'n jaor of tien op ha moete geeve, umdè alles verdreugde of dur 't wild weggehòld wier. Mar Piet Gurtjes liet z'n èige nie kenne; hij staak z'n skup in de grond, spietste in z'n haand èn begós te vreuke tot 't 'r gelijk gif bé laag. Hij groef 'n grip um hil z'n laand van anderhalve meeter diep, zòdè d'r gin wortels van de umringende hegge mer d'n èkker in kósse komme. Jorrelang hi-t-ie d'r stòn te haowe, te spaojen èn frute tot 't zand wè gewilliger èn zwarter wier. Hij hi mi mès

Tot mijn stomme verbazing staat mijn naam daartussen. Van Linda zal ik nooit meer iets horen of zien, maar mijn naam staat voor eeuwig in een hartje in de verkeerde boom gekrast.

*

Tenblakke is Tenblakke niet meer. Het heeft zijn zonen en dochters zien vertrekken. Ze wilden er niet meer wonen. Sommigen gingen naar vreemde landen, heel ver weg...

Ook het landschap is lelijk veranderd. Van de oude bolle akkertjes tussen de eikenheggen is bijna niks meer over. Veel land is hier ontgrond; het witte zand is afgevoerd naar de wegenbouw. Van de verhogingen in het land is niets meer te zien; het is allemaal vervlakt. Het Schopven en het Boerengat waar de mensen vroeger het witte zand haalden, zijn nog niet meer terug te vinden.

Hier is wat afgezwoegd, maar straks zal dat niemand meer weten, want de huizen zijn weg en de akkers zijn opgegaan in bossen en parken.

Onze vader heeft er in de bloei van zijn leven met eigen hand de grond vrijgemaakt van hei en opschot. Hij kwam met zijn boerendroom naar Duivendonk en wat hij daar zag, moet hem toch gruwelijk tegengevallen zijn. Zo'n slechte grond. Hij begreep opeens waarom zijn voorvader Gurt, die hier ooit aan het wroeten was geweest en een boerderijtje had proberen op te bouwen, het na een jaar of tien had moeten opgeven, omdat alles verdroogde of door het wild weggehaald werd. Maar Piet Gurtjes liet zich niet kennen; hij stak zijn schop in de grond, spuwde in zijn handen en begon te zwoegen tot het er allemaal gaaf bij lag. Hij groef een greppel om heel zijn land van anderhalve meter diep zodat er geen wortels van de omringende heggen meer de akker in konden komen. Jarenlang heeft hij er staan kappen, spitten en wroeten tot het zand wat gewilliger en zwarter werd. Hij heeft met mest gesjouwd tot er

De Lambèrtuskerk van Rósmòlle.

gesjouwd tot 'r kórre èn èipel wón groeie. Hij mènde dè-t-ie z'nen droom waor moes make: 'n èige boerderéj!

Hij waar van boerrekomaaf èn ha 'n boerrehart, mar mi vier bruurs èn een zuster kós ie ès middelste natuurlek noit ònspraak make op de bedoening van z'n veurauwers.

Ons moeder is hier gèire nor toe gekomme. Grutvòdder waar z'n oudste dochter nie gèire kwet, mar Hanneke ha-g-'t op heure Piet gelaoje èn wó ùitvliege.

Piet van Grèt van Grarus Gurtjes traowde in de zommer van 1935 mi Han van Klaas van Tone smèires um zeuven uurre in de kerk van Rósmòlle. De vruugste mis waar de goeiekópste.

Nò d'r traowmis gonge ze 'n bèkske vatte bé Kop van Dijk èn hoe 't kós, wies gin man, mar in de kroeg van de Kop zaat dieje mèrge de Sjang, unne bekende mònnikaspulder ùit D'n Bos. (Onze vòdder zal 'm wèl stiekem besteld hebbe.) Vur 'n por guldes spulde de Sjang de walskes worrop 't pasgetraowd stelleke z'n danse din. Um tien uurre zin ons zui-

*De Pao-
tersdreef.*

koren en aardappelen wilden groeien. Hij meende dat hij zijn droom waar moest maken: een eigen boerderij!

Hij was van boerenafkomst en had een boerenhart, maar met vier broers en een zuster kon hij als middelste natuurlijk nooit aanspraak maken op de bedoening van zijn voorouders.

Ons moeder is hier graag naar toe gekomen. Grootvader was zijn oudste dochter niet graag kwijt, maar Han was verzot op haar Piet en wilde uitvliegen.

Piet van Gret van Grarus Gurtjes trouwde in de lente van 1935 's morgens om zeven uur in de kerk van Rosmalen met Han van Klaas van Tone. De vroegste mis was de goedkoopste.

Na haar trouwmis gingen ze iets drinken bij Kop van Dijk. En hoe het kon, wist niemand, maar in de kroeg van de Kop zat die morgen de Sjang, een bekende harmonicaspeler uit Den Bosch. (Vader zal hem wel stiekem besteld hebben.) Voor een paar gulden speelde de Sjang die morgen de walsjes waarop het pasgetrouwde stelletje zijn dansen deed.

nig Grutje teejge d're getraowde zoon: 'zegt dè-t-ie 'r ùitskèijt, jonge, want d'r moet nog gewerkt worre.'

Onze vòdder gaaf de mònnikamassjiniest nog inne gulde um d'n Bosse potpourri te speule èn 'Hop Marjènneke'. 'n Uur lòtter vertrok de Sjang nor D'n Bos èn 't jong stel nor d'r stùlp bé de hèij.

In d'n ùithoek van Tenblakke wiere ons aauwlùi zonder veul umhaol verwelkomd. Ons moeder ha ès bruidschat 'n kiep meejegekreejge. 'n Skón malse hen die al gaauwèchtig bruuds wier èn gin èijer mer lin. Onze vòdder krieg 'n koew, unne kreuge, 'n skup èn nog wè boerregeridskap meej èn hij waar d'r bléj mi, ok al zin ie wèl 's, dè ze de mins die de kreuge ha ùitgevonde, moessen ophange.

Wij han 't mi ons aauw lù wèl getroffe. Ze begonnen vur d'r èige op de koisten hoek van Tenblakke, 'n gehucht van tien huize èn 'n winkelke dè tusse de mastebosse van de Naolense Duine, de paoters- èn nonnebosse teejge de hóg hèij verskole laag. 't Waar nog minder ès 'n gat èn overal waar èrmoei troef. D'n innegste rijkdom in die daag waar 't kééndertal; groote haushauwes waren in de módde èn de kattelieke kerk verkondigde dè 't gewent waar zó veul meugelek kéénder in de wirrelt te zette. De vòdders èn moeders van Tenblakke werkte daor gèir òn meej, ok al wiesse ze dik nie hoe ze rond moesse komme.

Bé ieder haus laag unne groote moeshof, worrin 't jaor rond èipel èn gruuntes verbouwd wiere. Bekant alleman hiel 'n vèrke, kiepe èn knéénd vur èige gebrùik. Ondanks d'n èrmoei waar 't zeejker nie troosteloos; inteejgendeel: de minse ware vrolek èn geleufden in de toekomst.

Ons nòste buurlùi ware Jèntje èn Bèt. Zèllie ware bèij al in de tachtig èn wónde in 't ligste hùiske van de hil buurt. Daor kóste zonder ònloop zoo nor de skoorsteen. Vur ge daor in d'n hèrd stond, hadde al drie kirres oewe kop gestoote èn ès ge de bedsteej worrin die minskes sliepe, zaagt, dan kóste nie geleuve dè d'r in zón klèin rùimte twee volwasse minse dinne overnaachte èn dè daor ok nog 'n por klèin op de beddeplank han geleege.

Om tien uur zei ons zuinige Grutje tegen haar getrouwde zoon: ‘zeg dat hij ermee ophoudt, jongen, want er moet nog gewerkt worden.’

Vader gaf de accordeonist nog een gulden om de Bossche potpourri te spelen en ‘Hop Marjanneke’. Een uur later vertrok de Sjang naar Den Bosch en het jonge paar naar hun stulp bij de hei.

In de uithoek van Tenblakke werden onze ouders zonder veel omhaal verwelkomd. Moeder had als bruidsschat een kip meegekregen. Een mooie malse hen die al gauw broeds werd en geen eieren meer legde. Vader kreeg een koe, een kruiwagen, een schop en nog wat boerengereedschap mee en hij was er blij mee, ook al zei hij wel eens, dat ze de man die de kruiwagen had uitgevonden, moesten ophangen.

Wij hadden het met onze ouders wel getroffen. Ze begonnen voor zichzelf op de slechtste hoek van Tenblakke, een gehucht van tien huizen en een winkeltje dat tussen de dennenbossen van de Nulandse Duinen, de paters- en nonnenbossen tegen de hoge heide verscholen lag. Het was nog minder dan een gat en overal was armoe troef. De enige rijkdom in die dagen was het kindertal; grote huishoudens waren in de mode en de katholieke kerk verkondigde dat het gewenst was zo veel mogelijk kinderen in de wereld te zetten. De vaders en moeders van Tenblakke werkten daar graag aan mee, ook al wisten ze vaak niet hoe ze rond moesten komen.

Bij ieder huis lag een grote groentetuin, waarin het jaar rond aardappelen en groenten verbouwd werden. Bijna iedereen hield een varken, kippen en konijnen voor eigen gebruik. Ondanks de armoede was het zeker niet troosteloos; integendeel: de mensen waren vrolijk en geloofden in de toekomst. Onze naaste burens waren Jantje en Bet. Zij waren beiden al in de tachtig en woonden in het laagste huisje van de hele buurt. Daar kon je zonder aanloop zo naar de schoorsteen. Voor je daar in de huiskamer stond, had je al drie keer je hoofd gestoten en als je de bedstee zag waarin die mensen sliepen, dan kon je niet geloven dat in zo’n kleine ruimte twee volwassenen overnachtten en dat daar ook nog een paar kinderen op de beddenplank hadden gelegen.

Jèntje.

orlog ùitbraak, han ze d'r al drie; twee jungskes èn een durske. Ik wier geborre in d'n ijskAAuwe winter van 1942. Alles waar bevroorre. Zèlfs de leevesvreugde waar toen nò jorre van orlog èn bezetting tot 't nulpunt gezakt.

Wijerop ware Mriej èn Mrienuske de volgende buurlùj; zèllie ware 'n por jaor eer getraowd ès ons aauwers èn han al twee jonges. Has èn Kaat, daor wir neeve, ware nog eer vur d'r èige begonne èn han al drie kéénder.

In zesendèrtig wier onze Gèrrit, ès eerste geborre. Bekant alle jorre daorop waar 't wir prijs; d'r kwaamp unne klèine bé in 't haushaauwe van Piet Gurtjes èn Han Heijmans. Ze boerde goewd onder 't vurste gebont. Toen d'n

*

Bé Jèntjes.

Verderop waren Marie en Marinuske de volgende buurlui; zij waren een paar jaar eerder getrouwd dan onze ouders en hadden al twee jongens. Has en Kaat, daar weer naast, waren nog eerder voor zichzelf begonnen en hadden al drie kinderen.

In zesendertig werd onze Gerrit als eerste geboren. Bijna alle jaren daarna was het weer prijs; er kwam een kleintje bij in het gezin van Piet Gurtjes en Han Heijmans. Ze boerden goed onder het voorste gebinte. Toen de oorlog uitbrak hadden ze er al drie; twee jongetjes en een meisje. Ik werd geboren in de ijskoude winter van 1942. Alles was bevroren. Zelfs de levensvreugde was toen na jaren van oorlog en bezetting tot het nulpunt gezakt.

*

D'r waar al lang sprake van dè wij zón weggaon van Dùivendonk. Onze vòdder zó trugkeere nor de plòts wor ie oit opgegroeid waar: de Huisbèrgse Hoef. Daor waar ie vruger gehaauwen èn geslage. Daor wónde ons Grutje, oomen Dorrus èn oomen Driek, de vrijgezelle bruurs van onze vòdder. Grutje waar pas dood èn nou oomen Dorrus op z'nen aauwen dag nog òn de vrééj waar gerakt mi 'n weuw van d'n Hintumsen dijk, wier d'r beslote dè onze vòdder de aauw plòts koope kós, want bèij de bruurs dinne nor Hintum. 't Din 'm zeejker zeer um Dùivendonk te verlaote, mar de Huisbèrgse Hoef ha veul beetere grond èn laag òn d'n harde weg. Daor waar stroom èn wotterlèijing, dè ware toch dinger die 'ne groote vurrùitgang beteekende. De behuizing op Huisbèrgse waar nie veul soeps, want alles waar in d'n orlog kepotgeskote èn platgebrand. D'r ston enkel 'n groote skuur, 'n bak-kist èn 'n noodwónning.

Umdè onze vòdder daor opgegroeid waar èn wies dè't d'r binnen alt gruwelek vochtig waar geweejst, wó-t-ie wèl 's zien wè daor de reeje van waar. De koop waar goewd èn wèl beklonke of Piet Gurtjes viet z'n skup, spiertste in z'n haand èn begós te grave. Op drie meeter diepte kwaamp ie in 'n zwarte óllieèchtige laag terèchte èn wies dè-t-ie de oorzaak van de vochtighèid gevonden ha. Vruger waar de Maos bé over-stroominge dus hille-mòl tot hier toew gekomme. De hil laag vètte moer moes d'r ùit èn veul ekstra wit zand d'rin. 't Waar 'n hels karwèij, mar gin man kós Piet Gurtjes mi de skup verslaon. Hij spaojde èn spaojde èn skiej d'r nie ùit vur hil de klus geklaord waar.

't Sprikt dè d'r hil wè ted mi gemoeid waar, mar onze vòdder wies wè-t-ie wó èn din vort in z'n èige rustig oogend tempo. Pas ès ge 'm bé wót haauwe, mèrkte hoe hard ie werkte. In haandwèrk kós gin man teejgen hum op.

Nò 'n por weeke waar 't grondwèrk klaor. 'n Half jaor lötter ston d'r ons nééj haus.

Er was al lang sprake van dat wij zouden weggaan van Duivendonk. Vader zou terugkeren naar de plaats waar hij ooit opgegroeid was: de Huisbergse Hoef. Daar was hij vroeger kind aan huis geweest. Daar woonden toen ons Grutje, oom Dorus en oom Driek, de vrijgezelle broers van onze vader. Grutje was pas dood en nou oom Dorus op zijn oude dag nog aan de vrij was geraakt met een weduwe van de Hintumse dijk, werd er besloten dat vader de oude plaats kopen kon, want beide broers gingen naar Hintham. Het deed hem zeker zeer om Duivendonk te verlaten, maar de Huisbergse Hoef had veel betere grond en lag aan de harde weg. Daar was stroom en waterleiding. Dat waren toch dingen die een grote vooruitgang betekenden. De behuizing op Huisbergen was niet veel soeps, want alles was in de oorlog kapotgeschoten en platgebrand. Er stond enkel een grote schuur, een bakeest en een noodwoning. Omdat vader daar opgegroeid was en wist dat het er binnen altijd gruwelijk vochtig was geweest, wilde hij wel eens zien wat daar de reden van was. De koop was amper beklonken of Piet Gurtjes pakte zijn schop, spuwde in zijn handen en begon te graven. Op drie meter diepte kwam hij in een zwarte olieachtige laag terecht en wist dat hij de oorzaak van de vochtigheid gevonden had. Vroeger was de Maas dus bij overstromingen tot hier toe gekomen. De hele laag vette moer moest eruit en veel extra wit zand erin. Het was een hels karwei, maar niemand kon Piet Gurtjes met de schop verslaan. Hij spaajde en spaajde en hield er niet mee op voor heel de klus geklaard was.

Het spreekt vanzelf dat er heel wat tijd mee gemoeid was, maar vader wist wat hij wilde en deed voort in zijn eigen rustig ogende tempo. Pas als je hem bij wilde houden, merkte je hoe hard hij werkte. In handwerk kon niemand tegen hem op.

Na een paar weken was het grondwerk klaar. Een half jaar later stond er ons nieuwe huis.

Mar 'n groot gedilte van ons leewe wier ùitgewist toen we van Dùivendonk vertrokke. De opkamer mi de krakkemikkige bedde èn 't luik nor de spookzulder, de hèiligebilde op de kaaste, de krauslievenheers bove de durre, de teejge de kaauw afgedichte durre, de aauw lirre stuuł mi de gedrèijde poote. Daor hoef niemes mer op ùit te ruste of gòn zitten op te dreuge nõ d'n tèil. Alles is onder stof èn spinnewebbe vergaon.

De moeshof, de kroeselbos, de kriekenboom, de buukeheg, de zandpèdjes, de karresporre. Alles is onder stof èn bocht vergaon èn onherkenbaar geworre...

D'r ware veul daag op Dùivendonk geweejst dè alles waar zoowès 't zen moes. 't Hoi dreug op de balke, de hennen op d're skilft, de koei rustig op stal èn iedereen van 't haushaauwe binnen òn de groote toffel. Ja, dan kòste 't onweer grust laote komme!

't Verlies van ons gedoentje Dùivendonk hi veul zeer gedaon, ok al wier d'r steejds gezeejd dè we 't allennig mar beeter zòn kréége. Ummers stroomend wötter èn lektries licht èn vort wonen òn d'n harde weg! Mar

Afslag Tenblakke.

Maar een groot gedeelte van ons leven werd uitgewist toen we van Duivendonk vertrokken. De opkamer met de krakemikkige bedden en het luik naar de spookzolder, de heiligenbeelden op de kasten, de kruisbeelden boven de deuren, de tegen de kou afgedichte deuren, de oude leren stoelen met de gedraaide poten.

Op de misse van Duivendonk.

Daar hoeft niemand meer op uit te rusten of gaan zitten op te drogen na de wasbeurt. Alles is onder stof en spinnenwebben vergaan.

De moestuin, de kruisbessenstruik, de kriekenboom, de beukenhaag, de zandpaadjes, de karrensporen. Alles is onder stof en onkruid vergaan en onherkenbaar geworden...

Er waren veel dagen op Duivendonk geweest dat alles was zoals het zijn moest. Het hooi droog op de balken, de hennen op stok, de koeien rustig op stal en iedereen van het gezin binnen aan de grote tafel. Ja, dan kon je het onweer gerust laten komen!

Het verlies van ons gedoetje Duivendonk heeft veel zeer gedaan, ook al werd er steeds gezegd dat we het alleen maar beter zouden krijgen. Immers stromend water en elektrisch licht en voortaan wonen aan de

wè vergeete wier, waar 't verlies van de beslotenheid van de vertraowde
gruun wirreld rond Dùivendonk.

Wè han we d'r veul gebuurt mi de goei minse van Tenblakke.

Noit zal ik d'n dag vergeete dè de leste vol gelaioie platte wage onzen
overtrek nor de Grind afrondde. Ik ha de traonen in m'n ooge toen ik
aachterop dieje verhuuswage zittend, umkiek èn de prachtig bloeiende
kriekebeum bé ons aauf haus zaag. Witte wolke op krotserige stamme.
Ons aauf haus jankte aachter de buukebeum. De kaol donker raome
zage hol èn leejg de wirreld in. Duuzende kirres han wij dur die raome
gekeejke. 't Ware ons ooge geweejst.

't Stroie dak ha wè weg van 'nen versleejten deukhoewd.

Wè han we daor veul gelukkige uurre beleefd! Ik moes denke òn de zon-
nige zòtterdaag dè onze vòdder mi z'n weegèld thauskwaam èn dur ons
moeder laachend opgewaacht wier. Ik docht trug òn de zòtterdaag dè we
allemòl in d'n hèrd zate te blinke nò ons waasburt èn nor de radio moege
laustere...

Ik zaag mi troebel ooge de pèdjes èn karresporre die nor onzen ùithoek
liepe. Verskèije van die pèdjes han wij èiges gemakt. Wè han we hier
veul voetstappe verlorre!

Wè zón we de minse van Tenblakke gòn misse: Jèntje èn Bèt, Mrinus èn
Mriej, Beer èn Piejt, Grèt Hoewd èn Tante Roos...

Ik hurde de leuwerik èn de koekoek. Die makte de weejmoed nog grót-
ter. Wè zón we de natuur gòn misse...

Wij wónde nie mer op Tenblakke, mar Tenblakke blief wèl vur alted in
ons wone.

Rond ons nééj haus stòn gin beum. Ge kekt zoo de kaol Vlietjes in, 'n
polderlaand tusse Brugge èn de spoordijk. Òn de noordekant is 't woon-
wagekamp. De weg nor Rósmòlle hiet Sprokkelbos, mar ok daor is van
'n bos niks te bespeure. Wel stòn d'r twee Amirrikaanse èike.

harde weg! Maar wat vergeten werd, was het verlies van de beslotenheid van de vertrouwde groene wereld rond Duivendonk.

Wat hadden we er veel gebuurt met de goede mensen van Tenblakke...

Nooit zal ik de dag vergeten dat de laatste vol geladen platte wagen onze verhuizing naar de Grind afrondde. Ik had de tranen in mijn ogen toen ik achterop die verhuiswagen zittend, omkeek en de prachtig bloeiende kriekenbomen bij ons oude huis zag. Witte wolken op knoestige stammen. Ons oude huis hilde achter de beukenbomen. De kale donkere ramen zagen hol en leeg de wereld in. Duizenden keren hadden wij door die ramen gekeken. Het waren onze ogen geweest.

Het strooien dak had wat weg van een versleten deukhoed.

Wat hadden we er veel gelukkige uren beleefd! Ik moest denken aan de zonnige zaterdagen dat vader met zijn weekgeld thuiskwam en door ons moeder lachend opgewacht werd. Ik dacht terug naar de zaterdagen dat we allemaal in de huiskamer zaten te blinken na onze wasbeurt en naar de radio mochten luisteren...

Ik zag met troebele ogen de paadjes en karrensporen die naar onze uithoek liepen. Verscheidene van die paadjes hadden wij zelf gemaakt; wat hadden we hier veel voetstappen verloren!

Wat zouden we de mensen van Tenblakke gaan missen: Jantje en Bet, Marinus en Marie, Beer en Piejt, Gret Hoewd en Tante Roos...

Ik hoorde de leeuwerik en de koekoek. Die maakten de weemoed nog groter. Wat zouden we de natuur ook gaan missen...

Wij woonden niet meer op Tenblakke, maar Tenblakke bleef wel voor altijd in ons wonen.

Rond ons nieuwe huis staan geen bomen. Je kijkt zo de kale Vlietjes in, een polderland tussen Brugge en de spoordijk. Aan de noordkant is het woonwagenveld. De weg naar Rosmalen heet Sprokkelbos, maar ook daar is van een bos niks te bespeuren. Wel staan er twee Amerikaanse eiken.

We mótte wenne òn al de nééj dinger die verbeeteringe genoemd worre: gin zandwegskes, gin hèij, gin putwötter, gin buitepleej, gin bromóllielampe mer. Ik hoef ok nie mer neeve m'n oudste zuster te slaope, want m'n oudste bruurs zen in dienst èn ik kréég 'n kamer vur m'n èige. Ons wirreld is in inne keer gruwelek veraanderd.

Ik heb krèk toelaotingseksame vur de kweejkskool in D'n Bos gedaon, ok nog. Ès ze 't kunne betaole, zal ik daor intern moete èn daor ben ik niks blééj mi, mar ik zal alles doen um m'n doel te bereike èn mister te worre, ok al is zó lang van haus in zón ùitgeleefde kostskoolcel gin òntrekkelek vurrùitzicht. Enkel vur de vakansies zal ik nog nor haus meuge.

Ès ik 'r m'n èige al bé nirgeleejd heb, dè'k 'n hil trimester van haus mótt, wor 't toch extern èn zódoende gò ik vort alle daag mi plezier op de fiets nor D'n Bos. Ik zal mister worre!

*

Wij zinnen 't noit, mar we waren allemòl èrg gesteld op ons aauwlùì. Vurral op onze pap. Worum hiele wij zó van onze vòdder? Z'n vriendelekhèid, z'n zaachtmoedig karakter, de rust die-t-ie alt ha, z'n onverzetteleke werkwil hen daor zeejker òn bégedrage, mar ok z'n gevuul vur humor. Toen ie van z'n èigen afgegaon waar dur nicotinevergiftiging, kwaamp ie bé in de èrm van ons moeder die d'r èige 'n ongeluk verskote waar. 'Hadde de polis al gezocht,' vroeg ie mi 'n flaow lèichske. Ons moeder wier uurst beus, mar moes d'r nòdderhand toch gruwelek um laache.

Onze vòdder takelde af rond z'n zestigste. Hij ha veul laast van rimmietiek èn z'n hart spulde gereejgeld op. Toch blief ie 'ne tevreije mins. Hij ha al z'n kéénder ùit zien vliege èn niemes zó op de aauw plòts blééve, die-t-ie èiges trugveroverd ha. Dè mótt 'm zeer gedaon hebbe, al zin ie daor noit niks over. Alle jong kwame te wonen in haos die gróttter waren ès 't aauwerlek haus. Dè waar nou immòl zoo; de wèlvaart vroeg um

We moeten wennen aan al de nieuwe dingen die verbeteringen genoemd worden: geen zandweggetjes, geen hei, geen putwater, geen buitenplee, geen petroleumlampen meer. Ik hoef ook niet meer naast mijn oudste zus te slapen, want mijn oudste broers zijn in dienst en ik krijg een kamer voor mezelf. Onze wereld is in een keer gruwelijk veranderd.

Ik heb net toelatingsexamen voor de kweekschool in Den Bosch gedaan, ook nog. Als ze het kunnen betalen, zal ik daar intern moeten en daar ben ik niks blij mee, maar ik zal alles doen om mijn doel te bereiken en meester te worden, ook al is zo lang van huis in zo'n uitgeleefde kostschoolcel geen aantrekkelijk vooruitzicht. Enkel voor de vakanties zal ik nog naar huis mogen.

Als ik me er al bij neergelegd heb, dat ik een heel trimester van huis moet, wordt het verblijf toch extern en zodoende ga ik voortaan dagelijks met plezier op de fiets naar Den Bosch. Ik zal meester worden!

*

Wij zeiden het nooit, maar we waren allemaal erg gesteld op onze ouders. Vooral op onze pap. Waarom hielden wij zo van onze vader? Zijn vriendelijkheid, zijn zachtmoedig karakter, de rust die hij altijd had, zijn onverzettelijke werkwil hebben daar zeker aan bijgedragen, maar ook zijn gevoel voor humor. Toen hij van zijn stokje gegaan was door nicotinevergiftiging, kwam hij bij in de armen van ons moeder die zich een ongeluk geschrokken was. 'Had je de polis al gezocht,' vroeg hij met en flauw lachje. Ons moeder werd eerst boos, maar moest er naderhand toch erg om lachen.

Vader takelde af rond zijn zestigste. Hij had veel last van reumatiek en zijn hart speelde geregeld op. Toch bleef hij een tevreden mens. Hij had al zijn kinderen uit zien vliegen en niemand zou op de oude plaats blijven, die hij zelf terugveroverd had. Dat moet hem zeer gedaan hebben, al zei hij daar nooit iets over. Alle kinderen kwamen wonen in huizen die groter waren dan het ouderlijke huis. Dat was nu eenmaal zo; de wel-

meer rùimte vur minder minse. Piet Gurtjes wier gruffòdder van elf klèinkéender. Hij zaag dè ze 't allemòl goewd makte; ze kwame niks te kort èn leefde gelijk in luukse. Ze han d'n ted meej. Wè han zèllie èiges dan vruger toch veul èrremoei geleeje!

Ons aauwlùì zage dè de jong steejds minder nor de kerk gonge, ok dè waar 'n teeke van d'n ted. Èiges han ze ok noit zó hard nor kerk èn kraus geloope, mar ze ware alle weeke op zondag gegaon, zoowès dè hurde èn de kéénder han op skool toch alles van de kerk meej gekreejge èn de kattechiesmus han ze tot verveeles toe moete leere. Ze han de miste sakkremente gehad. Mar 't liek 'r op dè kerkbezuuk afnaam norgelang de wèlvaart toenaam. Nood leert bidde. Ja ja, d'r waar kennelek vort te wèinig nood.

*

D'n dag dè onze vòdder stùrf, veraanderde ons wirreld lillek. Ik von dè op deejzen onverwaachte zwarten dag de zon ha moete verduistere èn ik ha de wirreld stil wille zette. De krante han d'r vol van moete staon èn de minse han d'r wèrk moete stake... Dè gebeurde gin een van alle èn dè waar mar goewd ok, want onze vòdder zó al dieje poespas noit gewillen hebbe. 't Zó ok gevloekt hebbe mi zen beskèijenhèid. In de krant ston enkel 'n simpel overlééjesbericht: 'Met grote droefheid geven wij kennis van het geheel onverwachte overlijden...' 't Is d'n innegste keer dè onze pap in de krant hi gestaon. De advertènsie brocht wèl 'n vol kerk teweejg bé z'n begraffenis.

't Onzevader, mi 't weejsgegroet 'n dageleks gebed ùit ons jeugd, krieg sens d'n dood van onze vòdder 'n aander beteekenis: 'onze vader die in d'n himmel zijt' waar ècht geworre. Vòdders dood ha 't gebed èn d'n himmel 'n gezicht gegeeve.

Elke gedachte òn onze pap makt ons droevig. Misskien kùmt dè zoo, umdè d'r noit òn alle verwaachtinge voldao is; hij ha ons kéénder wille zien opgroeie èn wij han hum veul langer wille zien umgaon mi

vaart vroeg om meer ruimte voor minder mensen. Piet Gurtjes werd grootvader van elf kleinkinderen. Hij zag dat ze het allemaal goed maakten; ze kwamen niks te kort en leefden allemaal in luxe. Ze hadden de tijd mee. Wat hadden ze zelf dan vroeger toch veel armoede geleden! Onze ouders zagen dat de kinderen steeds minder naar de kerk gingen, ook dat was een teken van de tijd. Zelf hadden ze ook nooit zo hard naar kerk en kruis gelopen, maar ze waren elke week op zondag gegaan, zoals dat hoorde en de kinderen hadden op school alles van de kerk meegekregen. De catechismus hadden ze tot vervelens toe moeten leren. Ze hadden de meeste sacramenten gehad. Maar het leek erop dat kerkbezoek afnam naargelang de welvaart toenam. Nood leert bidden. Ja ja, er was kennelijk voortaan te weinig nood.

*

De dag dat vader stierf, veranderde onze wereld totaal. Ik vond dat op deze onverwachte zwarte dag de zon had moeten verduisteren en ik had de wereld stil willen zetten. De kranten hadden er vol van moeten staan en de mensen hadden hun werk moeten staken... Dat gebeurde geen van al en dat was maar goed ook, want onze vader zou al die poespas nooit gewild hebben. Het zou ook gevloekt hebben met zijn bescheidenheid. In de krant stond enkel een simpel overlijdensbericht: 'Met grote droefheid geven wij kennis van het geheel onverwachte overlijden...' Het is de enige keer dat onze pap in de krant heeft gestaan. De advertentie bracht wel een volle kerk teweeg bij zijn begrafenis.

Het onzeverder, met het weesgegroet een dagelijks gebed uit onze jeugd, kreeg sinds de dood van vader een andere betekenis: 'onze vader die in de hemel zijt' was echt geworden. Vaders dood had het gebed en de hemel een gezicht gegeven.

Elke gedachte aan onze pap maakt ons droevig. Misschien komt dat zo, omdat er nooit aan alle verwachtingen voldaan is; hij had onze kinderen willen zien opgroeien en wij hadden hem veel langer willen zien

al z'n klèinkéénder. Èn ik ha hum zó gruwelek gèire nog zó veul wille vraage.

Mar onze vòdder zit vort in men kopkapèlleke; zen naogedachtenis is d'r mooi opgebùrge in de beslote rùmte van m'n geheuge. Dik denk ik dè ze daor mar onòngerakt zó mótte blééve. Dur de herinnering lekt ie vur men bekant leevendig ònwezig.

Piet Gurtjes ston in ons dùrp goewd bekend. Ons veurname waren nog volges d'n aauwe stèmpel gegeeve: de name van ons vuraauwers blééven al euwenlang in onze stamboom trugkomme. Veul neeve zen nor vòdders vaojer ès Grèt of Gerrit vernoemd. Zoo ok ons oudste bruur. Hij wier de volgende naamdrager in de reejks van grutvòdder Grèt Gurtjes èn ha ès patroonhèilige Gerardus Majella, unnen Iteljaanse volks-hèilige ùit d'n achttienden euw die Redemptorist waar èn werkte onder de èrm minse. 'n Toonbild van neederighèid. Hij wier ok patroon van hopeloze zake. De neederighèid paast rillek bé ons oudste bruur. D'r zen veul Corre èn Corries nor moeders vòdder gehèite. Sint Knillus waar unnen ònspreekenden hèilige die òngeroepe wier bé veeziektes èn die zèlfs kéénderziektes kós geeze. 'Cornelius' waar van adeleke komaf èn ha-g-'t in d'n dèrden euw tot paus gebrocht! Hij waar hil vergeevingsgezind.

Veul nichte hèite Riek of Ria nor moeders moeier, ons twidde bruur hèt Harrie nor heur. Hendrikus is z'nen doopnaam. Nèl èn Nèllie wiere vernoemd nor vòdders moeier, Petronella. Ons jongste zuster zó uurst Annie hèite, mar umdè vòdders oudste bruur, oome Grèt, in tussented stùrf, wier zé nor hum ès Gerrie vernoemd.

Onzen oudste zoon krieg de vurnaam Jos nor zen opa van moeders kant. Dè onze jongste zoon nor onze pap moes hèite, waar vur ons van-zèlfsprekend. We twijfelden tusse Peer èn Pirke, mar umdè vòdder alted Piet van Grèt van Grarus Gurtjes genoemd wier, koze we ùteindelek vur Gurt, de verkorte vorm van Godefridus. De naam van

omgaan met al zijn kleinkinderen. En ik had hem zo dolgraag nog zo veel willen vragen over vroeger.

Maar onze vader zit voortaan in mijn kopkapelleke; zijn nagedachtenis is er mooi opgeborgen in de besloten ruimte van mijn geheugen. Vaak denk ik dat ze daar maar onaangeraakt zou moeten blijven. Door de herinnering lijkt hij voor mij bijna levendig aanwezig.

Piet Gurtjes stond in ons dorp goed bekend. Onze voornamen waren nog volgens de oude stempel gegeven: de namen van onze voorouders blijven al eeuwenlang in onze stamboom terugkomen. Veel neven zijn naar vaders vader als Gret of Gerrit vernoemd. Zo ook mijn oudste broer. Hij werd de volgende naamdrager in de reeks van grootvader Gret Gurtjes en had als patroonheilige Gerardus Majella, een Italiaanse volksheilige uit de achttiende eeuw die Redemptorist was en werkte onder de arme mensen. Een toonbeeld van nederigheid. Hij werd ook patroon van hopeloze zaken. De nederigheid past redelijk bij onze oudste broer. Er zijn veel Corren en Corries naar moeders vader geheten. Sint Cornelis was een aansprekende heilige die aangeropen werd bij veeziekten en die zelfs kinderziekten kon genezen. ‘Cornelis’ was van adellijke afkomst en had het in de derde eeuw tot paus gebracht! Hij was zeer vergevingsgezind.

Veel nichten heten Riek of Ria naar moeders moeder, onze tweede broer heet Harrie naar haar. Hendrikus is zijn doopnaam. De Nellen en Nellies werden vernoemd naar vaders moeder, Petronella. Onze jongste zus zou eerst Annie heten, maar omdat vaders oudste broer, oom Gret, intussen stierf, werd zij naar hem als Gerrie vernoemd.

Onze oudste zoon kreeg de voornaam Jos naar zijn opa van moeders kant. Dat onze jongste zoon naar onze pap moest heten, was voor ons vanzelfsprekend. We twijfelden tussen Peer en Pirke, maar omdat vader altijd Piet van Gret van Grarus Gurtjes genoemd werd, kozen we uiteindelijk voor Gurt, de verkorte vorm van Godefridus. De naam van een

unne roemruchte veurvòdder die alle Swanenbèrge in ons umgeving d'n bénaam 'Gurtjes' bezùrgd hi.

Grutvòdder Grèt van Garus Gurtjes waar goewd in tel in 't dùrp van ons jeugd. Hij waar d'r oit ròdslid èn zaat in 't bestuur van de fokveedag èn van d'n boerrenbond. Z'n gezondheid waar kwakkelende. Z'nen uursten traow waar van korten duur; z'n vrouw stùrf bé de gebórtte van heur twidde kiendje.

Grutvòdder waar lid van d'n blaowe kneup èn moes dus teejge drankgebruik zen, mar hij liejt z'n èige toch gèire op 'n borreltje trakteere. Zen ùitvlucht waar dan dè-t-ie 't 'op z'nen borsok ha'. Ondanks z'n ziekeleke longe rókte-n-ie gèir 'n sigarreke.

Vòdders vòdder stùrf veulste vruug èn liet 'n weuw nao mi zes kéénder.

Onze vòdder waar 'ne mins van wèinig woorde. Hij liet z'n kéénder begaon in de overtùiging dè ze 't nèt zón doen ès hij èiges èn hij ha gelijk: in veul opzichte bewonderde wij vòdders, mar de tééje veraanderde èn lieten 't nie toe zen vurbild nog te volge.

Onze vòdder werkte kèijhard vur z'n weekloon. Onze vòdder waar 'ne mins zonder vijande. Hij kós mi alleman overweg èn dè wó-t-ie ok. 'Ge moet de minse vatte zoowès ze zen' waar een van z'n wijshedes. Ik heb 'm noit over aander heure roddele. Hij ha 'n ùitgesproke zwak vur de 'mindere man'. Hoe dè zoo kwaam, is ròdselèchtig, mar ès ie kós kieze, gonk ie liever mi hèijkneuters, woonwagevolk èn landloopers um ès mi 't groot geneuk van 't dùrp. Ons moeder klaagde daor wèl 's over; zé ha gin bezwaor teejge die 'minder' minse, mar zé moes ònzien dè't grof gèld kostte, want heure Piet gaaf 't een rundje over 't aander èn hij skiej 'r nie af vur hij èn z'n maote straolbezope ware. Bij zo'n geleegenighèid kós d'r z'n hil zoer verdiend weekgèld òngaon.

Dè ware wè-t-ie èiges z'n 'lochte momente' noemde. 'Locht in de kop' kós 'n vurteeke van ziekte zen, mar mistal waar 't vur hum 'n borreltje teveul op. Zón dinger overkwame hum oit in De Goudfazant òn 't begin van die een vakansieweek die-t-ie in 't hil jaor ha. Dè waar dan de smèltkroes van

roemruchte voorvader die alle Swanenbergen in onze omgeving de bijnaam 'Gurtjes' bezorgd heeft.

Grootvader Gret van Grarus Gurtjes was goed in tel in het dorp van onze jeugd. Hij was er ooit raadslid en zat in het bestuur van de fokveedag en van de boerenbond. Zijn gezondheid was kwakkelend. Zijn eerste huwelijk was van korte duur; zijn vrouw stierf bij de geboorte van haar tweede kindje.

Grootvader was lid van de blauwe knoop en moest dus tegen drankgebruik zijn, maar hij liet zich toch graag op een borreltje trakteren. Zijn smoes was dan dat hij het 'op zijn borstrok had'. Ondanks zijn ziekelijke longen rookte hij graag een sigaartje.

Vaders vader stierf veel te vroeg en liet een weduwe na met zes kinderen.

Onze vader was een man van weinig woorden. Hij liet zijn kinderen begaan in de overtuiging dat ze het net zouden doen als hij zelf en hij had gelijk: in veel opzichten bewonderden wij vader, maar de tijden veranderden en lieten het niet toe zijn voorbeeld nog te volgen.

Vader werkte keihard voor zijn weekloon. Hij was een mens zonder vijanden. Hij kon met iedereen overweg en dat wilde hij ook. 'Je moet de mensen nemen zoals ze zijn' was een van zijn wijsheden. Ik heb hem nooit over anderen horen roddelen. Hij had een uitgesproken zwak voor de 'mindere man'. Hoe dat zo kwam, is raadselachtig, maar als hij kon kiezen, ging hij liever met heikneuters, woonwagenvolk en landlopers om dan met de dorpsnotabelen. Ons moeder klaagde daar wel eens over; zij had geen bezwaar tegen die 'mindere' mensen, maar zij moest aanzien dat het grof geld kostte. Haar Piet gaf het ene rondje na het andere en hij hield niet op voor hij en zijn maten straalbezopen waren. Bij zo'n gelegenheid kon er heel zijn zuur verdiende weekgeld aangaan.

Dat waren wat hij zelf zijn 'lichte momenten' noemde. 'Licht in de kop' kon het voorteken van ziekte zijn, maar meestal was het voor hem een borreltje teveel op. Zulke dingen overkwamen hem ooit in De Goudfazant aan het begin van die ene vakantieweek die hij in het hele jaar had. Dat café was

d'n dag van de ùitbetaoling... 't Werkvolk waar in 'n ùitgelaote stemming èn d'r moes d'r inne op gevat worre. Noit kós 't bé diejen inne blééve. 't Een rundje over 't aander.

De overheersende èigeskap van onze vòdder waar beskèijenhèid in alles. Hij waar alted bang dè-t-ie zèlf of iemes van zen familie of haushaauwe te hóg wó vliege. Nie dè hij daarin bemoeizuchtig waar; nee, hij zó hógùit worskauwen op 'n goei moment èn dè waar bekant alt bé 'n 'verlossend' borreltje.

De neederighèid zaat verankerd in al z'n geejne. Volges ons moeder waar ie op skool d'n beste van de klas geweest; hij kós goewd danse; hij waar oit de winnaar geweejst van de plòtseleke wielerronde... Mar die komplemente wó-t-ie nie heure, lofprijzinge kwamen 'm alted ongeleege. Hij vuulde z'n èige dan nie mer op z'n gemak. Van z'n kéender verwaachtte-n-ie wèl dè ze d'r wèrk goewd dinne èn ès ze dè dinne, dan gonk ie daor op zen beskèije manier gruts op.

Gewoon wó-t-ie zen èn zoo moessen ok z'n jong èn z'n vrouw zen. 'Gewoon' waar 't beste.

Piet Gurtjes makte z'n èige onzichtbaar in z'n eindeloos wèrk. Daorin waar ie thaus. Somteds kwaamp ie heel onverwaachs vur d'n dag. Hij ha gèire kéender um hum hene èn vertelde dan de boeiendste dinger mi korte, rake zinnekes. De momente dè-t-ie ongeremd èn vrolek waar, zen onvergeetelek. Dan waar ie 'n heel ònsteekeleke verskééning!

Piet Gurtjes is arig òn z'n èind gekomme. Hij zaat op z'n fiets in de zon. Die fiets hong teejge 'n heg èn hij rustte-n-op de pakkendrager. 't Fietse waar Piete innins te machtig geworre èn hij waar aachterop gòn zitte tot z'n hart wir tot rust zó komme. Hij waar mi zen Hanneke onderweejges geweejst nor Naolend, nor z'n oudste dochter op de Singel.

Hij ha z'n èige dieje mèrge zó goewd gevuld èn ie ha mi 'nen aauwe kammeraad die op bezuuk waar gekomme nog 'n citroentje gedronke.

dan de smeltkroes van de dag van de uitbetaling... Het werkvolk was in een uitgelaten stemming en er moest er een op gedronken worden. Nooit kon het bij die ene blijven. Het ene rondje over het andere.

De overheersende eigenschap van vader was bescheidenheid in alles. Hij was altijd bang dat hij zelf of iemand van zijn familie of gezin te hoog wilde vliegen. Niet dat hij daarin bemoeizuchtig was; nee, hij zou hooguit waarschuwen op een goed moment en dat was bijna altijd bij een 'verlossend' borreltje.

De nederigheid zat verankerd in al zijn genen. Volgens moeder was hij op school de beste van de klas geweest; hij kon goed dansen; hij was ooit de winnaar geweest van de plaatselijke wielerronde... Maar die complimenten wilde hij niet horen, lofprijzingen kwamen hem altijd ongelegen. Hij voelde zich dan niet meer op zijn gemak. Van zijn kinderen verwachtte hij wel dat ze hun werk goed deden en als ze dat deden, dan ging hij daar op zijn bescheiden manier trots op.

Gewoon wilde hij zijn en zo moesten ook zijn kinderen en zijn vrouw zijn. 'Gewoon' was het beste.

Piet Gurtjes maakte zichzelf onzichtbaar in zijn eindeloze werk. Daarin was hij thuis. Soms kwam hij heel onverwachts voor de dag. Hij had graag kinderen om zich heen en vertelde dan de boeiendste dingen met korte, rake zinnnetjes. De momenten dat hij ongeremd en vrolijk was, zijn onvergetelijk. Dan was hij een heel aanstekelijke verschijning!

Piet Gurtjes is raar aan zijn einde gekomen. Hij zat op zijn fiets in de zon. Die fiets hing tegen een heg en hij rustte op de bagagedrager. Het fietsen was Piet opeens te machtig geworden en hij was achterop gaan zitten tot zijn hart weer tot rust zou komen. Hij was met zijn Hanneke onderweg geweest naar Nuland, naar zijn oudste dochter op de Singel. Hij had zich die morgen zo goed gevoeld en hij had met een oude kameraad die op bezoek was gekomen nog een citroenjenever gedronken.

Z'n krèmmighèid waar minder ès anders èn z'n haperend èn onwillig hart ha diejen dag nog nie opgespuld.

Diejen dag in augustus waar 'ne prachtige zommerdag èn ze rieje samen in de zon over d'n aauwe winterdijk van 't Hisèind...

En toen begós z'n hart in inne keer mi geweld te bonze. Hij krieg 't benaauwd èn wier drèijerig. 't Waar of de lamp ùtgonk. Waar de polderdijk te stèil geweejst? Hij stopte èn waachtte tot 't gebons èn z'n duizelighèid weg zón trekke. Nò efkes begós ie vurzichtig wijer te fietse.

Nò d'n dijkstoep umblig krieg ie 't wir benaauwd èn begós te zwéémele. 't Wier locht in z'ne kop.

Hanneke zaag 't èn rakte in paniek. Ze fietste zó gaauw ze kós nor d'r dochter um hulp te haole. Ze hoefde mar inne kilomeeter wijer te zen. In d'r angst èn bezùrgdhèid liet ze heure Piet alleen. Piet zaag heur teejge d'n achtergrond van d'n dijk waozig wegrééje. Hij hurde 't geluid van dûive dè echode in de zommerbeum. Z'n hart klopte heftig in z'n borst.... De lamp gonk langzaam ùit.

Èn Hanneke? Zé fietste èzzof d'r leeve d'rvan afhong.

Ze riej zen leeven ùit, nèt zoowès ze d'r 50 jaor eer oit binnegereje waar.

Toen ie tweejëntwintig waar, ha-t-ie precies zoo achter op z'n fiets gezeete. 't Waar unne vruge zommermèrge èn ze han aafgesproke nò hul-lie uurste ontmoeting op Dunge kermis. Ze zón mekare wir zien bé 't mòndagmèrgese mèlke van de koei in de polder.

't Waar unne mottige mèrge. Hij waachtte, zittend op z'n fiets òn dezèlf-den dijk, mar nou enkele kilomeeters wijer westelek, wor de stoep langs 'n orlogskraus de Maospolder invoert. Hij waar ekstra vruug geweejst èn waachtte.

In de wilge boven 'm koerden enkele dûive. In die vogelstemme hurde hij liefde.

Eindelek, daor kwaamp ze ùit de mèrgeneevel z'n leeve binnegereje. Z'n hart ha opgespronge in z'n borst...

Zijn stijfheid was minder dan anders en zijn haperende en onwillige hart had die dag nog niet opgespeeld.

Die dag in augustus was een prachtige zomerdag en ze reden samen in de zon over de oude winterdijk van het Heeseind...

Toen begon zijn hart in een keer met geweld te bonzen. Hij kreeg het benauwd en werd draaierig. Het was of de lamp uitging. Was de polderdijk te steil geweest? Hij stopte en wachtte tot het gebons en de duizeligheid weg zouden trekken. Na even begon hij voorzichtig verder te fietsen.

Na de dijkstoep omlaag kreeg hij het weer benauwd en begon te zwijmen. Het werd licht in zijn hoofd.

Hanneke zag het en raakte in paniek. Ze fietste zo gauw ze kon naar haar dochter om hulp te halen. Ze hoefde maar een kilometer verder te zijn. In haar angst en bezorgdheid liet ze haar Piet alleen. Piet zag haar tegen de achtergrond van de dijk wazig wegrijden. Hij hoorde het geluid van duiven dat echode in de zomerbomen. Zijn hart klopte heftig in zijn borst... De lamp ging langzaam uit.

En Hanneke? Zij fietste alsof haar leven ervan afhing.

Ze reed zijn leven uit, net zoals ze er 50 jaar eerder ooit binnengereden was.

Toen hij tweeëntwintig was, had hij precies zo achter op zijn fiets gezeten. Het was een vroege zomermorgen en ze hadden afgesproken na hun eerste ontmoeting op Dungense kermis. Ze zouden elkaar weer zien bij het maandagmorgense melken van de koeien in de polder.

Het was een nevelige morgen. Hij wachtte, zittend op zijn fiets aan dezelfde dijk, maar nou enkele kilometers verder westelijk, waar de stoep langs een oorlogskruis de Maaspolder invoert. Hij was extra vroeg geweest en wachtte.

In de wilgen boven hem koerden enkele duiven. In die vogelstemmen hoorde hij liefde.

Eindelijk, daar kwam ze uit de morgennevel zijn leven binnengereden. Zijn hart was opgesprongen in zijn borst...

En nou waar de mins van Dùivendonk, de belangrijkste mins in hil ons leeve, dood.

In 'n leghùkske van de dùivekoi vond onze Gèrrit, d'n opvolger in de dùivemèlkerééj, 'n aauw skoolskrifje worrin onze vòdder mi 'n timmermanspotlood wè dingeskes opgeskreejve ha. 'n Skrifje dè wij ès 'n onverwaachte skat koestere.

Op d'n buitekant sti: *Nou houdoe dan.*

't Begient in 1935 mi de woorde: *Piet Gurtjes x Han van Klaasse. Van d'n Huisbèrg nor d'n Heikant* èn 't stopt twentig jaor lòtter mi *Adieu Dùivendonk. Van d'n Heikant nor d'n Huisbèrg.*

D'r sti in korte zinnekas te leeze dè onze vòdder de naam Dùivendonk èiges bedocht hi, umdè d'r zó veul kòldùive èn torteldùifkes d'n aard han rond z'n nééj haus èn ok umdè-t-ie van daorùit de dùivesport gonk bedrééve. Mar 'nen enkele keer kùmt ie op z'n postdùive trug: 1950 *d'n blauwbaand is 't uurste trug ùit Sint Vincent (mar hij wó nie binne.)*

Op de uurste bladzijde leesde ok: *Vandaag vur ons èige begonne! We gòn 't hier make. D'r velt veul te doen.*

Ge ziet dè-t-ie um de zes jaor alle èikehegge kapt, dè-t-ie veul te stellen hi mi d'n hoogen hoek, de langen èkker, d'n dries èn vurral d'n Bèrkenbuunder. *Hil wè afgefruut!*

Ge kunt mooi zien dè de boerderééj groeit: *honderd kùikes gekocht. Drie koei òn ons èige!*

Nò 1950 leesde nie veul mer over de boerderééj. *Rampjaor* sti d'r vur 1950. *De vurste koew is kepot èn al de rog is afgestókt.*

Wèl stòn d'r skón dinger over z'n vrouw èn kéénder: 1936: *'ne Zoon! Ons Gèrritje.*

't Volgend jaor: *Wir 'n knèchje, onzen Harrie!*

Vur 1940 is de vurnamste geskreejeve reejgel: *'n Durske! Ons Nellie. Ons Han èn ik zen de kunning te rijk.*

En nu was de mens van Duivendonk, de belangrijkste mens in heel ons leven, dood.

In een leghokje van de duivenkooi vond onze Gerrit, de opvolger in de duivenmelkerij, een oud schoolschriftje waarin vader met een timmermanspotlood wat dingetjes opgeschreven had. Een schriftje dat wij als een onverwachte schat koesteren.

Op de buitenkant staat: *Nou houdoe dan.*

Het begint in 1935 met de woorden: *Piet Gurtjes x Han van Klaasse. Van de Huisberg naar de Heikant* en het stopt twintig jaar later met: *Adieu Duivendonk. Van de Heikant naar de Huisberg.*

Er staat in korte zinnnetjes te lezen dat onze vader de naam Duivendonk zelf bedacht heeft, omdat zich er zo veel houtduiven en tortelduifjes thuis voelden rond zijn nieuwe huis en ook omdat hij van daaruit de duivensport ging bedrijven. Maar één enkele keer komt hij op zijn postduiven terug: *1950 de blauwband is het eerste terug uit Sint Vincent (maar hij wilde niet binnen.)*

Op de eerste bladzijde lees je: *Vandaag voor onszelf begonnen! We gaan het hier maken. Er valt veel te doen.*

Je ziet dat hij om de zes jaar alle eikenheggen kapt, dat hij veel te stellen heeft met de hoge hoek, de lange akker, de huisweide en vooral de Berkenbunder. *Heel wat afgewroet!*

Je kunt mooi zien dat de boerderij groeit: *honderd kuikens gekocht. Drie koeien aan ons eigen.*

Na 1950 lees je niet veel meer over de boerderij. *Rampjaar* staat er voor 1950. *De voorste koe is kapot en alle rogge is afgestookt.*

Wel staan er kleine, mooie dingen over zijn vrouw en kinderen te lezen: 1936: *'n Zoon! Ons Gerritje.*

Het volgende jaar: *Weer een knechtje. Onzen Harrie!*

Voor 1940 is de voornaamste geschreven regel: *'n Meisje! Ons Nellie. Ons Han en ik zijn de koning te rijk.*

In d'n orlog wordt 'r wèinig geskreejve. Vur vier jaor nog gin drie blaajkes. D'r sti wèl dè de duiwe noodgedwonge ondergronds gòn èn dur de ratte opgefreete worre. Ge komt 'n krùiske teejge nò de naam van *Haïke Mòs* die doodgeskote wier dur de Duitsers.

In '42 hi onze vòdder mi vaaste haand genoteerd: *wir 'ne jungske, onze Cor*.

In 1944 sti *Bevrijding*. Mar 't is nie in jubelstemming op 't papier terèchte gekomme, want 't wordt mee gevolgd dur *Alles afgebrand op de hennekoi nao*.

In die kiepekoi hen wij nò d'n orlog gewònd tot ons haus wir 'n bietje opgebauwd waar èn ès noodwónning kos diene.

Vur hil 1948 sti enkelt: 't *Waar 'n jungske, 't wier 'n zwarte blad-zijde*.

Die woorde hi d'n dood van ons Pietje vruug in dè jaor veroorzaakt.

De groote zwarte letters van *Onze Grèt* mi 'n krùiske worre gevolgd dur: *ze zen in ons bos begonne te kappe*. 't Is d'n uurste van zen ginnerasie die dood gi.

Vur 1952 springt 'r dan nog ùit: *nog 'n mèidje! Ons Annieke*. Dan is de naam durgestreept èn veraanderd in *Gerrieke*.

Opvallend zen drie dikke zwarte striepe in onze vòdders 'dagbuukske'. 't Is steeds in augustus èn d'r zit wèl vééf jaor tusse. D'r sti niks ès 'n dikke donker potloodstriepe.

In 't uurst wies gin man wè dè behelste, mar ùiteindelek zen we d'r toch achter gekomme. Die drie striepe op afzonderleke blaajkes zen de riggestrasie van de zèldzaam momente dè Piet Gurtjes over de burries hi geslage. 't Zen z'n zwakste momente geweest; de zòtterdaag vur de vakansieweek dè-t-ie z'n weekloon krieg èn 't mi z'n werkmaote verzoep in de kroeg. Nòdderhand hi-t-ie daor euwig spijt af gehad. Gin

In de oorlog wordt er weinig geschreven. Voor vier jaar nog geen drie blaadjes. Er staat wel dat de duiven noodgedwongen ondergronds gaan en door de ratten opgevreten worden. Je komt een kruisje tegen na de naam van *Haïke Maas* die doodgeschoten werd door de Duitsers.

In '42 heeft vader met vaste hand genoteerd: *weer een jongetje; onze Cor*.

In 1944 staat *Bevrijding*. Maar het is niet in jubelstemming op het papier terecht gekomen, want het wordt meteen gevolgd door: *Alles afgebrand op de hennenkooi na*.

In die kippenkooi hebben wij na de oorlog gewoond tot ons huis weer een beetje opgebouwd was en als noodwoning kon dienen.

Voor heel 1948 staat er enkel: *Het was een jongetje, 't werd 'n zwarte bladzijde*.

Die woorden heeft de dood van ons Pietje vroeg in dat jaar veroorzaakt.

De grote zwarte letters van *Onze Gret* met een kruisje worden gevolgd door: *ze zijn in ons bos begonnen te kappen*. Het is de eerste van zijn generatie die dood gaat.

Voor 1952 springt er dan nog uit: *nog 'n meisje! Ons Annieke*. Dan is de naam doorgestreept en veranderd in *Gerrieke*.

Opvallend zijn drie dikke zwarte strepen in onze vaders 'dagboekske'. Het is steeds in augustus en er zit wel vijf jaar tussen. Er staat alleen een dikke donkere potloodstreep.

Aanvankelijk wist niemand wat dat behelsde, maar uiteindelijk zijn we er toch achter gekomen. Die drie strepen op afzonderlijke blaadjes zijn de registratie van de zeldzame momenten dat Piet Gurtjes over de schreef is gegaan. Het zijn z'n zwakste momenten geweest; de zaterdagen voor de vakantieweek dat hij zijn weekloon kreeg en het met zijn werkmaten verzoop in de kroeg. Naderhand heeft hij daar eeuwig spijt

wonder dè d'r nò zón zwarte striep steeds 'n por leejg bladzijdes volge.

De ònttekeninge worre steeds korter èn minder.

Onzen Dorus mi 'n krùiske wordt al gaauw gevolgd dur *Onzen Driek*. D'r sti bégekriebeld: *hij kós 't nie mer òn*.

Alle name èn gebortejorre van z'n klèinkéender stòn aachterin op de kaft: *Peter, Caroline, Jacqueline, Sandra, Jos, Piet, Chantal, Madeleine, Eef, Frank*. De leste naam èn 't leste woord is *Gurtje* mi 'n ùitroep-teeken.

't Miste van 't skrifje is trouws leejg gebleeje. Zen buukske van leeve èn dood is bé lange nie vol. Onze vòdder ha zeejker nog langer hier wille blééve...

Umdè't kerkhof òn de Lambèrtuskerk vort vol laag, waar d'r 'n begraaf-plòts vlakbéj gekomme èn dur dè toeval vond onze vòdder z'n leste rustplòts op nog ginnen halve kielemeeter afstand van z'n èige boerderéjke.

't Waar 'nen triesten dag vur ons toen Kriest d'n dódgraver in z'n haand spiertste èn z'n skup in de grond staak um de grafkaol vur Piet Gurtjes te grave...

*

van gehad. Geen wonder dat er na zo'n zwarte streep steeds een paar lege bladzijden volgen.

De notities worden steeds korter en schaarser.

De bruiloften van zijn kinderen staan vermeld met de plaatsnamen van de feesten.

Onzen Dorus met een kruisje wordt al gauw gevolgd door *Onzen Riek*. Er staat bijgekrabbeld: *hij kon het niet meer aan*.

Alle namen en geboortejaren van zijn kleinkinderen staan achterer in op het omslag: *Peter, Caroline, Jacqueline, Sandra, Jos, Piet, Chantal, Madeleine, Eef, Frank*. De laatste naam en het laatste woord is *Gurtje* met een uitroepteken.

Het meeste van het schriftje is trouwens leeg gebleven. Zijn boekje van leven en dood is bij lange na niet vol. Vader had zeker nog langer hier willen blijven...

Omdat het kerkhof aan de Lambertus kerk ondertussen vol lag, was er een begraafplaats vlakbij gekomen en door dat toeval vond onze vader zijn laatste rustplaats op nog geen halve kilometer afstand van zijn eigen boerderijtje.

Het was een trieste dag voor ons toen Kriest de doodgraver in zijn handen spuwde en zijn schop in de grond stak om de grafkuil voor Piet Gurtjes te graven...

*

Honderd jaor!

Ons auwers zón nou, ès ze nog leefde, bèij de honderd gepasseerd zen.

Op 21 juli 1907 wier Piet Gurtjes geborre.

Onze vòdder waar van 'tzèlfde jaor ès Bep van Klaveren (boxer), John Wayne (filmstèr), Alberto Moravia (schrijver), Frida Kahlo (skilderes), Katherine Hepburn (filmstèr), Laurence Olivier (acteur), Hergé (bedenker van Kuifje), Claus von Stauffenberg (bekend van d'n ònslag op Hitler), Theun de Vries (skrééver), Zarah Leander (filmstèr), Mery Dresselhuijs (toneelspulster), Astrid Lindgren (skrééfster). In 't jaor dè onze pap geborre wier, stierve Hector Malot (de skrééver van *Alleen op de wereld*) èn Edvard Grieg (de componist van 't noorde).

Op 17 mèij 1909 kwaamp ons moeder, Han van Klaas Heijmans, op de wirreld. Zé is van 'tzèlfde bouwjaor ès Matt Busby (voetballegende), Benny Goodman (musicus), Daan Zonderland (dichter), Vasalis (dichteres), Max Tailleur (humorist) èn de profèsser van 't Brabants woerdeboek, Toon Weijnen, mar denkelek hi ze die minse ginteralle gekend. Wè ze wèl wies, waar dè ze van 'tzèlfde jaor waar ès kunnegin Juliana. Daor gonk ze 'n bietje gruts op.

Piet Gurtjes wó eigelek dè alleman gelukkig waar. Èn dè wó ons moeder ok. Ze waar vur alleman in de weer.

Waar onze vòdder nou unnen èrbèijer mi 'n boerrehart of unnen boer mi 'n èrbèijershart? Wij denke allebèij, mar 't uurste waar miskien 't stèrkste, want hij miste dieje praot van 't werkvolk zó toen ie 65 waar! Hij zocht alted de 'mindere man' op en wó zeejker gin lèijende funksie. Onze pap trok gèire mi werkvolk op; hoe ligger, hoe liever... Vurral ès ie 'r inne te veul op ha, kwaamp z'nen humor bove.

Honderd jaar!

Onze ouders zouden nu, als ze nog leefden, beiden de honderd gepasseerd zijn.

Op 21 juli 1907 werd Piet Gurtjes geboren.

Onze vader was van hetzelfde jaar als Bep van Klaveren (boxer), John Wayne (filmster), Alberto Moravia (schrijver), Frida Kahlo (schilderes), Katherine Hepburn (filmster), Laurence Olivier (acteur), Hergé (bedenker van Kuifje), Claus von Stauffenberg (bekend van de aanslag op Hitler), Theun de Vries (schrijver), Zarah Leander (filmster), Mery Dresselhuijs (actrice), Astrid Lindgren (schrijfster). In het jaar dat onze pap geboren werd, stierven Hector Malot (de schrijver van *Alleen op de wereld*) en Edvard Grieg (de componist van het noorden).

Op 17 mei 1909 kwam onze moeder, Han van Klaas Heijmans, op de wereld. Zij is van hetzelfde jaar als Matt Busby (voetballegende), Benny Goodman (musicus), Daan Zonderland (dichter), Vasalis (dichteres), Max Tilleur (humorist) en de professor van het Brabantse woordenboek, Toon Weijnen, maar denklijk heeft ze die mensen geen van allen gekend. Wat ze wel wist, was dat ze van hetzelfde jaar was als koningin Juliana. Daar ging ze een beetje prat op.

Piet Gurtjes wilde eigenlijk dat iedereen gelukkig was. En dat wilde ons moeder ook. Ze was voor eenieder in de weer.

Was onze vader nu een arbeider met een boerenhart of een boer met een arbeidershart? Wij denken allebei, maar het eerste was misschien het sterkste, want hij miste die praat van het werkvolk zo erg toen hij 65 was! Hij zocht altijd de ‘mindere man’ op en wilde zeker geen leidende functie. Onze pap trok graag met werkvolk op; hoe lager, hoe liever... Vooral als hij er een te veel op had, kwam zijn humor boven.

Och, ons aauwlù; d'r is zóveul van hullie bèij te vertelle. Ik zal noit vergeete dè-j-ik ès jungske sondags mi onze pap meemoeg in 't sjeeske mi grutjes nor de kerk in Rósmòlle. 't Pèrd wier dan zó lang bé Klaas van Liempt nergezet. (Onze pap waar vanouds de voerman van de familie!)

Han & Piet.

Z'nen onverwaachten dood is bezunder; eigelek gesturve op de fiets. Dè waar ok hil z'n leeve lang zen vervoermiddel bij ùitstek! Fietse kos ie! Spaoie kos ie! Werke kos ie ès gin aander. Èn nou he'k al zó dik misgevat mi alterande dinger die ik òn hum ha wille vraoge. Over Grèt Gurtjes, onze grutvòdder, over Grarus Gurtjes, zenne grutvòdder. Over Gurt Gurtjes, zen overgrutvòdder, die òn d'n basis van onzen bénaam sti...

Zunt dè-t-ie nie wè langer onder ons moeg zen èn nog

wè moeg meemake van z'n achterklèinkéénder. Wè zógget vur die jong goewd geweejst zen ès ze dieje mooie wijze mins nog efkes han meuge kenne...

Èn wè zó-t-ie stiekem gruts geweest zen, Piet Gurtjes!
Van d'n andere kant; hij kos al bekant nie mer loope èn hij kreeg 't dik benaauwd, umdè z'ne wekker gereejgeld opspulde...

Och, onze ouders; er is zoveel van hen beiden te vertellen. Ik zal nooit vergeten dat ik als jongetje 's zondags met vader meemocht in de sjees met grootmoeder naar de kerk in Rosmalen. Het paard werd dan zo lang bij Klaas van Liempt neergezet. (Onze pap was vanouds de voerman van de familie!)

Ons moeder op 't lest.

Zijn onverwachte dood is bijzonder; eigenlijk gestorven op de fiets. Dat was ook heel zijn leven lang zijn vervoer-

middel bij uitstek. Fietsen kon ie! Spitten kon ie! Werken kon hij als geen ander.

En nu heb ik al zo vaak misgepakt met allerhande dingen die ik aan hem had willen vragen. Over Grèt Gurtjes, onze grootvader, over Grarus Gurtjes, zijn grootvader. Over Gurt Gurtjes, zijn overgrootvader, die aan de basis van onze bijnaam staat...

Jammer dat hij niet wat langer onder ons mocht zijn en nog wat mocht meemaken van zijn achterkleinkinderen. Wat zou het voor die kinderen goed geweest zijn als ze die mooie wijze man nog even hadden mogen kennen...

En wat zou hij stiekem trots geweest zijn, Piet Gurtjes!

Van de andere kant; hij kon al bijna niet meer lopen en hij kreeg het vaak benauwd, omdat zijn hart telkens opspeelde...

Ons moeder hi-t-'m wijd overleefd, mar de leste tien jaor ware nie mèk-kelek. Ze kos nie alleen mer zen umdè ze minder zaag èn nie mer kos loope. Heur suikerziekte spulde steeds meer op. De leste jorre op Maria oord ware eigelek nie te hebbe vur de stèrke vrouw die ons moeder waar.

Wij gòn gruwelek gruts op onze pap èn ons mam èn umdùrrum!

Ons moeder heeft hem ver overleefd, maar de laatste tien jaar waren niet gemakkelijk. Ze kon niet alleen meer zijn omdat ze minder zag en niet meer kon lopen. Haar suikerziekte speelde haar steeds meer parten. De laatste jaren op Maria oord waren eigenlijk niet te hebben voor de sterke vrouw die ons moeder was.

Wij zijn erg trots op onze pap en ons mam en daarom dus!

Boeken en publicaties van Cor Swanenberg:

- 1977 Vrimd.
- 1978 Van hemels licht en hellevuur.
- 1979 Krèk wè'k wó.
- 1981 Van oorlog, overvloed en onvrede.
- 1982 Boerrejonges krintemik.
- 1982 Dur de bank hene.
- 1982 Laacht 's lekker.
- 1983 Het land van de leeuwerik.
- 1984 Het teken van de grutto.
- 1984 En we laache vort...
- 1986 Wiej wè bewaort...
- 1987 De Brabantse koffietafel. (Met Nelleke de Laat)
- 1987 Diej he' wè...
- 1988 Zin 't wefke...
- 1989 Beroepen op z'n Brabants.*
- 1990 Een boeketje Shakespeare. (Met Nelleke de Laat)
- 1990 De Spiegel van Dree de Kapper.
- 1990 Jikkès merante!
- 1991 En ze waar al 80 jaor maagd...
- 1991 Goeien aard.
- 1991 Wèsse dinne, wèsse doen.
- 1991 Heddet al geheurd?
- 1991 De blankboom.
- 1992 Brabant is another cup of coffee. (Met André Riether)*
- 1992 Dree Drie.
- 1992 Daor stòdde me' oew zweetvoewte.

- 1993 Brabo de Lampesnuter.*
- 1993 Z'is wèl 'n zonde wèrd... *
- 1993 We blijven lachen.
- 1994 Vlinders bij de vlam.*
- 1994 Zin 't wefke en ze waar al 80 jaor maagd. (Samengevoegde heruitgave)*
- 1995 't Brabants ketierke.*
- 1996 Brabantse Blomme.
- 1996 Eige grèij. (Met Jos Swanenberg)*
- 1997 Zo de dingen gingen.*
- 1997 Brabantse Kèrst.*
- 1998 Brabantse Beestjes (Met Jos Swanenberg)*
- 1998 Oei oei.*
- 1998 Shakespeare in vier. (Met Nelleke de Laat)*
- 2000 Vergee:te grèij. (Met Jos Swanenberg)*
- 2000 De Brabantse Koffietafel (Met Nelleke de Laat. Uitgebreide, herziene uitgave.)*
- 2001 Lachen over de dood.*
- 2002 Het beste van Klaas van Bètte.*
- 2002 Oost-Brabants (Met Jos Swanenberg)
- 2002 Lachen om het leven.*
- 2003 De beeter helft van Klaas van Bètte.*
- 2003 Oost-Brabantse Streekwoorden.*
- 2003 Wiej wè bewaort diej he' wè. (Samengevoegde herziene uitgave)*
- 2003 Waarom Hertog Jan moet blijven varen.(met cd) *
- 2004 West-Brabantse Streekwoorden. (Met Michel de Koning)*
- 2005 Tien èn Ant, Klaas èn Bèt èn aander schón volk.*
- 2005 Tussen vroeger en vandaag... *
- 2005 Dividivi en stampot. Taalkundige beschouwingen.*
- 2006 Mi de muziek mee. Bloemlezing dertig jaar dialectdichtwerk (met cd).*

- 2006 Daor hedde hum wer.*
- 2006 Brabants kèrstbuukske.*
- 2007 Op goei gevuul. (Met Jos Swanenberg)*
- 2008 Bij wijze van Spreuken. (Met Jos Swanenberg)*

*** Nog verkrijgbaar. Bij Uitgeverij v.d. Berg, Enschede/Almere.
www.streekboeken.nl
 of bij de auteur.**

Redactie en samenstelling:

Swanenberg is de samensteller van de Brabantse Spreukenkalender sinds 1989.

- 1993 Onder ons gezegd..., in Brabant.
- 1996 Van ons.
- 1997 Sara loech.
- 1996 Vijf plus een.
- 1997 Zanger van 't Zuiden. Gedenkboek Ad de Laat.
- 2000 Ouder en wijzer.
- 2004 Fantastisch!
- 2006 D'r zit meziek in. (Brabantse dialectschrijvers over muziek.)
- 2007 Goed gek. (Brabantse dialectschrijvers over de Lof der Zotheid.)
- 2008 D'n duvel is oud. (Brabantse dialectschrijvers over ouder worden en de derde fase.)
- 2009 Brabants gebekt. (Brabantse schrijvers over dieren. Boekenweekboek 2009.)

Werken verschenen onder (**mede-**) **redactie** van Cor Swanenberg:

- 1987 Hedde gij, zedde gij. Edde gij, zijde gij. Een bonte staalkaart van Brabantse dialecten.
- 1987 Verhalen uit de Meierij.
- 1987 ‘...en het beste van Hasse’. Brabantse dialectverhalen van Has van Rukven.
- 1989 De kalenders van Kriest van Kee van Kaote. Dialectkroniek van Ivo van Dinther.
- 1993 Bosch woordenboek.
- 1994 Herinneringen aan mijn moedertaal. Taalkundige beschouwingen door Cornelis Verhoeven. (Heruitgave)
- 1995 Met tekst op weg. Een literaire wandel- en fietsroute door Berlicum en Middelrode.
- 1995 Klink klaor klank. Gedichten van Thieu Sijbers.
- 2001 Hart voor de Sint-Jan.
- 2002 Bosch woordenboek II

Medewerking aan:

- 1980 Noordbrabants Schrijversboek.
- 1988 Een tien voor Robben.
- 1996 Ach lieve tijd. 800 jaar de Meierij, de Meierijenaars en hun taal. (deel 16)
- 2003 D'r waar 's. Sprookjes uit d'n Efteling in 't Brabants.
- 2004 Suske en Wieske. De Éfteling-élfkes.
- 2005 Het Bestiarium van De Bont, bezorgd door Jos Swanenberg.
- 2006 Harba Lorifa. Brabantse volksliedjes.
- 2008 Allemantel. Mirakels van nu. Van Nelleke de Laat.
- 2008 Goei volk. De Nulandse hei en haar bewoners van 1800 tot nu.

Swanenberg schreef enkele jaren lang bijdragen voor het maandblad Brabant Business en voor het culturele tijdschrift Brabantia.

Als columnist Klaas van Bètte sinds 1990 werkzaam voor de weekbladen De Brug, De Rosbode, De Bernhezer, De Maasbode, De Streekwijzer en De Stadswijzer.

Vaste medewerker en samensteller van de cd's voor het Tijdschrift Brabants.

Publiceerde in verscheidene heemkundige periodieken (o.a. Rosmalla en Spoorzoeker).

Medewerker van 'Op z'n Brabants' op Omroep Brabant.

Voor geluidsdragers zie www.corswanenberg.nl

